

YAKIN MİMARLIK DERGİSİ

JOURNAL OF NEAR ARCHITECTURE

October 2017- Ekim 2017
Volume 1 Issue 1 - Cilt 1 Sayı 1
ISSN: 2547-8729 (ONLINE)

Editor - Editör

Assoc.Prof.Dr. Zihni Turkan

Assistant Editor - Yardımcı Editör

Assist. Prof. Dr. Buket Asilsoy

Editörler Danışma Kurulu (Editorial Advisory Board)

Prof. Dr. Aykut Karaman, Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey
Prof. Dr. Derya Oktay, Ondokuz Mayıs University, Turkey
Prof. Dr. Erdal Aksugür, Bahçeşehir University, Turkey
Prof. Dr. Fatih Rıfki, Montana State University, U.S.A
Prof. Dr. Harun Batırbaygil, Çankaya University, Turkey
Prof. Harun Özer, Near East University, Cyprus
Prof. Dr. İlkey Maşat Özdemir, Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Tunçel, Ankara University, Turkey
Prof. Dr. Mesut Birol Özdeniz, European University of Lefke, Cyprus
Prof. Dr. Nezh Ayıran, Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian, Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Sonay Çevik, Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Şengül Öymen Gür, Beykent University, Turkey
Prof. Dr. Türköz Kolozali, University of Kyrenia, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Hakan Sağlam, Ondokuz Mayıs University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Müjde Altın, Dokuz Eylül University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Sevinç Kurt, Cyprus International University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Özge Özden Fuller Near East University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Rabia Köse Doğan, Selçuk University, Turkey

İletişim (Contact)

Assoc. Prof. Dr. Zihni Turkan
Yakın Mimarlık Dergisi Editörü
Y.D.Ü. Mimarlık Fakültesi,
Lefkoşa/Kıbrıs

Editor of Near Architecture
N.E.U. Faculty of Architecture,
Nicosia/Cyprus
e-mail: zihni.turkan@neu.edu.tr - zturkan@analiz.net
tel: +90 392 2236464 (281-332)

ÖNEMLİ: Dergide yayınlanan görüşler ve sorumluluk, yazarlara aittir. Yayınlanan makalelerde yer alan tüm içerik, kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

IMPORTANT: All written in articles are under responsibilities of the authors. The published contents in the articles cannot be used without cited.

EDİTÖRDEN

Y.D.Ü. Mimarlık Fakültesi'nin kuruluşunun ve aynı zamanda benim akademik yaşamımın 25. yılında, Kurucu Rektörümüz Sn. Dr. Suat İ. Günsel'in teşvik ve katkıları ile **Yakın Mimarlık Dergisi'nin** ilk sayısını yayınlamanın onur ve mutluluğunu yaşamaktayım.

Yakın Mimarlık Dergisi, Mimarlık, İç Mimarlık ve Peyzaj Mimarlığı alanlarına; gerçekleştirilen araştırmalarla önemli konu ve güncel sorunları ortaya koyarak, bilimsel çözüm ve önerileri sunan makalelerle katkılar sağlayacaktır.

Y.D.Ü. Mimarlık Fakültesi bünyesindeki bu yayın çalışması ile akademik alana yeni bir bilimsel yayın kazandırılırken, bu alanlardaki akademisyenlere de araştırma ve çalışmalarını, evrensel boyutta paylaşma ve duyurma olanağı sağlanmaktadır.

Dergimizin bu ilk sayısına, farklı üniversitelerden ve profesyonel sektörden gelen makalelerle gösterilen ilgi, bizim için memnuniyet ve şevk verici olmuştur. Dergimizin nitelikli makalelerle yayını için çok değerli çaba ve katkılarını esirgemeyen sevgili hocam Sn. Prof. Dr. Şengül Ö. Gür ile dergimizin kapak tasarımının hazırlanmasında değerli çalışma ve katkıları için Öğrt. Görv. sevgili arkadaşımız Sn. Elif Atamaz Daut'a teşekkürlerim sonsuzdur.

Dergimizin, yayın hayatına devamında, nice nitelikli bilimsel makalelerle katkısı olacak tüm akademisyen ve meslektaşlara başarılı çalışmalar diler, saygılarımı sunarım.

Doç. Dr. Zihni Turkan
Editör

EDITOR'S MESSAGE

In the 25th anniversary year of both the establishment of NEU Faculty of Architecture and my career in the faculty, I am highly honoured and pleased to make the announcement of the first issue of **Journal of Near Architecture** as an academic journal.

Journal of Near Architecture will be making contributions by presenting significant issues and current problems through researches for suggesting scientific solutions and recommendations to the fields of Architecture, Interior Architecture and Landscape Architecture via articles.

With the help of this journal as an academic product of NEU Faculty of Architecture, not only a new scientific publication will be added to the academic area but also academicians will have chance to share and promote their researches and studies within an international dimension.

It is a pleasure and enthusiastic for us that both academicians from other universities and also professionals has displayed a remarkable interest to the journal's first issue via their articles. I would like to thank to dear Prof. Dr. Şengül Ö. Gür for her effort and support regarding the publication of our journal with qualified articles and also would like to thank to instructor dear Elif Atamaz Daut regarding her valuable contribution for the cover design of our journal.

I wish success and express my respects to all colleagues and academicians who will contribute within the journal's publication process.

Assoc. Prof. Dr. Zihni Turkan
Editor

İÇİNDEKİLER

Ekim 2017, Cilt 1 Sayı1

Mimarlık Ürününün Gösterge Olma Durumu: Tüketilen Mekân

Aslı UZUNKAYA, Pınar ÖKTEM ERKARTAL 1

Kuzey Kıbrıs'ta kentsel mekanlardaki kamusal sanat algısının kullanıcı anketi aracılığıyla araştırılması

Aysel MİRGASİMOVA, Rana AMRAHOVA, Buket ASİLSOY 15

İktidar İdeolojilerinin Mekansal Temsiliyeti: 1950'lerden Günümüze İstanbul Üzerine Bir Değerlendirme

Dilek YAŞAR 26

Doğal ve Yapay Işığın Mekansal İmaj Yaratımına Etkileri

Elif ATAMAZ DAUT, Erdoğan ERGÜN 42

Kıbrıs'ta Tapu Haritacılığının Gelişimi ve Günümüzde KKTC'deki Sorunları

Hasan ERHAN 57

Rezidans Kültürü Üzerine Bir İnceleme: İstanbul Örneği

Serkan Yaşar ERDİNÇ, Şengül ÖYMEN GÜR 68

Kent Bilinci ve Yasalar

Turgay SALİHOĞLU 91

Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda Ticari Mekanlara Örnek: Lefkoşa Belediye Pazarı – Bandabulya

Vedia AKANSU 98

TABLE of CONTENTS
October 2017, Volume 1 Issue 1

Architectural Product as an Indication: Consumed Space

Aslı UZUNKAYA, Pınar ÖKTEM ERKARTAL 1

Exploring Perception of Public Art in Urban Spaces among North Cyprus Residents

Aysel MİRGASİMOVA, Rana AMRAHOVA, Buket ASİLSOY 15

Spatial Representation of Power Ideologies: An Evaluation of Istanbul from 1950s until today

Dilek YAŞAR 26

Influences of Natural and Artificial Light on Spatial Image Creation

Elif ATAMAZ DAUT, Erdoğan ERGÜN 42

The Development of Survey Mapping in Cyprus and It's Present Problems in Cyprus

Hasan ERHAN 57

A Research on 'Rezidans' Culture: The Case of İstanbul

Serkan Yaşar ERDİNÇ, Şengül ÖYMEN GÜR 68

Urban Consciousness and Laws

Turgay SALİHOĞLU 91

A Sample of Commercial Spaces in Nicosia Historical Settlement: Nicosia Municipality Bazaar - Bandabulya

Vedia AKANSU 98

Mimarlık Ürününün Gösterge Olma Durumu: Tüketilen Mekân

Öğrt. Görv. Aslı UZUNKAYA
Beykent Üniversitesi Mimarlık Bölümü
asliuzunkaya@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Pınar ÖKTEM ERKARTAL
Beykent Üniversitesi Mimarlık Bölümü
pnroktm@gmail.com

Özet

Her dönemde ekonomiyle ilişkili olan mimarlık, işlevler bütünlüğüne hizmet etmekten veya bir sanat eseri olmaktan çıkarak; içinde bulunduğu toplumun yaşayış biçiminin ve zamanın göstergesi olma görevini bünyesinde taşımaktadır. Uzunca zaman en önemli yatırımcılarının din adamları ve hükümdarlar olması sebebiyle mimarlık devlet ya da dini gücü yücelten ihtişamlı yapılar halinde icra edilirken; sonrasında sivil yapıların inşa edilmesiyle, mimari artık sahibinin statüsünün ve zenginliğin göstergesi haline gelmeye başlamıştır. İçinde bulunduğumuz çağda ise bilgi ve ekonomi büyük bir hızla yön ve el değiştirse de; mimarlık hala, toplumun önemseydiği olguların ve yaşam biçiminin göstergesi olmaktadır.

Mimarlık ürününün gösterge haline gelmesi ve tüketilmesine odaklanan bu çalışmanın amacı içinde bulunduğumuz çağın dinamikleriyle şekillenen mimarlık ürününün bir göstergeye dönüşerek hızla değer kazanıp/kaybetmesini incelemektir. Bu inceleme İstanbul'un en yüksek yapısı olma hedefiyle inşa edilen İstanbul Sapphire'in yapıldığı yıldan günümüze kadar geçen süredeki hızlı yükseliş ve düşüş süreci üzerinden yapılmaktadır. Gösterge ve tüketim kavramlarına odaklanan ve örnek incelemesi ile devam eden çalışma kapsamında bu yapının dönüşüm sürecini de görselleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Mekan, Gösterge, İstanbul, Tasarım.

Architectural Product as an Indication: Consumed Space

Abstract

The architecture, which is associated with the economy at every period, goes far beyond just being a shell for a specific function or a work of art. It also carries the duty of being an indicator for the lifestyle of society and the period. For a long time, the most important investors were clergyman and rulers, so architecture was built in magnificent structures that celebrated state or religious power. Later, with the construction of civil structure, architecture has now begun to become a symbol of the owner's status and wealth. Although today the knowledge and economy change direction at a great speed, architecture is still a sign of features and lifestyles that society considers to be important.

The purpose of this study is to examine how the architectural product shaped by the dynamics of this age are transformed into an indicator-, how it quickly gains and loses value. This examination is based on the rapid ascension and decline

process during the period between the time Istanbul Sapphire was built with the goal of being the highest structure of Istanbul and nowadays. The study examines the concepts of the indication and the consumption through a case study and in this context the transformation process of the case is visualized.

Keywords: Consumption, Space, Indication, İstanbul, Design.

*“Sınırsız ve sistematik tüketim süreci,
yaşam projesinin altında yatan tatmin edilmemiş bir bütünsellik talebinden
doğar. Bu ideallikleri içinde tüm gösterge-nesneler eşdeğerdir,
sonsuz kadar çoğalabilirler;
gerçekte, olmayan bir gerçekliği her anda inşa etmek için çoğalmak
zorundadırlar.”
Baudrillard, 2002:72.*

Giriş

Bir nesnenin kendinden başka herhangi bir şeyi belirtmesine yarayan, onu düşündüren ve/veya ifade eden “gösterge”, anlamını çoğunlukla temsil ettiği olgu üzerinden kazanmaktadır. Bu olguların değişimi ve dönüşümü aslında bu görevi üstlenen göstergelerin ve nesnelerin de hızla değişimine ya da evrilmesine neden olmakta; bu değişimi sağlayamayan ya da tamamlayamayan göstergeler de refere ettikleri olgu artık varlığını sürdürmediğinden kaybolup, gitmektedir.

Sosyal bir olgu olan mimari kentler, her daim toplum yaşantısının kültürel, politik ve ekonomik açılarından göstergesi olmuştur. İnsanın fiziksel çevresi olarak mimarlık, tarihin gelişiminden bu yana, toplumların sosyoekonomik değişimlerinden etkilenmiştir. Uzunca zaman en önemli yaptırımcılarının din adamları ve hükümdarlar olması sebebiyle mimarlık gücün kaynağını yücelten ihtişamlı yapılar halinde, gösteri yapma amacıyla, seyirlik veya geleceğe iz bırakmak için icra edilmiştir. Sonrasında sivil mimariye yönelik yapılar inşa edildikçe de, artık yapı sahibinin statüsünün ve zenginliğin göstergesi haline gelmeye başlamıştır. Her dönemde özellikle ekonomiyle bağını koparamayan mimarlık; işlevler bütünlüğüne hizmet etmekten veya bir sanat eseri olmaktan çıkarak fayda güdülecek bir araca dönüşmüştür. Bu yüzden ki mekânlar hem toplumlara hem de zamanın getirdiklerine bağlı olarak; göstergesi oldukları durum değişse de belli bir zaman dilimine tanıklık etme görevini temelde bünyesinde taşır. Mekânın konumlandığı yer, çevresiyle ilişkisi, biçimi hatta programında ve iç mekânda yapılan farklılaşmalar sembolü olduğu duruma dair izleri her zaman hissettirir.

İçinde bulunduğumuz çağda ise bilgi ve ekonomi büyük bir hızla yön ve el değiştirmektedir. Bu sebeple tüm göstergeler bu hızlı sürece adapte olabilmek adına oluşturulmakta; bununla birlikte kısa süre gösterge olarak gündemde kalmakta ve daha sonra yerini başka göstergelere bırakmaktadır. Bu noktada en büyük gösterge olarak mimarlık güçten ve ekonomiden kopamadan, sosyal durum ile ilişkisi ise biraz daha zayıf olarak çağın bu hızından etkilenmektedir. Bu noktada çalışmanın amacı içinde bulunduğumuz çağın bahsedilen özellikleri nedeniyle mimarlık ürününün bir araca –göstergeye- dönüşerek hızla değer

kazanıp, aynı hızla değer kaybetmesini incelemektir. Bu inceleme İstanbul'un en yüksek yapısı olma hedefiyle inşa edilen İstanbul Sapphire'in yapıldığı yıl itibariyle günümüze kadar geçen sürede gerçekleşen; hızlı yükseliş ve düşüş süreci üzerinden yapılmaktadır. Gösterge ve tüketim kavramlarına odaklanan ve konuyla ilişkili seçilen örnek incelemesi ile devam eden çalışma kapsamında irdelenen yapının dönüşüm süreci de görselleştirilmektedir.

Barınma İşlevinden Kente

Mimarlığın bünyesinde barındırdığı bu özelliği, kişisel barınak olarak konuttan, kent ölçeğine kadar çeşitlenmektedir. Mimarlığın ötesinde başka durumları sembolize eden mimari ürünlerin medya çağında kişi ya da kentlerin değerini arttıracak, insanları çekeceği varsayılmaktadır. Bu noktada kimi zaman bir yapı sadece mimarı, işlevi, boyutu veya biçimi dolayısıyla gündeme gelir ve birçok ziyaretçiyi çekerek ekonomik açıdan fayda sağlarken; kimi zaman da tüketilmeye ve değerinden yitirmeye varabilen bir kötü üne sahip olmaktadır.

Mimari ürünün kişisel statünün göstergesi olduğu durumlar genellikle yaşam alanı olan konutlarda kendine yer bulur. Günümüzde üst-orta ve üst gelir grubuna mensup kişiler için popüler yaşam mekânı haline gelen korunaklı konut yerleşmeleri ve kent merkezindeki çok katlı yerleşmeler, sunuluş ve pazarlanış biçimlerinden de anlaşılacağı gibi, konuta dair temel ihtiyaçtan ziyade yeni bir sosyal çevre sağlaması ve kişilerin kendi gelir gruplarından oluşan kapalı bir çevreye dahil olma isteği üzerine kurgulanmıştır. Konutun bu şekilde pazarlama unsuru halinde kullanılması; onu bir gösteri ögesi, güç ve zenginlik sembolü haline getirmiştir. Günümüze benzer biçimde, tarihten bir örnek olarak Rönesans devrinde de konut kişisel statünün göstergesi olarak mimaride yerini almış ve ekonomik durumu temsile hizmet etmiştir.

Bahsedilen dönemde toplumun ticareti elinde tutan kişiler tarafından idare edilmesi sebebiyle sivil mimariye yönelik yapılar sıklıkla inşa edilmiştir. Şekil 1'de görülen Palazzo Davanzati'nin, Floransa saraylarından örnekle, kişilerin gücünün mimari sembolü olduğunu söylemek olanaklıdır. Davanzati konutunun, kamuya açılan ve bir gösterge görevi yapan cephesi, iç mekânın işlev şemasının bir yansıması gibidir. Birinci kat konuklar için planlanmıştır ve diğer katlardan bir silme ile ayrılarak, farklılığı belli edilmiştir. Kat yüksekliği diğerlerinden daha fazladır ve görselden de anlaşılacağı üzere bu özelliğiyle prestij göstergesidir. İkinci kat ev sahiplerinin yatak odalarını ve daha mahrem alanlarını barındırır, bu nedenle konut için önemli bir kattır ve bu vurguyla cephesine heykel eklenmiştir. Üçüncü kat ailenin gençlerinin yaşam alanlarını barındırmaktadır. Cephesi ilk iki kata oranla daha sade olmakla birlikte, hizmetkârların katı olan dördüncü kattan daha gösterişlidir. Alçak tavanı ve sade cephesiyle dördüncü kat hizmet edenlerin varlığını vurgulamaktadır. Son kat ise kolonlu teras katıdır; yangını engellemek ve ısıcağından kaçınmak için mutfak üst katta yer almaktadır. Bu tipik Rönesans konutunun cephesine yansıyan katlar arası ayırmda bile; mekân içinde oluşmuş ve sahipleri tarafından kamuya aktarılmak istenen, statüye dayalı hiyerarşiyi bir gösterge olarak okumak olanaklıdır.

- En üst kat kolonlu teras katıdır, Yangını engellemek ve sıcaklıktan kaçınmak için mutfak üst kattadır.
- Alçak tavanı ve sade cephesiyle dördüncü katın hizmetkarlara ayrıldığı dışarıdan rahatça okunur.
- Üçüncü kat ailenin gençlerine ait işlevleri barındırır. Cephe ilk iki kata oranla daha sade, dördüncü kata oranla daha gösterişlidir.
- İkinci kat yatak odalarını barındırır ve cephesinde heykel bulunur.
- Diğer katlardan siltmeyle ayrılmış olan birinci kat yüksek tavanından da anlaşılacağı üzere, prestij göstergesi olarak konuklar içindir.

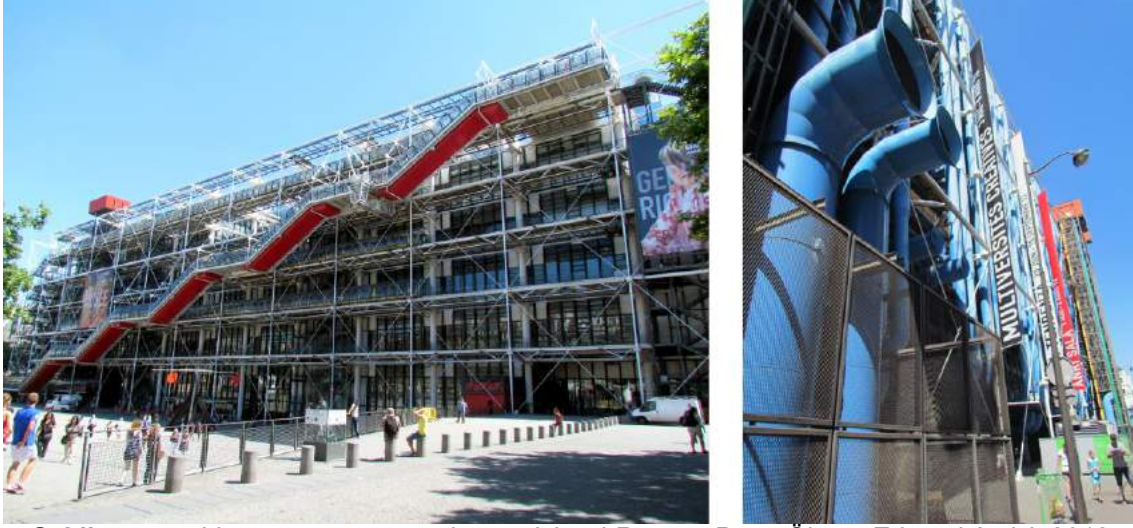
Şekil 1: Palas Davanzati, Floransa – Aslı Uzunkaya Arşivi, 2012

Barınma ile eşleşen ve mimarlığın çekirdeği olan konut, kişiler ve ailelerin güç ve statülerini üzerinden tanımladıkları ve bu yolla kendilerine toplumda bir yer edindikleri bir nesne iken; kentler de dünya çapında ön plana çıkmak için mimariye başvurmaktadır. Kentlerin küresel döngüye ve ekonomik dolaşıma katılabilmeleri için, günümüzde revaçta olan bir tanımlama olarak “marka kent” haline gelmeleri bir gereklilik halini almıştır. Bu nedenle kent yöneticileri, kentin gündemde kalması ve ekonomik değer elde edilebilmesi adına kimi zaman yerel değerlerin ön plana çıkartıldığı, kimi zaman biçimiyle dikkat çeken ve ikon haline gelen, kimi zaman da yapıların büyüklük-yükseklik gibi nicelikleri ile sivrilerken nitelik kazandırılmaya çalışıldığı projelerin üretimini desteklemişlerdir. Erkal’a göre ikonik yapılar yeni ve kışkırtıcı bir imgeyken, sıradan olmayan görsel kodlarıyla çeşitli formal çağrışımlara açıktır. Kitch projelerin ise neyi temsil ettiğinin şok edici derecede nettir (Erkal, 2007:24-28). Bu tip mimari ürünler diğer kent öğelerinden farklı özellikler taşımaları sebebiyle ön plana çıkarılır ve kent için önemli noktalar oluşturmak hedeflenir.

Bu bağlamda bir kentin ikonik yapı aracılığıyla ön plana çıkarılmasına dair literatürde en bilinen örnek Guggenheim Müzesi’dir. Bilbao kentinin ekonomisinin düzeltilmesi amacıyla sahil şeridinde yapılan yenileme çalışmaları bünyesinde 1997 yılında Frank Gehry tarafından tasarlanan Guggenheim müzesi, ikonik ve ezber bozan biçimiyle kenti dünya gündemine taşımıştır. Bununla birlikte kent ekonomisi istenen derecede düzelirken yapı mimarlık literatürüne yeni bir tanım kazandırmıştır: Bilbao Etkisi. İlerleyen zamanlarda; ekonomik durumlarla iletişim kuran, bulunduğu yeri ve kenti ön plana çıkarma hedefli gösterge yapılar bu tanımla anılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Guggenheim’dan önceki en başarılı ikonik mimari, bir nevi pazarlama yapısı Pompidou Centre (Şekil 2) olarak görülmektedir (Proto, 2003:1-21).

Bir yarışma sonucunda inşa edildiği zaman büyük şok yaratan Pompidou, içinde bulundurduğu işlevlerden çok bir müze, kütüphane ya da deneysel müzik enstitüsü olmaktan ziyade bir fikirdir. Proto için Pompidou Centre anti-anıt olarak bir imaj ve muazzam bir mimari panodur. Pompidou’nun toplumsal mimarının sonu ve tüketim mimarlığına doğru atılmış önemli bir adım olduğunu savunan Proto’ya göre, yapının önemi sadece bu simgeselliğiyle değil, aynı zamanda günümüzde sanat ve meta arasındaki farka olanak tanımayan; sanat,

moda, reklam ve hayat arasındaki tüm sınırları bulanıklaştıran bir devre geçişin de başlangıcı olmasındadır (Proto, 2003:1-21).

Şekil 2: Pompidou Centre-Renzo Piano, Richard Rogers, Pınar Öktem Erkartal Arşivi, 2012

Simulasyona adanmış ilk mekân olan Pompidou, bu özelliğiyle literatürde Andy Warhol'un Campbell's Soup Can çalışmasıyla (Şekil 3) özdeşleştirilir (Proto, 2003:1-21). Campbell's Soup Can; donuk, soğuk ve anlamsızdır; bir yandan da tanıdık, çoğaltılabilir ve hakkında hemfikir olunabilir bir öğedir. Bu özelliğiyle çalışma adeta sanatın bir meta ve reklam haline gelişini; kısa süreli-hızla yayılan gündem oluşturma ve gündemde kalma durumlarını simgeler. Bu bağlamda, tıpkı Guggenheim Müzesi, Pompidou Centre ve Campbell's Soup Can gibi sanat ve mimarlık ürünleri artık asıl niteliklerine ek birer gösterge ve meta haline geldiği ve günümüze dek uzanan bu geçiş-işlikiyi başlattığı söylenebilir.

Şekil 3: Campbell's Soup Can kartpostalı-Andy Warhol

Bu noktada Bauman da tüketim toplumu kültürünün, öğrenmeyle değil, çoğunlukla yok etmeyle eşdeğer olarak unutmayla ilgili olduğunu savunmaktadır. Günümüzde ihtiyaçlar ve kişilerin memnuniyeti arasındaki geleneksel ilişki tersine dönmüştür: tatmin olma vaadi ve umudu kişinin gerçek ihtiyaçlarının önüne geçmiştir. Hatta bu vaat ve umut her daim gereksinimin kendisinden daha yoğun ve çekici olmaktadır (Bauman, 2005:82).

Tüketim toplumunun mimari üretimi de tersine dönen bu ilişkiden etkilenecek; toplumun aslında ihtiyaç duymadığı, kurgulanmış yapay ihtiyaçlar çerçevesinde şekillenmektedir. Bu yapılar gösterge olmak uğruna gerçek ihtiyaçların göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Bununla birlikte, bu yapay ihtiyaçlar yeni gösterge-yapılar yaratarak geçici arzu nesnelerinin üretilmesine yol açmaktadır. Göstergelerin hâkim olduğu bir mimarlık daima yeni semboller oluştuğça eskilerini unutturmaya yönelik davranır. Bu durumda gösterge ne kadar hızlı fark edilirse o kadar başarılı olur. Buna rağmen ne kadar süre gündemde kalacağı ve kalıcı olup olmayacağının ise ancak mimarlığın niteliği ile belirlenebileceği düşünülmektedir.

Gösterge Olma Durumunun Çıkış Noktası: Tüketim

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere; mimarlık ürününün bir gösterge haline gelmesindeki en büyük sebebin ekonomi olduğunu söylemek olanaklıdır. Mimarlığı günümüzde ekonomiden ve bu yolla tüketim faktöründen ayrı tutmak neredeyse olanaksız bir hale gelmiştir. Mimarlık kendini felsefe, insan/toplum bilgisi gibi konulardan soyutlasa bile, mecburen ve kaçınılmaz olarak metalaşmadan ve pazar ekonomisinden kopamayacaktır (Akcan, 1994: 21-22). Bu durum aynı zamanda mimarlığın özerkliğinin sağlanabilmesi önünde bir engeldir. Mimarlık tüketim işlevine olanak sağlayan binalar yarattığı gibi kendisi de medya çağında tüketimin bir nesnesi olmaktadır.

Tüm kültürel olgular tüketim çerçevesinde şekillendiği için çağımızın baskın belirleyici unsurunun tüketim olduğunu söylemek olanaklıdır. Tüketim üzerine ilk akla gelen isimlerden felsefeci ve toplumbilimci Jean Baudrillard (2002:67-72) tüketimi “az ya da çok tutarlı bir söylem içinde bir araya gelen tüm ileti ve nesnelerin sanal toplamı” olarak tanımlamaktadır. Bu durum her ne kadar ekonomi kaynaklı ve odaklı olsa da, tüm toplumsal yapıyı ve bu yolla sanat ve mimarlığı etkilemektedir. Sanıldığı gibi aksine çok yemek, çok fazla araca sahip olmak, fazla ileti alıyor olmak ve ihtiyaçların tamamıyla karşılanıyor olması tüketmek anlamına gelmez, bu sadece tüketimin ön koşulu olarak görülmektedir (Baudrillard, 2002:67-72). Çok eski zamanlardan beri bir şeyler alınıp satılmakta, insanlar bir şeyleri beğenip, harcamaktadır ama bu eylemler tüketim olarak tanımlanamaz. Geleneksel nesneler bir ilişkinin ya da durumun doğrudan parçası oldukları ve onu tanımladıkları için tüketilemezler. Ona göre tüketim nesnesi olmak için önce bir şeyin göstergesi olmak gerekmektedir. Tüm bu eylemlerin ilk kez bizim çağımızda tüketim olarak adlandırıldığını söyleyen Baudrillard, tüketilenin maddesellik değil farklılıklar olduğunu vurgulamaktadır. Yani aslında tüketilen bir şeyin kendisi değil bu ilişkinin ideasıdır (Baudrillard, 2002:67-68).

Ekonomik, toplumsal, sosyal durumların göstergesi olarak ön plana çıkan mimarlık ürününün de tüketime hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Gösterge olma durumu ve tüketim arasındaki bu sıkı ilişki üzerinden günümüzde tüketim olgusunun mimari ürünlerin biçimleri, boyutları, işlevlerine olan etkisi kaçınılmaz bir gerçektir. Mimarlık ve tüketim arasındaki bu ilişki iki yönlü hareket etmektedir. Tüketim işlevini barındıran ve sadece ona odaklanan mimarlıktan söz edilebileceği gibi; mimarlığın ve ürünün kendisinin de bir tüketim nesnesi

haline gelmesi söz konusudur. Urry'e göre dört boyutu olan yer-tüketim ilişkisini mimarlık-tüketim ilişkisi şeklinde yorumlayabiliriz:

- Mimarlık artan bir biçimde, malların ve hizmetlerin karşılaştırıldığı, satın alındığı ve kullanıldığı tüketim merkezleri olarak yeniden yapılandırılmaktadır.
- Mimarlığın kendisi bir anlamda, özellikle görsel açıdan tüketilmektedir.
- Mimarlık, kelimenin gerçek anlamında tüketilmektedir; insanların bir yere ilişkin anlamlı buldukları şey zaman içinde kullanılarak azaltılmakta, bitirilmekte veya tüketilmektedir.
- Yerelliklerin bazı kimlikleri tüketmesi de olasıdır; sonuçta böylesi mekânlar, gerçekten de neredeyse her şeyin tüketildiği mekânlara dönüşürler (Urry, 1995:11).

Bu durum tüketim işlevine hizmet eden bir mimari ürünün tüketim nesnesi haline gelmesi, pazarlanması ve çevresiyle uyumsuzluk sebebiyle de kendisinin tüketilir hale gelmesine işaret etmektedir. Bu noktada çalışma kapsamında yapılacak olan örnek analizinin de, daha önce bahsedildiği gibi, hem tüketim işlevine hizmet eden hem de kendisinin kent için bir gösterge haline gelip, metalaşarak tüketim nesnesine dönüşen bir yapı üzerinden ilerleyeceğini belirtmek gerekir. Urry'nin öne sürdüğü durumlara dair yapılan yorumlamayla birlikte, örnek analizi kısmında yapılan incelemenin, bu dört durumu da bünyesinde barındırdığını söylemek olanaklıdır. Bu nedenledir ki, İstanbul Sapphire AVM tüketim-mimarlık arasında var olduğu öne sürülen iki yönlü etkileşimi içeren bir örnek olarak araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Tüketmek ve Tüketilmek: İstanbul Sapphire

Sayar ve Süer'e göre (2002:39-66) mekân, tüketime aracılık ettiği ölçüde kendisi de bir tüketim nesnesi haline dönüşmektedir. Bahsedilen tüm bu tüketim mekânları, geçmiştekilerden farklı bir zaman-mekân anlayışı ve ilişkisi içermektedir. Bunlar genelde farklı fonksiyonların bir araya gelip, eklemlendiği yeni mekânlardır. Buralarda zamanın sınırları yok edilerek birbirine geçmektedir. Alışveriş merkezlerinde her saatin tüketime uygun hale getirilmesi, konut sitelerinde daha yavaş akan zaman hissi yaratılması ve tüm bunların vaad edilmesi gibi ilüzyonlarla zaman algısıyla oynanmaktadır (Sayar ve Süer, 2002:39-66).

Bu tip yapılar herhangi bir yere ait özellik barındırmadıkları gibi, çekici olmak adına tıpkı diğer tüketim yapıları gibi başka yerelliklere ait özellikleri bünyelerinde barındırabilirler. Kanada'da West Edmond adlı Alışveriş Merkezi'nin tanıtım materyali şöyledir (Urry, 1995:203):

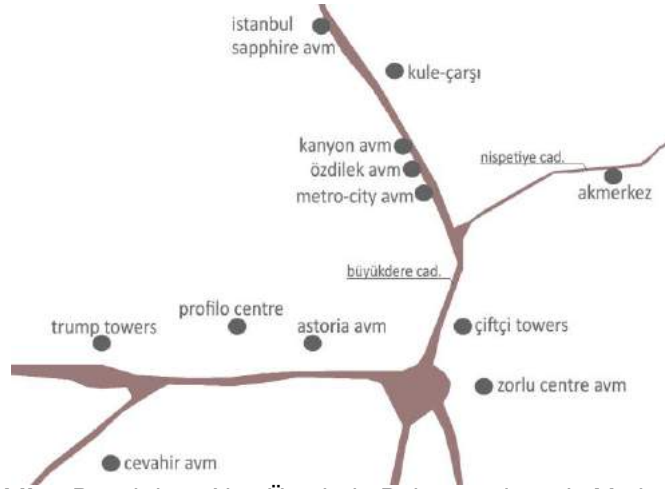
Bir hafta sonu ve aynı çatı altında... Disneyland'ı, Malibu Beach'i, Bourbon Street'i, San Diego Zoo'yu, Beverly Hills'teki rodeo gösterilerini ve Avustralya'daki Great Barrier Reef'i ziyaret etmeyi düşleyin... kendi kültüründe dünyanın en büyük alışveriş kompleksi olarak tanıtılan Alışveriş Merkezi, 110 dönümlük bir alanı kaplamakta ve 628 mağaza, 110 restoran, 19 tiyatro ... 19 kat yüksekliğinde bir cam kubbesi olan beş dönümlük bir su parkını içermektedir... Merkezin, dört denizaltı ile eksiksiz kılınmış yapay

gölünü düşünün... Fantasyland Hotel, odalarını çeşitli izleklere ayırmıştır: Bir kat klasik Roma odalarını, bir başkası “1001 Gece” Arap odalarını, Polinezya odalarını... barındırmaktadır. (Travel Alberta, tarihsiz)

Urry'nin (1995:201-207) betimlediği “her şey dâhil” alışveriş merkezleri, ziyaretçinin tüm gününü yapının sınırları içinde geçirmesi ve bunu yaparken, nesne-tüketimi, eğlence-tüketimi, yemek- tüketimi ve en önemlisi zaman-tüketimine hizmet eden birbiriyle ilişkili-ilişkisiz tüm işlevleri bünyesinde barındırma eğilimindedir. Bu tüketim mekânları medyada “en büyük”, “en lüks”, “en yüksek” gibi pekiştirilmiş sıfatlarla anılarak daha fazla ilgi çekme hedefiyle, mimari tasarımıyla gayrimenkul değerlerine, içerdikleri markalardan satış oranlarına kadar sahip olduğu her unsuru bir pazarlama ve tanıtım malzemelerine dönüştürmektedir. Bu noktada mimarinin niteliği diğer tüm özelliklerinden geride kalan bir özellik haline gelmiştir. Bu stratejiler ve yönetim kararlarının da etkisiyle tüketim toplumu çoğunlukla bu mekânları yüceltmekte ve başarıya ulaşan her örneğin ardından yeni ancak benzer tipolojideki bir proje hayata geçmektedir.

Ne var ki, çoğaldıkça aralarındaki rekabet artan tüketim mekânları, ilgisini çabuk kaybeden ziyaretçiyi çekebilmek için farklı stratejiler üretmedikleri takdirde; yerle ilişkisizliği ve içinde bulunduğu sosyal bağlamdan kopuklukları sebebiyle çok kısa bir süre içerisinde kendileri de tükenmektedir. Bilindiği üzere, günümüzde tüketim yollarının değişmesi, her tür ürüne erişim için yeni ve farklı yolların ortaya çıkması kimi aktiviteler için artık gerçek/somut bir mekana ihtiyacın kalmamasına sebep olmuştur. Çok sayıda alışveriş ve tüketim odaklı mekan artık eski sıklığıyla kullanılmamakta ve atıl hale gelmektedir. Kent merkezindeki bu tip yapılar ilk etapta gösterge olmanın koşulunu yerine getirip, kısa süreli odak noktası olmanın ardından, yeni oluşumlara uyum sağlayamadığı sürece çöküş haline geçmektedir. Bunu engellemek adına kimi mimari ürünler için yeni nitelikler aranmakta, ön plana çıkarılabilecek farklı sembolik değerler üzerinde durulmakta ve yeni bir göstergeye dönüşüm sayesinde yapının ömrü uzatılmaya çalışılmaktadır.

4. Levent- Mecidiyeköy aksı üzerinde bulunan (Şekil 4) ve çalışmada odaklanılan ana konuyla bire bir örtüşen bir mimari ürün olan İstanbul Sapphire, küresel kentlerin başında gelen ve uzun zamandır marka kent yarışı içerisinde yer alan İstanbul'da da tüketime aracılık edip kendisi de bir tüketim nesnesi haline gelen yapılardan biridir. Büyükdere Caddesi üzerinde Çeliktepe mevkiinde yer alan karma kullanımlı bu gökdelen; merkezi konumu ve kentin en çok kullanılan ulaşım ağı metro hattı erişimi olmasına rağmen, büyük beklentilerle inşa edilmesinden kısa bir süre sonra hedeflediği ziyaretçi sayısının çok altına düşmüş ve bugünlerde neredeyse tamamen boş kalmıştır.

Şekil 4: Büyükdere Aksı Üzerinde Bulunan Alışveriş Merkezleri

2006 yılında bir gayrimenkul şirketinin isteğiyle, Türkiye'nin ileri gelen Mimarlık ofislerinden Tabanlıoğlu Mimarlık tarafından tasarlanan yapı, alışveriş merkezi ve 187 rezidanstan oluşmaktadır. Yaklaşık 160.000 metrekare kullanım alanı bulunan Sapphire (URL-1), kendisini 261 metre yüksekliği ile Türkiye'nin en yüksek yapısı ünvanıyla ön plana çıkarmıştır. Tüm reklam filmlerinde ve medyada yer alan haberlerde, öncelikli olarak mimari tasarımın yüksekliği üzerine temellenen bir tanıtım kampanyası başlatılmıştır.

Özellikle inşaat sürecinde ve yapının açıldığı yıl (2011), medyada "İstanbul'un sekizinci tepesi", "Avrupa'nın en uzun gökdeleni" gibi sloganların haricinde; Türkiye'nin ünlü isimlerinin yapıda bulunan rezidanslardan satın aldığı, bu rezidansların yüksek rakamlı satış değerleri ve son katta yer alan seyir terasının günübirlik turist destinasyonu olacağı yönünde haberler (URL-2) "sıra dışı", "benzersiz" ve "modern" sıfatlarıyla tanımlanan bir imajın oluşturulmasına hizmet etmiştir. Halen "Alışveriş Keyfini İstanbul Manzarasıyla Buluşturan Tek AVM" söylemini devam ettiren yapı, farklı olduğu iddiasını en başından itibaren İstanbul silüetinde yarattığı etki üzerinden kurgulamıştır (Şekil 5). Aynı anda tasarım ekibi projeyi, yüksek olmasına rağmen doğal havalandırma ve kat bahçeleri gibi ekolojik tasarım unsurları sayesinde "halen insan ölçeğinde" şeklinde tanımlamış (URL-3) ve "ekolojik tasarım" ile "yüksek yapı" kavramlarını birleştiren bir örnek olması içeriğiyle mimari platformlardaki yerini almıştır.

Şekil 5: Alışveriş Merkezinin Web Sitesinde Bulunan Bazı İmajlar (URL 3)

Gerçekten de yapı, özellikle açıldığı yıl ve onu takip eden birkaç yıl, İstanbulluların ilgisini çekerek; seyir terasını ve çarşı katlarını görmeye gelen ziyaretçilerle dolmuştur. Bu süreçte yapı, 2010 "International Property Award"

(Uluslararası Gayrimenkul Ödülü) kazanmış, 2012 “International Highrise Award” (Uluslararası Yüksek Yapı Ödülü) için aday olmuştur. Aynı yıl, gökdelenlere tırmanmasıyla ünlenen Alain Robert, büyük bir kalabalığın önünde gösterisini gerçekleştirirken; yedi ülkeden onlarca paraşütçü yapının tepesinden, komşu parselde bulunan İETT garajına atlayarak (URL-4), gökdelenin yüksekliğinin bir kez daha altını çizmiştir. İstanbul Sapphire, İstanbul manzarasına istenilen her an ulaşabilmeyi vaat eden lüks bir yaşamın simgesi olmuştur.

Tüm bu tanıtım kampanyaları ve etkinliklere ek olarak; 2013 yılında, yapının Büyükdere Caddesine bakan ön cephesinde bulunan led ekranın reklam, satış ve pazarlama hakları devredilmiştir. Tüm gün aydınlık kalan bu dev ekran, yapının insan ölçeği içerisinde algılanan cephesini “sürekli interaktif bir reklam panosuna” dönüştürmüştür. Bu noktadan itibaren işlevi sebebiyle tüketim mekânı olan bu yapı artık cephesiyle de tüketime hizmet etmeye başlamıştır. 2013’te ve onu takip eden yıl içinde pek çok karma kullanımlı yapının konumlandığı Büyükdere Aksı üzerine eklenen yeni alışveriş merkezleri de (Zorlu Center ve Özdilek Park) tıpkı Sapphire gibi temsil ettikleri olguları öne çıkartan kampanyalarla rekabetin artmasına yol açmışlardır. Her bir AVM, mimari tasarımlarından içlerinde bulunan markalara, kapladıkları alan büyüklüğünden, kulelerinin yüksekliğine kada, sahip oldukları tüm özellikleriyle aslında temsil ettikleri olguların daha popüler ve çekici olması yarışına hizmet etmiştir.

İlerleyen yıllarda, Sapphire içerisinde yer alan ve popülerliği azalmaya başlayan “otantik geleneksel çarşı” konsepti yerini daha güncel bir konsept olan “çocuk eğlence merkezi”ne bırakmıştır. 2015 yılında yapının yabancı sermayeye satılacağı üzerine haberler gündeme gelmiş (URL-5); yapının tüm mülkiyeti devredilmemekle birlikte; toplu bir rezidans satışı gerçekleşmiştir. Bu süreçte çarşı katlarında bulunan satış birimleri ve restoranlar yavaş yavaş kapanmaya başlamış ve yapılan tüm müdahalelere rağmen çarşı katları atıl duruma gelmekten kurtulamamıştır (Şekil 6).

2006

İstanbul Sapphire, alışveriş merkezi, rezidans ve seyir terasıyla karma kullanımlı bir gökdelen olarak Tabanlıoğlu Mimarlık tarafından tasarlandı. 160 bin metrekarelik inşaat alanına sahip yapı; çift cam cephe sistemi, rezidans genelinde, doğal havanın kullanılması, her 3 katta yer alan yeşil alanları ve enerji tüketimi kontrol sistemleri sebebiyle “çevre dostu” olarak tanıtıldı.

Yapının İnşaat Süreci

2010

Yapı, 2010 INTERNATIONAL PROPERTY AWARD Europe- Africa Section kazandı.

2011

“İstanbul’un sekizinci tepesi” gibi benzetmelerle tanıtılan gökdelenin açılış töreni öncesinde yapılan basın açıklamasında yapının İstanbul’un ve hatta Türkiye’nin simgesi olması hedefiyle yola çıkıldığı belirtildi. Türkiye ve Avrupa’nın en yüksek, Dünyanın 97. en yüksek yapısı olduğu vurgulanan Sapphire, basın ve ziyaretçilerin ilgisini çekti. Aynı yılın sonunda yapı içinde İstanbul’un ilk balmumu müzesi açıldı.

2012

Yapı, THE INTERNATIONAL HIGHRISE AWARD için aday oldu

YAPININ TÜKETİM NESNESİNE DÖNÜŞÜMÜ

2013

AVM’nin ön cephesinde bulunan led ekranın reklam, satış ve pazarlama hakları devredildi.

2015

Medyada yapının yabancı şirketlere satılacağına dair haberler çıktı ve 47 adet rezidans dairesi topluca satıldı.

2017

“Modern”, “benzersiz” ve “sıradışı” gibi sıfatlarla tanıtılan Sapphire AVM içindeki pek çok dükkan ve restoran kapandı. Çarşı şu anda neredeyse atıl duruma geldi, başka bir deyişle tüketildi.

Şekil 6: İstanbul Sapphire’in Kısa Tarihçesi – Foto 1 (URL-6), Foto 2-3 (URL-7), Foto 5 (URL-5), Foto 4-6-7-8-9-10 (Pınar Öktem Erkartal Arşivi, 2017).

Bugün, işleyen birkaç satış birimi, yapının mülkiyet hakkına sahip olan şirkete ait büyük bir market, yine bu şirkete ait bir tanıtım ofisi (Şekil 7), birkaç kafe, çocuklar için eğlence parkı ve sinemasıyla yapı bir alışveriş merkezi olmaktan çok, boş bir seyir terasına dönüşmüş gibidir. Yapı, popüler kültürün ilgisini çekme hedefiyle, “en yüksek”, “otantik” “eğlenceli” gibi konseptlerin birinden diğerine hızla geçerek; rekabet etmeye çalışmış; ancak tüketim toplumunun ilgi odağının neredeyse anlık denecek kadar hızlı değişmesi sebebiyle hizmet ettiği tüketimin nesnelerinden birine evrilmiştir. Başka bir ifadeyle, tüketim mekânı tüketilmiştir.

Bu durumun hiç şüphesiz ki; idari problemlerden, yanlış stratejik kararlara uzanan farklı yönetsel nedenleri olsa da, esas etkinin büyük yatırımlarla gerçekleştirilen projenin bulunduğu çevreden kopukluğu ve ilk açıldığı yıl göstergesi olduğu değerler sisteminin kendisine yeni göstergeler bulmuş olmasıdır. Öyle ki, İstanbul’un en yüksek gökdeleni olma durumu, yapının bulunduğu aks üzerine eklenilen yeni yüksek yapılarla birlikte daha sıradan ve değişim yerindeyse alışıldık bir hal alırken; daha “ilginç” formlu, daha “büyük” yeni göstergeler baş aktörlüğe yükselmiştir (Şekil 8). Yapının içinde ilgi çekmesi için yaratılan “geleneksel çarşı” konsepti, İstanbul’un gerçek geleneksel çarşılarıyla rekabet edememiş; tüketim mekânının baş aktörleri olan markalar yapının içinde bulunduğu sosyal çevrenin ekonomik düzeyiyle uyumlamış, sonunda kar elde edemedikleri bu mekânı terk etmişlerdir.

Şekil 7: İstanbul Sapphire'in içinde bulunan Tanıtım Ofisi, Pınar Öktem Erkartal Arşivi, 2017.

Şekil 8: İstanbul Sapphire'in (en sağda) Yakın Çevresiyle Silüeti, Pınar Öktem Erkartal Arşivi, 2017.

Son Söz

Tüm toplumsal, sosyal ve politik olaylar ile olan mecburi ve kopmaz bağına benzer şekilde ekonomik durumlarla da iç içe olan mimarlık; ekonomiye ve hatta çağımıza yön veren tüketim olgusuyla da ayrılmaz bir ilişki içindedir. İçinde bulunduğumuz çağ sıklıkla tüketim çağı olarak adlandırılırken, birtakım göstergeler çağa hakim olmaktadır. Mimari de tüketim çağının göstergelerini yaratmanın ve aslında bu göstergeler üzerinden fayda edinmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Tüketime hizmet eden, bir yandan da biçimsel ya da diğer özellikleriyle ön plana çıkarılarak birer reklam nesnesi haline gelen mimarlık ürünlerinin kendileri de bir süre sonra da tüketilmeye yüz tutar. Bunun sebebi hızlı değişim, odakların kısa süre sonra farklılaşması gibi durumlardır. Bu tip mimarlık ürünleri genellikle bulunduğu yer ile etkileşimde bulunmaz, oraya ait olmaya çalışmaz. Mimarının asıl işlevinden çok tüketim ve gösterge amacına hizmet etmesini sağlayan uygulamalar onu bir nesneye dönüştürür ve bu yolla mimarlık, bir pazarlama aracı haline gelir. Bu durum her ne kadar mimarlığı daha çok görünür hale getirirse de; gerçekten mimari değerleriyle değil, güç gösterisi ve statü sembolü oluşuyla gündelik hayatta yer kapladığını ve aslında değerinden kaybettiğini söylemek olanaklıdır. Özetlersek; mimarlık temsil ettiği kişi/kurum/toplum/kent için bir gösterge haline gelir ve böylelikle gösterge olma durumu mimarlığın kendi değerinin önüne geçmiş olur.

İstanbul'un en işlek akslarından biri üzerinde yer alan İstanbul Sapphire AVM'nin, yüksekliği üzerinden kurguladığı imaj ve bünyesinde barındırmak istediği "popüler yerel" konseptler, içinde bulunduğu yere ilişkin aidiyet oluşturmaya yetmemiştir. Alışveriş işlevini İstanbul manzarasıyla harmanlama fikrinden yapının mimari tasarımının odaklarından biri olan sürdürülebilirlik temasına kadar yapının kendisi için ürettiği tüm sembolik anlamlar, mimarının içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve fiziksel dokuyla ilişkisizliği nedeniyle söylemini çabuk yitirmiştir. Başka göstergeler ve imajlar çabuk parlayıp çabuk sönen yeni tüketim nesneleri ortaya çıkarmıştır.

Kaynakça

- Akcan, E. (1994), Sanatın ve Mimarlığın Görelî Özerkliği/Özgürlüğü Üzerine, **Mimarlık Dergisi**, 257:21-22.
- Baudrillard, J. (2002), Tüketimin Tanımına Doğru, **Mimarlık ve Tüketim**, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Baudrillard, J. (1970), **La Societe de Consommation**, Paris: Editions Denoel; Çeviren: Deliçaylı, H. ve Keskin, F. (2012), **Tüketim Toplumu**, 5. baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005), **Globalization: The Human Consequences**, 6. baskı, Cambridge: Polity Press.
- Erkal, N. (2007), “Gösteri Olarak Mimarlık: Turizmin Güncel Mimarlığa Etkileri Üzerine”, **Mimarlık Dergisi**, 336:24-28.
- Proto, F. (2003), “The Machine and the Aesthetics”, **Mass-İdentity-Architecture Architectural Writings of Jean Baudrillard**, 1. baskı, WestSussex: Wiley-Academy.
- Süer, D. ve Sayar Y. (2002), “Küresel Sermayenin Yeni Tüketim Mekânları Lüks Konut Siteleri”, **Mimarlık ve Tüketim**, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Urry, J. (1995), **Consuming Places**, Londra: Routledge; Çeviren: Ögdül, R.G. (1999). **Mekânları Tüketmek**, 1.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- URL 1- <http://www.istanbulsapphire.com/> [13.06.2017, 14:23]
- URL2- https://www.google.com.tr/search?q=istanbul+safir+2011&tbn=nws&source=lnms&sa=X&ved=0ahUKEwjv_9iW37rUAhWSPFAKHWPYAqWQ_AUIBygC&biw=1366&bih=662&dpr=1#tbn=nws&q=istanbul+sapphire+2011 [13.06.2017, 15:00]
- URL 3- <http://www.tabanlioglu.com/project/sapphire/> [13.06.2017, 14:30]
- URL 4- <https://www.emlaktasondakika.com/haber-ara/?key=sapphire+istanbul> [13.06.2017, 15:30]
- URL 5- <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/12/21/istanbul-sapphire-satiliyor> [15.06.2017, 13:30]
- URL-6 <https://store.donanimhaber.com/be/0f/bd/be0fbd4ac3348ef75f26e0620a56671f.jpg> [20.06.2017, 13:30]
- URL-7 <http://v2.arkiv.com.tr/p9568-istanbul-sapphire.html> [20.06.2017, 16:00]

Exploring perception of public art in urban spaces among North Cyprus residents

Dr. Aysel MİRGASİMOVA

Near East University, Faculty of Architecture, Dept. of Interior Arch.
aysel.mirkasimova@neu.edu.tr; purchonaa@yahoo.com

Assoc. Prof. Dr. Rana AMRAHOVA

Near East University, Faculty of Architecture, Dept. of Interior Arch.
rana.amrahova@neu.edu.tr ; rena_a@list.ru

Assist. Prof. Dr. Buket ASİLSOY

Near East University, Faculty of Architecture, Dept. of Landscape Arch.
buket.asilsoy@neu.edu.tr; buket.asilsoy@gmail.com

Abstract

Urban open spaces are significant features of sustainability oriented urban environments. These spaces have potential to contribute both in four pillars of sustainability, environmental, social, economic and cultural. Public art can increase the existence, impact and benefits of urban open spaces with the help of increasing quality of urban life and can enhance townscapes within disparate city scales. Public art can also be catalyst for urban communities. Urban open spaces have qualitative and quantitative insufficiencies in N. Cyprus. Additionally these spaces have several inadequacies regarding the existence of public art products such as sculptures, installations, monuments and wall paintings etc. Within this framework, a user survey was conducted among 90 participants in three cities of N. Cyprus (Nicosia, Famagusta and Kyrenia) in order to understand and evaluate the dynamics of their perception in relation to public art in urban communal spaces. The findings reveal that respondents are mostly dissatisfied regarding both the urban open and green spaces and public art in these spaces.

Keywords: Perception, Public, Art, Urban, Space, Questionnaire, N. Cyprus.

Kuzey Kıbrıs'ta kentsel mekanlardaki kamusal sanat algısının kullanıcı anketi aracılığıyla araştırılması

Özet

Kentsel açık ve yeşil alanlar sürdürülebilir kentsel çevrelerin önemli bir özelliğidir. Bu alanlar sürdürülebilirliğin, çevresel, sosyal, ekonomik ve kültürel olmak üzere tüm dört boyutu kapsamında kente katkı sağlayacak potansiyele sahiptir. Kamusal sanat ise kent yaşamını destekleyerek kentsel açık ve yeşil alanların etki ve faydalarını artırabilir ve farklı kent ölçeklerinde kentsel peyzajı güçlendirebilir. Kuzey Kıbrıs'ta kentsel açık ve yeşil alanlar kalitatif ve kantitatif yetersizliklere sahiptir. Ayrıca bu alanlar heykel, sanat gösterisi ve duvar resimleri gibi kamusal sanat eserlerinin varlığı açısından da yetersizlikler

İçermektedir. Bu çerçevede bu çalışmada, katılımcıların kamusal alanlardaki kamusal sanata dair algısını araştırmak ve değerlendirmek amacıyla, Kuzey Kıbrıs'ın üç kentinde (Lefkoşa, Gazimağusa ve Girne) toplam 90 katılımcıyla bir kullanıcı anketi gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları katılımcıların önemli oranda, kentsel açık ve yeşil alanlar ile bu alanlardaki kamusal sanata dair memnuniyetsiz olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Algı, Kamusal Sanat, Kentsel Mekan, Anket, Kuzey Kıbrıs.

Introduction

Enhancing urban environments with sustainability dimensions has become a key issue worldwide for the current agenda of urban development policies. Urban open and green spaces are the features benefiting both four pillars of sustainability, *environmental, social, economic and cultural*. Public art in urban spaces can increase the existence, impact and benefits of urban open spaces with the help of increasing quality of urban life and can enhance townscapes within disparate city scales. However existence of art in public spaces is another issue that may be overlooked.

In North Cyprus, not only the public art features but also urban open and green spaces have significant qualitative and quantitative deficiencies. Regarding the public open spaces, it can be suggested that these spaces are not planned and well defined in order to create walkable, pedestrian friendly and liveable urban environments. Therefore as cities that are located in northern part of the Mediterranean island with a moderate population, Famagusta, Kyrenia and Nicosia have emerging urban development and planning challenges. Additionally regarding the public green spaces, it can be suggested that the cities in Northern Cyprus have scattered green spaces almost like green spots without achieving an integral green system welcoming urban ecology with fauna and flora.

Public art in public urban spaces is another challenging issue that needs further scientific focus both in general and within Northern Cyprus in particular. Hence urban open and green spaces have inadequacies regarding the existence of public art products such as sculptures, installations, monuments and wall paintings etc.

Within this framework, this study focuses on user perception in relation to public spaces and public art in urban open and green spaces. The paper first provides a review of the relevant literature. Secondly, the methodology including sample and measures are presented, and questionnaire results are displayed. Finally, the findings are interpreted and recommendations are made for further research.

Public spaces as urban open and green spaces

Public spaces as urban open spaces (streets, squares etc.) and urban green spaces (neighbourhood parks, community parks etc.) are significant features of sustainable cities. They have a central role, both physically and functionally, in urban planning and development. Many urban theorists state their significant

role as one of the principal components of a healthy urban setting (Paşaoğulları and Doratlı, 2004:225). In other words, the availability of attractive, accessible open spaces is an important feature of a liveable urban environment for the inhabitants of cities and urban areas (Salama et al., 2013:47). These spaces have valuable benefits in relation to both four pillars of sustainability. With regards to environmental sustainability, it can be suggested that they sustain urban ecological systems as they have a role to be the homes for plant and animal species. In relation to social sustainability, they can give the chance to individuals having disparate social profiles to come together and interact. There is evidence that green spaces have significant role in residents' feelings of attachment towards the community, and their connections with other inhabitants (Kim and Kaplan, 2004). Regarding the economic sustainability, they may support the value and increase identity characteristics of the urban environments for city branding purposes. Additionally they have the potential to assist the cultural evolution of the cities including the urban communities with the help of hosting cultural entities and activities.

However urban open and green spaces have qualitative and quantitative insufficiencies in N. Cyprus. Because they have been ignored within the urban planning and design process since 1980s. Consequently, buildings are designed with little concern for their relationship to each other or for the overall effect of the city. Spaces left between them have become undefined, undesirable, useless and unliveable. To change this, we must develop a sensitivity to public spaces; not only in central civic and business districts, but also, and most importantly, in urban and peri-urban quarters, where the spaces between are becoming more important as densities increase (Okta, 2002:261). See Figure 1.

Figure 1: A community park example in Nicosia (B. Asilsoy).

Therefore it can be argued that besides focusing on the quantities of the public spaces in the cities of Northern Cyprus, qualitative characteristics of them are further needed to be addressed within urban planning agenda. At this point it can be argued that public art is one of the tools that has a high potential to enhance qualitative dimension of the public spaces.

Public art in public spaces

Public art can be defined as all type of art works displayed in streets, squares and other public spaces. It has potential to achieve several significant social, cultural and psychological benefits like public spaces and it can be suggested to be existing since ancient times. Statues, monuments and other religious, social or architectural sculpture were common as traditional public art features. For instance statues of the pharaohs of Ancient Egypt or Michelangelo's marble sculpture positioned in the Piazza della Signoria in Florence which was a symbol of Florentine Republic independence can be given as examples of public art features.

However today, the category of public art includes a huge range of works including forms of visual culture, sound art, painting, ceramic, stained glass, performance art, installation, graffiti, street art and plastic art etc. For instance, the seven-meter long 'Ali and Nino' moving sculpture in Batumi, made by Georgian sculptor Tamara Kvesitadze, as one of memorable sights in Black Sea, is a nice sample of contemporary public art work (Figure 2).

Figure 2: Statue of Love by Georgian sculptor Tamara Kvesitadze in Batumi as a public art feature (<https://www.pinterest.com/pin/446137906807813203>).

Public art items do not have exact characteristics regarding the size, shape, material used etc. A public art feature will be determined and created according to the artist(s) perception, view and aim(s). However the output of the public art

product is the same with any other art work. Eventually, it may be the reason to raise awareness, to ask new questions leading to new mind openings or to shake the individual's values etc. In other words public art can express community values, enhance our environment, transform a landscape, heighten our awareness, or question our assumptions. Placed in public sites, this art is there for everyone, a form of collective community expression. Public art is a reflection of how we see the world – the artist's response to our time and place combined with our own sense of who we are. (<http://www.associationforpublicart.org/what-is-public-art>). See Figure 3.

Figure 3: On the left: A graffiti as a public art feature in an urban space of Nicosia. On the right: A public art feature as an old ship located in an urban space of Kyrenia (R. Amrahova).

One another main benefit of public art in cities is its contribution to the city's touristic purposes that may further be used for city branding. Therefore an increasing number of communities are finding ways to make available the social and aesthetic qualities that are desired by people. One way communities are attracting people to a particular settings is to include public art as a part of the landscape. Hence public art features can be the symbol of the setting where it is located and can contribute to the local economy as attracting both local and external tourists. In other words public art can give identity to a community and become a symbol of that place. Such that according to a 2014 study by Americans for the Arts, tourists seeking cultural experiences typically spend more money than tourists who do not (<http://www.nrpa.org>).

Additionally there are scientist suggesting that public art has positive effects on a community's sense of place. Public art products can add value and meaning to the public space where located (Turpeinen, 2014:242). With the help of value-making, the users' sense of belonging can be supported. In other words, public art can serve to highlight collective values, beauty, history and the surrounding nature (Turpeinen, 2010:30). For instance in Mexico, Pachuca it was used as a very powerful tool to motivate residents of low-income neighbourhood to reduce crime and increase sense of belongingness. It was a great community project, developed by group of artists named Germen Crew. Project lasted 14 month, 209 houses was painted and turned the neighbourhood into Mexico's largest mural.

Furthermore, the relation between public art and public pedagogy is another significant topic of concern. Such that art and other cultural practices are considered to initiate learning processes which differ fundamentally from those generated in the context of formal schooling (Sandlin, O'Malley and Burdick, 2011). The processes under scrutiny range from the creation of opportunities to enact the public quality of human togetherness (Biesta 2012a, 2012b) over the emotionally charged challenges posed by artists to securities and established convictions (Ellsworth, 2005) to the way art opens up new ways of seeing, feeling, experiencing, and describing the world (Rancie `re, 2010 cited in Schuermans, 2012:677).

Another purpose, which public art has been used for, is political propaganda. The most extreme example of public art being used for political aims is Socialist Realism during Soviet Russia period. Hence all these benefits mentioned above may be the reason that many researchers and policy makers etc. have a more deepened focus on socio-psychological and cultural dimensions of public art.

Methodology

The Study Region

Cyprus is the third largest and third most populous island in the Mediterranean, after the Italian islands of Sicily and Sardinia. It is located south of Turkey, west of Syria and Lebanon, northwest of Israel, north of Egypt, and southeast of Greece. The island has two different republics due to the political conflicts between Turkish Cypriots and Greek Cypriots ongoing since 1960s. The northern part of the island there has six main provinces, Nicosia, Famagusta, Kyrenia, Güzelyurt, İskele and Lefke respectively.

These provinces' de-facto population according to the 2011 Census is displayed below. As Lefke has officially become the sixth province after the 2011 Census, it is not listed in Table 1.

	DE-FACTO POPULATION (%)
NICOSIA	85,579
FAMAGUSTA	64,269
KYRENIA	62,158
GÜZELYURT	31,116
İSKELE	21,978

Table 1: De-facto population of N. Cyprus provinces according to the 2011 Census(%).

The Interview Schedule

A user survey was prepared for the research. The user survey was conducted among 90 participants. 30 participants from each of the three cities (Nicosia, Famagusta ad Kyrenia) of Northern Cyprus were chosen randomly in order to fill out the questionnaire. The user survey was carried out by the authors of the study individually as face to face interviews in April 2017 within three weeks.

Research Sampling

Gender of Participants: In the city of Nicosia, 46.7 percent of the respondents were female and 53.3 percent were male. In Famagusta, 60 percent of the

respondents were female and 40 percent were male. In Kyrenia, 70 percent of the participants were female and the rest 30 percent were male. See Table 2.

	FEMALE (%)	MALE (%)
NICOSIA	46.7	53.3
FAMAGUSTA	60	40
KYRENIA	70	30

Table 2: Participants' gender profile (%).

Age of Participants: 46.7 percent of the participants had an age of 16-25, 16.7 percent had an age of 26-40, 33.3 percent were between 41-55 and the rest 3.3 percent of the respondents were between 56-65 in Nicosia. In Famagusta, 23.33 percent of the respondents were between 16-25 years old, 30 percent were between 26-40 years old, 36.67 percent were between 41-55 and the rest 10 percent had an age between 56-65 years old. In Kyrenia, 40 percent of the participants were between 16-25 years old, 36.67 percent were between 26-40 years old, 13.33 percent of the respondents had an age of 41-55 and the rest 10 percent were between 56-65 years old. See Table 3.

	16-25 (%)	26-40 (%)	41-55 (%)	56-65 (%)
NICOSIA	46.7	16.7	33.3	3.3
FAMAGUSTA	23.33	30	36.67	10
KYRENIA	40	36.67	13.33	10

Table 3: Participants' age profile (%).

Nationality of Participants: In Nicosia, 40 percent of the participants were born in N. Cyprus, 46.7 percent of them were born in Turkey and the rest 13.3 percent were born in other countries. 80 percent of the participants in Famagusta were born in N. Cyprus, 10 percent were born in Turkey and the other 10 percent were born in other countries. In Kyrenia, 50 percent of the respondents were born in N. Cyprus, 36.67 percent were born in Turkey and the rest 13.33 percent of them were born in other countries. See Table 4.

	NORTHERN CYPRUS(%)	TURKEY(%)	OTHER (%)
NICOSIA	40	46.7	13.3
FAMAGUSTA	80	10	10
KYRENIA	50	36.67	13.33

Table 4: Participants' nationality profile (%).

Education of Participants: In Nicosia, 3.3 percent of the respondents did not have any education degree. 3.4 percent had a secondary education degree, 40 percent had a high school degree, 30 percent had an under graduate degree and 23.3 percent had a graduate degree or more. In Famagusta, 3.33 percent had a primary degree, 13.33 had a secondary school degree, 36.67 had a high school degree, 33.34 had an under graduate degree and 13.33 had a graduate degree or more. In Kyrenia, 10 percent had a secondary school degree, 26.67

had a high school degree, 60 percent had an under graduate degree and 3.33 percent had a graduate degree or more. See Table 5.

	NONE (%)	PRIMARY SCHOOL (%)	SECONDARY SCHOOL (%)	HIGH SCHOOL (%)	UNDER GRADUATE (%)	GRADUATE AND+ (%)
NICOSIA	3.3	-	3.4	40	30	23.3
FAMAGUSTA	-	3.33	13.33	36.67	33.34	13.33
KYRENIA	-	-	10	26.67	60	3.33

Table 5: Participants' education profile (%).

Occupation of Participants: In Nicosia, 43.3 percent of the respondents were students, 6.7 percent were officers, 10 percent of them were workers, another 10 percent were employers, 16.7 percent were employees and 13.3 percent were academicians. In Famagusta, participants' 13.34 percent were students, 33.33 percent were officers, 3.33 percent were workers, 6.67 percent were employees, 10 percent were academicians, 20 percent were tradesmen and 13.33 percent were retired. See Table 6.

	STUDENT	OFFICER	WORKER	EMPLOYER	EMPLOYEE	ACADEMICIAN	TRADESMAN	RETIRED
NICOSIA	43.3	6.7	10	10	16.7	13.3	-	-
FAMAGUSTA	13.34	33.33	3.33	-	6.67	10	20	13.33
KYRENIA	13.33	3.34	10	3.33	46.67	6.67	3.33	13.33

Table 6: Participants' occupation profile (%).

Measures and Analysis

Perception and user satisfaction of the respondents in relation to public spaces and public art in the urban spaces were measured in the first section of the questionnaire with the help of four Likert scale type items and two in-depth items. In the second section of the questionnaire, participants' socio-demographic data was collected via five items.

Results

Respondents' suggestions to the items seeking to find the perception and the level of user satisfaction of public spaces and public art in public spaces are evaluated within the study. The results are displayed below.

When we evaluated the results of the participants' responses about the item '*I believe that public spaces such as urban parks and urban open spaces are quantitatively and qualitatively sufficient in my city*', it can be argued that in total their disagreement were more than agreement to this item. 36.67 percent strongly disagreed, 32.22 percent disagreed, 12.22 percent were unsure and merely 18.89 percent agreed or strongly agreed. See Table 7.

	STRONGLY DISAGREE (%)	DISAGREE (%)	UNSURE (%)	AGREE (%)	STRONGLY AGREE (%)
NICOSIA	36.67	33.3	13.33	6.67	10
FAMAGUSTA	26.66	36.67	16.67	6.67	13.33
KYRENIA	46.67	26.66	6.67	16.67	3.33
TOTAL	36.67	32.22	12.22	10	8.89

Table 7: Participants' suggestion to the item 'I believe that public spaces such as urban parks and urban open spaces are quantitatively and qualitatively sufficient in my city' (%).

When we evaluated the results of the participants' responses about the second item of the questionnaire '*There are attractive, effective public art features in my city*', it can be argued that disagreement were more than agreement to this item in total either. 41.11 percent argued 'strongly disagree', 27.78 percent argued 'disagree', 13.33 percent argued 'unsure', 10 percent argued 'agree' and 7.78 percent argued strongly 'agree'. See Table 8.

	STRONGLY DISAGREE (%)	DISAGREE (%)	UNSURE (%)	AGREE (%)	STRONGLY AGREE (%)
NICOSIA	33.34	23.33	23.33	10	10
FAMAGUSTA	46.67	30	3.33	10	10
KYRENIA	43.34	30	13.33	10	3.33
TOTAL	41.11	27.78	13.33	10	7.78

Table 8: Participants' suggestion to the item 'There are attractive, effective public art features in my city'(%).

When we evaluated the results of the participants' responses about the third item of the questionnaire '*public art features in public spaces increase the attractiveness of such urban spaces*', in total merely 6.66 percent strongly disagreed or disagreed.3.33 percent were unsure, 32.22 percent agreed and 57.79 percent strongly agreed with regards to the item. See Table 9.

	STRONGLY DISAGREE (%)	DISAGREE (%)	UNSURE (%)	AGREE (%)	STRONGLY AGREE (%)
NICOSIA	3.33	-	3.33	26.67	66.67
FAMAGUSTA	3.33	10	3.33	36.67	46.67
KYRENIA	3.34	-	3.33	33.33	60
TOTAL	3.33	3.33	3.33	32.22	57.79

Table 9: Participants' suggestion to the item 'Public art features in public spaces increase the attractiveness of such urban spaces' (%).

When we evaluated the results of the participants' responses about the fourth item of the questionnaire '*I wish that public art features would be increased in the public spaces of my city*', there were not any respondents suggesting strongly disagree. Merely 1.11 percent argued 'disagree', 7.78 percent of the participants were unsure. 25.56 percent argued agreed and 65.55 percent strongly agreed with the item. See Table 10.

	STRONGLY DISAGREE (%)	DISAGREE (%)	UNSURE (%)	AGREE (%)	STRONGLY AGREE (%)
NICOSIA	-	-	3.33	20	76.67
FAMAGUSTA	-	3.33	16.67	33.33	46.67
KYRENIA	-	-	3.34	23.33	73.33
TOTAL	-	1.11	7.78	25.56	65.55

Table 10: Participants' suggestion to the item "I wish that public art features would be increased in the public spaces of my city' (%).

Discussion and Conclusion

Public spaces have valuable benefits that should not be ignored and underestimated. They have a high potential to improve the environment and public health, encourage cultural diversity, attract tourism, enhance local economies etc. In other words it can be suggested that they have a key role for creating sustainable, liveable urban environments (Butterworth, 2000; Cho et al., 2015:147; Madanipour, 2006).

Additionally public art have the capacity to achieve significant contributions in urban environments (Hall and Robertson, 2001:5; Hegeman, 2016). They can create community attachment, support place making attempts and enhance aesthetic qualities etc. In other words, in many cities that are attractive for touristic purposes or in the cities that are at the top of the list regarding the quality of life measures, it is not difficult to experience public art facilities in their public spaces. Therefore it can be suggested that a public art feature has the opportunity to increase the attractiveness and qualitative value of both the urban spaces and the city itself, where it is located.

In Northern Cyprus, there are challenges regarding the issues of public spaces in urban environments. Public art is also a topic that needs a wider concern and focus. On that ground, a user survey was prepared in order to understand and evaluate the dynamics of their perception in relation to public art in urban communal spaces.

The findings reveal that most of the respondents (68.89 %) did not believe that public spaces such as urban parks and urban open spaces are quantitatively and qualitatively sufficient in the city where they live. Additionally a significant portion of the respondents (68.89 %) did not suggest that there are attractive, effective public art features in their city. Furthermore, most of the respondents (91,11 %) suggested that they wish public art features to be increased in the public spaces of their city.

Within this framework, as concluding remarks it can be argued that public spaces and public art in these spaces should not be ignored in the current and possible urban planning and design agenda of cities in Northern Cyprus. Oppositely public spaces and the integrity of these spaces within the urban environments need to be emphasized. Hence creating liveable, sustainable environments with green, pedestrian friendly urban environments will support us to combat both the possible threats of global warming, climate change and social, cultural degradation of urban communities.

References

- Biesta, G. (2012a). *Becoming public: public pedagogy, citizenship and the public sphere*, Social & Cultural Geography, 13, pp. 683–697.
- Biesta, G. (2012b). *Philosophy of education for the public good: five challenges and an agenda*, Educational Philosophy and Theory, 44, pp. 581–593.
- Butterworth, I. (2000). *The relationship between the built environment and wellbeing: A literature review*, The Victorian Health Promotion, Melbourne.
- Cho, I. S., Trivic Z., & Nasution I. (2015). *Towards an integrated urban space framework for emerging urban conditions in a high-density context*, Journal of Urban Design, 20, 2, pp. 147-168.
- Ellsworth, E. (2005). **Places of Learning: Media, Architecture, Pedagogy**. New York: Routledge.
- Hall T. & Robertson I. (2001). *Public art and urban regeneration: Advocacy, claims and critical debates*, Landscape Research, 26, 1, pp. 5-26.
- Hegeman, K. (2016). *Conversations in clay: Engaging community through a socially engaged public art project*, The Journal of Art for Life, 8, 2.
<http://www.associationforpublicart.org/what-is-public-art>, accessed on June 2017.
<https://www.pinterest.com/pin/446137906807813203>, accessed on May 2017.
<http://www.nrpa.org>, accessed on July 2017.
- Kim, J.& Kaplan, R. (2004). *Physical and psychological factors in sense of community: New Urbanist Kentlands and Nearby Orchard Village*, Environmental Behaviour, 36, pp. 313-340.
- Madanipour, A. (2006). *Roles and challenges of urban design*, Journal of Urban Design, 11, 2, pp. 173-193
- Oktay D. (2002). *The quest for urban identity in the changing context of the city Northern Cyprus*, Cities, 19, 4, pp. 261–271.
- Paşaoğulları N., & Doratlı N., 2004. *Measuring accessibility and utilization of public spaces in Famagusta*, Cities, 21, 3, pp. 225–232.
- Rancie`re, J. (2010) **Dissensus. On Politics and Aesthetics**. London: Continuum.
- Salama A. M., Khalfani F., & Al-Maimani A. (2013). *Experiential assessment of urban open spaces in Doha*, Open House International, 38, 4, pp. 47-57.
- Sandlin, J.A., O'Malley, M.P. & Burdick, J. (2011). *Mapping the complexity of public pedagogy scholarship 1894 –2010*, Review of Educational Research 81, pp. 338–375.
- Schuermans N., Loopmans M. P. J. & Vandenabeele J. (2012). *Public space, public art and public pedagogy*, Social & Cultural Geography, 13, 7.
- Turpeinen O. (2010). **Art in Public Spaces (catalogue)**, Helsinki: Nord Print (ed.).
- Turpeinen, O. (2014). *Creating a new city centre with craft-based public art*, Craft Research, 5, 2.

İktidar İdeolojilerinin Mekansal Temsiliyeti: 1950’lerden Günümüze İstanbul Üzerine Bir Değerlendirme

Öğrt. Görv. Dilek YAŞAR

İstanbul Aydın Üniversitesi, Mimari Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü
iar.dy@hotmail.com

Özet

Erkin temsili olan iktidar, ideolojiler yoluyla kendini ifade etmekte ve bu ifade mimaride hayat bulmaktadır. İdeolojilerin aktarılmasında önemli bir temsil görevi gören mimari ürün ve oluşturduğu çevre, erkin varlığını ve gücünü hissettiren göstergelerle doludur. Mekânsal temsiliyete ilişkin bu göstergeleri, yapı ölçeğinden kent ölçeğine değin tüm katmanlarda izlemek mümkündür. İktidar ideolojilerinin yıktığı, inşa ettiği ve çoğunlukla fiziksel olarak yeniden şekillendirdiği önemli şehirlerden biri de tarihi kent İstanbul’dur. Bu çalışma kapsamında İstanbul, 1950’ler, 1980’ler ve 2000’li yıllar olarak, üç ayrı dönem üzerinden ele alınmıştır. Çalışmada, kentin beşeri dokusunda büyük değişimlerin yaşandığı bu üç dönemde, iktidar ideolojilerinin fiziksel çevredeki göstergelerinin neler olduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda çalışma, ilgili dönemlere ait kitap, dergi, makale, bildiri ve gazete haberleri gibi çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerin yorumlanması yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İktidar, İdeoloji, İstanbul, Temsiliyet

Spatial Representation of Power Ideologies: An Evaluation of Istanbul from 1950s until today

Abstract

As form of power, government expresses itself through ideologies and this expression comes to life in architecture. Serving as an important representation in the conveyance of ideologies, the architectural product and the environment it creates are full of indicators that make its liberal presence and power felt. It is possible to track signifiers regarding spatial representation in all layers, from the building scale to the urban scale. İstanbul as a historical metropolis of is one of the important cities in which government ideologies have destroyed, constructed and for the most part have physically reshaped. In this study, İstanbul has been taken up in three separate eras, the 1950’s, 1980’s, and the early 21st century. This study focuses on what sort of indicators of governmental ideologies have been left on the physical environment during these three periods of great changes in the human history of the city. In this context, the study was conducted through the interpretation of information obtained through various sources such as books, journals, articles, papers and newspaper reports of the relevant periods.

Keywords: Power, Ideology, İstanbul, Representation.

Giriş

Tarihsel süreçte, toplumların gelişmesiyle birlikte farklı sistemlerde kendini gösteren iktidar olgusu, toplum olmanın doğal bir sonucudur. Kimi zaman, gücün tek bir kişide toplandığı krallıklarda, kimi zaman da gücünü topraktan alan feodal toplumlarda varlık gösteren bu olgu, toplumun çekirdeğini oluşturan aile yapısından, bütününe kadar kendini hissettirmekte ve toplumun yaşayış ve yöneliş biçimlerine kadar etki etmektedir. Bu bağlamda, bireyin ne göreceğini ve hissedeceğini büyük ölçüde belirleyen şey iktidar koşullarıdır (Sennet, 2014: 33). Erkin yönetim biçimi olarak iktidar, ideolojiler yoluyla kendini ifade eder. Bu ideolojilerin doğrudan ya da dolaylı olarak okunabildiği en önemli unsur ise mimari ürün ve oluşturduğu çevredir. Şüphesiz ki mimarlığı bu kadar güçlü kılan yalnızca temsil ettiği değerler ve temsil etme biçimi değil, gündelik hayatı dönüştürme biçimidir. Dolayısıyla mimarlık en güçlü toplumsal değişim aracıdır (Sağlam, 2013). Bu anlamda, tarihi, kültürel, ekonomik, siyasi, ve stratejik bakımlardan tarihe damgasını vuran ve üç büyük imparatorluğa ev sahipliği yapmış olan İstanbul, 1950’lerden bu yana iktidar ideolojilerinin bir oyun sahnesi olmuş ve değiştirilen fiziksel çevresiyle beraber, yaşayanları üzerinde de kültürel ve sosyal olarak değişimlere sebep olmuştur. Tarihsel süreçte iktidarlardan eliyle oluşturulan bu fiziksel çevreyi okuyabilmek ve yorumlayabilmek iktidarın gücü karşısında, halkın daha bilinçli kararlar verebilmesini sağlayacaktır.

İdeolojilerin İktidarı – İktidarın İdeolojileri

Siyasi hayatın gündelik dilinde sıkça karşılaşılan ideoloji kavramı ve kuramına ilişkin tek ve yeterli bir tanım yapmak pek mümkün görünmemektedir. Diğer yandan, üzerinde en fazla anlaşma sağlanan görüş, ideolojinin, hakim toplumsal grup veya sınıfın iktidarını meşrulaştırmakla ilişkili olduğu görüşüdür (Eagleton,2011:22). Fransız aydınlanmasının bir ürünü olan ideoloji kavramı, ilk kez 1797 yılında, Antoine Destutt de Tracy tarafından kullanılmış (McClellan, 2012:6) ve aradan geçen iki yüzyıllık zaman içerisinde olumlu-olumsuz pek çok dönüşüme uğramıştır.

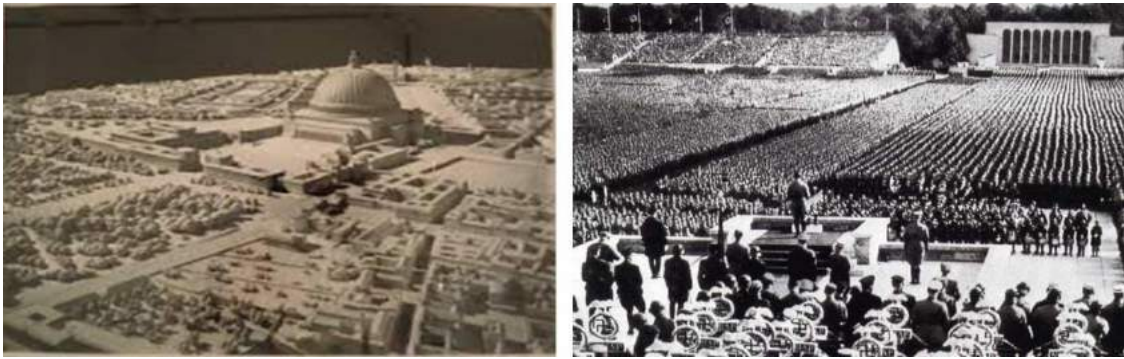
18.yüzyıl başları ve 19.yüzyıl sonlarında meydana gelen Fransa ve Amerika’daki büyük siyasi devrimler, toplumsal ve siyasal gücün sekülerleşmesi “ideolojiler çağının” başlangıcını işaret etmektedir (Thompson,2013: 99). İlk başlarda ideoloji “doğru düşünme” bilimine verilen ad iken (Mardin, 2015: 22), yaklaşık elli yıl sonra, Marx ile anlam değiştirmiş ve ideoloji kavramı farklı bir boyut kazanarak daha da önemli bir hale gelmiştir. Bununla beraber, 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde, ideolojilerin ölmek üzere olduğu savı ortaya atılmış ancak, birçok düşünür bunun aksini savunarak, ideolojilerin bir sonu olamayacağını ispatlamaya çalışmıştır. Nitekim, bugün, gerek dünyada, gerekse Türkiye’de iktidarların ideolojik söylemleri güçlü bir şekilde devam etmektedir.

İdeolojileri kategorize etme ve birbirleriyle ilişkilendirme yönünde birçok teşebbüs olmakla birlikte, bu teşebbüslerin en bilineni ve en köklüsü “sağ-sol” siyasal tayfidir (Heywood, 2013: 32). Bu tayf içinde yer alan, Faşizm, Muhafazakârlık, Liberalizm, Sosyalizm ve Komünizm gibi, en sağdan, en sola sıralanan ideolojiler, modernleşmeye paralel olarak, 20. yüzyıldan itibaren

fazlasıyla belirginlik göstermeye başlamıştır. Diğer yandan, ne Hitler'in Nazi Almanyası'nda ne de Mussolini'nin faşist İtalyası'nda modern mimarlara pek yer olmadığı bilinmektedir. Nitekim "Modernizm" Alman sosyolojik teorisinin bakış açısından ele alındığında, geleneksel düzenle karşıtlık içerisine konulur (Featherstone, 1996: 21). Moderniteyi yok saymış ya da kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamış iktidarlar, ideolojilerini, güçlü bir iletişim değerine ve ifade biçimine sahip mimariyle dile getirmiş, varlıklarını, güçlerini ve düşüncelerini mekanlar üzerinden aktarmışlardır.

İktidar İdeolojilerinin Mekânsal Temsiliyeti

İktidar ideolojileri, Almanyada Nazilerin "ırk ve kan", faşist İtalya'da "ebedi Roma", Fransa'da "burjuva değerleri ve SSCB'de Stalinizmin proleter değerleri"nden yola çıkarak (Ragon, 2010: 512), mimaride hayat bulmuşlardır. Zira, kent ve çevre konuları, siyasetin, özellikle de çoğu hükümet ideolojisinin merkezinde yer almaktadır (Castells, 2014: 15). İktidar ideolojilerinin hayat bulduğu, varlığını ve gücünü hissettirdiği bu fiziksel çevre, erkin göstergeleriyle dolup taşmakta ve toplumun bireylerine her daim ideolojik mesajlar iletmektedir. Lefebvre'ye göre, iktidar mekânında, iktidar, iktidarmış gibi görünmez, mekânın düzeni altında gizlenir (Lefebvre, 2016: 370). Totaliter yönetimler, programlarına hizmet eden veya etmeyen tarihi dönemleri gizleyebilir veya öne çıkarabilirler. Roma'da Orta Çağ'a ait semtlerin yıkılması ve antik dönemi öne çıkarma amaçlı inşa edilen Via dei Fori Imperiali buna çok iyi örnektir (Erginöz, 2012: 193). İktidar ideolojilerinin mekânsal temsiliyetine verilebilecek en güçlü örneklerden biri Nazi Almanyası'dır. Faşist Almanyanın mimarı Albert Speer, Adolf Hitler için Berlin'i devasa bir Pantheon yorumu etrafında yeniden planlamıştır. Yanı sıra, Nuremberg'de tasarladığı Büyük Zeplin Alanı, Leni Riefenstahl'ın propaganda filmlerinde arka planı oluşturmuştur (Melvin;2009: 112), (Şekil 1).

Şekil 1: Berlin Planı ve Büyük Zeplin Alanı (Url-1, Url-2).

Mussolini'nin Faşist İtalya'sında, Guiseppe Terragni, Casa del Fascio adlı yapıyla Faşist ideolojilerin mekânsal temsiliyeti olarak anlam kazanmıştır. Mussolini'nin kentsel alandaki hareketlerinden biri de 1942'de faşizmin başarılarını kutlamak amacıyla zapt edilen, öncelikle bir forum alanı olarak tasarlanan; ancak daha çok bir yönetim merkezi yerleşimini andıran Esposizione Universale di Roma (EUR) olarak bilinen birimdir (Polat, 2009), (Şekil 2).

Şekil 2: Casa del Fascio ve Esposizione Universale di Roma (Url-3, Url-4).

III. Napolyon'un Fransa'sına "yakışmayan" Paris, imparatorun vali olarak atadığı Haussmann'ın sayesinde, neredeyse tamamen yıkılıp, yeniden inşa edilerek "görmekli" bir şehre dönüşmüştür. David Harvey, *Modernite'nin Başkenti Paris* adlı eserinde, Hausmann'ın on binleri geçen "yaratıcı yıkım"larından söz ederken, burjuvanın yeni değerleri çerçevesinde, yeniden inşa edilen kentin acıklı oluşum süreçlerini anlatmaktadır (Harvey,2013), (Şekil 3).

Şekil 3: Haussmann'ın Paris'teki İdeolojik Yıkımları (Url-5, Url-6).

SSCB'de Stalin'in iktidar ideolojileri, anıtsal mimaride hayat bulmuştur. 1930'ların başında, avangard estetikten kopulmasını emreden Stalin, bu tip yapıların formalist ve burjuva olduğunu ilan ederek, Sovyet devlet fikrini ön plana çıkaran ve her bölgenin kendi milli kültürel değerlerini vurgulayan anıtsal binalar dikmiştir ((Ronneberger & Schöllhammer, 2010). Monoton ve estetikten uzak yapı bloklarının yanı sıra, devrim ve diyalektiğe gönderme yapan, ancak maketten öteye gidemeyen Tatlin kulesi, bu ideolojinin diğer bir göstergesidir (Şekil 4).

Şekil 4: Stalin'in SSCB'nin İdeolojik Yapıları (Url-7, Url-8).

1950'lerden Günümüze İktidar İdeolojilerinin İstanbul Üzerindeki Göstergeleri

Bir şehir devleti olarak tarih sahnesine çıkan, yolculuğuna imparatorluklar payitahtı olarak devam eden İstanbul, kurucu, inşacı ve kuşatıcı kimliği, farklı tecrübeleri bir arada barındıran bünyesi ve kadim geleneği ile insanlığın sadece geçmişine değil ufkuna da hitap eden, en önemli ve dönüştürücü medeniyet merkezlerinden birisidir (Yılmaz, 2015). Tarih boyunca, imparatorların ve padişahların emriyle zaman zaman istimlak edilen bu gözde şehir, en büyük değişimlerinden birini, 1950 – 1960 yılları arasında iktidarda olan Demokrat Parti zamanında yaşamıştır. Adeta bir mimar edasıyla hareket eden dönemin başbakanı Adnan Menderes, tarihi dokuda messeleri andıran yollar, yıktığı tarihi yapılar ve denizi doldurarak oluşturduğu bulvarlarla İstanbul'un tarihi dokusunu neredeyse tamamen değiştirmiştir. Kuban (1994)'a göre, İstanbul'da yoğunlaşan bu imar hareketleri, Cumhuriyet Halk Partisi'ne muhalif olan her parti için Ankara'nın simgesel karşılığı durumundadır.

1946 yılında yayınlanan Demokrat Parti Programına bakıldığında, “demokrasi” ve “milliyetçilik” kavramlarının sıkça dile getirildiği görülmektedir. Ancak, uygulanan imar planlarında, ne demokrasinin bir simgesi sayılabilecek şeffaflık ne de tarihi ve milli değerlere saygı ifadesine karşılık gelebilecek tarihi yapıların korunmasına ilişkin bir uygulama bulunmadığı görülmektedir.

İstanbul'un fiziksel olarak yeniden şekillenmesinde diğer bir dönemeç noktası da 1980'li yıllardır. Anavatan Partisinin iktidarda olduğu bu yıllar, sadece mimari bağlamda değil, sosyal, kültürel ve ahlaki bağlamda da büyük değişimlerin yaşandığı yıllar olmuştur. Gelir dağılımında bozulma ve bu bozulmanın bir sonucu olarak gelişen sınıflaşma, gecekondulaşmada görülen artış ve öngöründen yoksun kentleşme politikaları, İstanbul'un dokusunu geri dönülemez bir noktaya getirmiştir. Hâlbuki 1983 tarihli Anavatan Partisi Tüzüğünde, daha ziyade “adalet” ve “hürriyet” kavramlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde, aynı mahallede komşu olan zengin ve fakir, birbirinden ayrılmış, birbirine öteki olmuştur. Yolsuzluklar ayyuka çıkmış ve barınma hürriyetinin anlamı değişmiştir.

Demokrat Parti'nin “demokrasi” ve “milliyetçilik”, Anavatan Partisi'nin “adalet” ve “hürriyet” kavramlarının, 2002 tarihli Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğünde

yinelendiği dönemden günümüze, İstanbul, bir kez daha iktidarın gösteri mekanı haline gelmiştir. Son on beş yılın devlet eliyle yaptırılan mimarisine bakıldığında, yeni yapılara eski kostümler giydirildiği ve “sürekli geçmiş zaman” kavramının yaygınlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Geçmişin sadece söylemde değil, mimaride de hayat bulması, toplum bireylerinde bir nostalji duygusu yaratmaktadır. Hewison (1987), *The Heritage Industry* adlı kitabında nostalji duygusunu toplum bağlamında ele alarak, şu çarpıcı sözleri dile getirmektedir: “*Nostalji güdüsü, krize uyum sağlamanın önemli bir aracıdır; toplumsal bir yumuşatıcı rolü görür ve güvenin zayıfladığı ya da tehdit altına girdiği bir durumda ulusal kimliği güçlendirir*” (Aktaran, Harvey, 2014: 107). Konuya buradan bakıldığında, bugünün iktidarının geçmişi sürekli servis etmesi ve bunu sadece söylemlerinde değil, ideolojisini yansıttığı mimaride de kullanması pek de tesadüfi görünmemektedir.

1950’lerden 1980’lere

1930 – 1950 arasındaki ilk yirmi yıllık dönem, Cumhuriyetçilerin ülkesel kalkınma ve modernizasyon politikalarının egemen olduğu, alt yapı ve devlet endüstrilerinin gelişmesine yönelik yatırımların yoğunlaştırıldığı yıllardır. Bu dönem başkent Ankara’nın yeni idari ve kültürel merkez olarak kentsel gelişmede en önemli odak noktasını teşkil ettiği, Anadolu’da çok sayıda küçük kasabaya, idari ve kültürel merkez olarak gelişmeyi itici olması amacıyla, belediye statüsünün verildiği ve devlet yatırımları ile desteklendiği bir dönemdir (Altaban, 1996: 4). 1950’li yıllardan itibaren ise, sanayileşme ile birlikte kırdaki işgücü azalmış ve başta İstanbul olmak üzere büyük kentlere devasa göçler başlamıştır. İstanbul’da yaşanan bu nüfus patlamasıyla, eski yerleşim yerleri çevresinde ve genellikle vakıf ve devlet arazilerinde gecekondu belirmeye başlamış ve bu durum çarpık kentleşmeye sebep olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında planlı kentleşme perspektifinden hareket eden devlet (Doğan, 2004), 50’li yıllarda iktidarda olan Demokrat Parti ile bu yaklaşımını değiştirmiş ve kentleşme sorunları karşısında bireysel çıkarlar içeren bir politika izlemiştir. Örneğin, İstanbul gecekondulaşmasında ilk dönüşümler, 20.yüzyılın ortalarında, Zeytinburnu semtine teşvik niteliğinde elektrik verilmesiyle başlamış (Konuk, 2015: 74) ve hemen sonrasında, 1953 yılında bu semt nahiye olmuştur. Diğer bir ifadeyle, dönemin iktidarı Demokrat Parti, gecekondulaşmaya karşı adeta göz yummuştur (Şekil 5).

Şekil 5: 19.07.1953 Tarihli Milliyet Gazetesi Arşivi

Gecekondulaşma dışında, dönemi hafızalara kazıyan diğer bir önemli gösterge de imar hareketleridir. Adnan Menderes'in başkanlığı döneminde (1950-59), İstanbul'u, *yol-meydan-otomobil* üçgeninde tanımlanan çağdaş kent görüntüsüne kavuşturmak amaçlı imar etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Ancak kent üzerindeki yapılaşma baskısını hafifletebilecek iki önlem, yani sur içinin tarihi dokusunu korumaya yönelik bilinçli politikalar izlenmesi ve hızlanan iç göç yoğunluğunun doğru değerlendirilerek, artan nüfusun metropoliten alan içinde sorun yaratmayacak biçimde dağıtılarak yerleştirilmesi göz ardı edilmiştir (Yöney, 2015: 27). Adnan Menderes'in bir güç gösterisi olarak başlattığı "modernleşme" çalışmaları neticesinde, Camcılar Camii, Oruçgazi Camii ve çeşmeleri, Aksaray Hamamı gibi binlerce tarihi yapı yıkılmış, birçok semt modernleşmek bir yana, olağanüstü çirkinleşmiştir. Örneğin bu çirkinleşmenin aktığı ve yayıldığı iki ana kanal, Vatan ve Millet caddeleridir (Belge, 1994: 157). Bu yeni caddeler, yeni kalabalıkları da beraberinde getirmiş, yol boyunca yükselmeye başlayan yapı yığınları, tarihi yapıların, tarihi referans noktalarını görünmez kılmıştır (Şekil 6).

Şekil 6: 28.04.1958 Tarihli Milliyet Gazetesi Arşivi

Adnan Menderes, bu yıkımlarda sıkça demokrasi söyleminden yararlanmış ve bunun için, devletin radyo ve gazete gibi iletişim araçlarını kullanmıştır. Demokrat Partinin demokrasi yaygarasına ilişkin Aydın Boysan bir söyleşisinde, bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir: *Demokrat Parti iktidarının son yıllarında, radyolarda -o zamanlar sadece radyo vardı halka hitap edebilen- Vatan Cephesi'ne ilhak edenlerin isimleri okunurdu. Dakikalarca, saatlerce sürerdi bu. Evet, Vatan Cephesi'ni kurmuştu Demokrat Parti. Vatan Cephesi'ne ilhak edenlerin isimleri okunması yoluyla sanki bütün millet onlarla birliktymiş gibi bir hava yaratılmak isteniyordu. Haberlerden de sonraydı. Nereye rastlanırsa okunuyordu; bezdirmişti o okumalar. Bir takım isimler okunuyor okunuyor. Hiçbir şey ifade etmiyordu ki o isimler. Hiç kimsenin tanımadığı isimler. Binlerce onbinlerce vatandaş ismi okunuyordu. Bunun olumlu bir etkileme fırsatı olduğunu düşünüyordu onlar. Ters tepki yarattı aslında. Tabii, bu arada, demokrasinin ne olduğunu da öğrenemedik biz. Hâlâ da öğrenebilmiş değiliz* (Tuna ve Yapıcı, 2004). Tam da Boysan'ın bu söyleşi de dile getirdiği gibi radyo aracılığıyla yapılan partizanlık, insanları bezdirmiş ve hatta "Partizan Radyo Neşriyatı Dinlemeyenler Derneği" bile kurulmuştur. Ancak daha sonra bu dernek mahkemeye verilmiş ve kapatılmıştır (Şekil 7).

Şekil 7: 02.12.1958 Tarihli Hürriyet Gazetesi Arşivi

Soğuk savaşın yaşandığı 1960'lara gelindiğinde, iktidar değişmiş ve bir bahar havası görülmeye başlanmıştır. Artık, Türkiye'de 27 Mayıs hareketinin ve 1961 Anayasasının sağladığı çok yoğun bir kültür ortamı vardır. Bu dönem, Atatürk devriminden sonra adeta ikinci bir Rönesans havasının teneffüs edildiği dönemlerdir. Bu yıllar Türkiye'de büyük kentlerin arka sokaklarında bile sinema – tiyatro salonlarının bulunduğu, her konunun birey – toplum etkileşimi içinde çözümlenmeye çalışıldığı, artık yasallaşmış olan sosyalist ideolojinin yoğunlukla tartışıldığı, okumamayı ayıp sayan aydın kimliğinin geliştiği yıllardır (Kayador, 1992). 1960'ların sonuna doğru, bu aydınlanma ışığı hızlıca gücünü kaybetmeye başlamış ve 70'lerde yeni bir arabesk kültür doğmuştur. Buna karşılık, iktidarın sürekli el değiştirdiği 70'li yıllarda, 26 Ocak 1974 – 17 Kasım

1974 tarihleri arasında, MSP ile koalisyon oluşturularak kurulan 1. Ecevit Hükümeti, kültür ve sanata önem veren ve sanatçı tarafında yer alan bir duruş sergilemiştir. 1 Şubat 1974 günü mecliste okunan *Ak Günlere* adlı seçim bildirgesinde Ecevit, devlet katkısı ve önderliğini, herhangi bir siyasal müdahaleye ve baskıya yer bırakmayacak biçimde sağlamak üzere, özerk bir güzel Sanatlar Kurumu kuracağını bildirmiş ve bu özerk kurumun tüm yetki ve sorumluluğunun sanatçılara ait olması gerektiğini söylemiştir (Bek, 2007)

1980'lere yaklaşıldığında, iktidar yine değişmiş, sanayi, tarımın önüne geçmiş, böylece köyden kente göç hız kazanmıştır. Artık, İstanbul gecekondu mahalleleri ile anılmaya başlanmış, gazete manşetleri her gün, bu mahallelerin ya yıkımından ya da yapımından bahseder olmuştur. Yıkımları adeta bir savaş yerini andıran bu gecekonduarda, nice acılar yaşanmış, ancak, af çıkacak umuduyla insanlar, birkaç gecede binlercesini yeniden kondurmuşlardır (Şekil 8 ve 9).

Şekil 8: 03.09.1977 Tarihli Hürriyet Gazetesi Arşivi

Şekil 9: 30.11.1977 Tarihli Hürriyet Gazetesi Arşivi

1980'lerden 2000'lere

David Harvey, *Sosyal Adalet ve Şehir* adlı çalışmasında, gelirin yeniden dağıtımının, iş ve konutun konumu, mülkiyet haklarının değeri ve kaynakların tüketici fiyatlarında yapılacak değişikliklerle sağlanabileceğini belirtmektedir. Bu değişiklikler de, kentsel sistemdeki farklı bölgelere dışsal maliyetlerin ve yararların tahsisi, erişebilirlik ve yakınlık gibi değişikliklerden etkilenmektedir. Harvey'e göre insanlar siyasal güç kullanarak bu gizli mekanizmaları denetlemeye çalışmaktadırlar (Harvey, 2016: 84). 1980'li yılların Türkiye'sinde yaşanan gelir dağılımındaki bozulma, tam da Harvey'i doğrular niteliktedir.

Özal'lı yıllar olarak anılan 1980'li ve 90'lı yıllar, gelir dağılımında bozulmanın baş gösterdiği yıllar olmuş ve bu durum İstanbul'un fiziki şekillenmesinde etkin rol oynamıştır. Sendikal faaliyetlerin kısıtlanması, vergi politikalarındaki değişiklikler, faiz, rant ve kar gelirlerinin milli gelirdeki payının artması (Güçlü ve Bilen, 1995:160-171), konut sektöründeki arz ve talep ilişkisini değiştirmiş ve arzın artışına bağlı olarak, kent, çeperlerine doğru büyüme göstermiştir.

Çeperlerde inşa edilen toplu konutlar, dönemin gazetelerinde, "seçkin semt", "mutluluğa açılan kapı", "güvenli ve çağdaş yaşam" gibi başlıklarla reklam edilmiş ve kendi sosyal sınıfını oluşturmuştur. Şehrin merkezinden uzaklaşarak,

“daha güvenli”, “daha steril” olan toplu konutlara giden insanlar “ötekilerden” uzakta “kendi gibi olanlarla” yeni bir yaşama başlamışlardır. Etrafı çitlerle çevrili, büyük kapılardan girilen ve sıkı koruma altındaki siteler, alıcılara iyi hayat imgesinin ta kendisi olarak (Sennet, 2011: 14), “yabancıardan” uzakta, güvenli ve konforlu bir yaşam vaadiyle satılmıştır. Artık “mekan” mekan olmaktan çıkmış ve bir meta haline gelmiştir. İçinde ikamet etmenin bir statü göstergesi sayılabileceği Bahçeşehir, Sinanoba ve Mimaroba gibi dönemin “lüks” siteleri, kendi içinde eşitlikçi (benzer geometriler ve benzer yükseklikler), dışarıya karşı ötekileştirici bir yaklaşımla kent çeperlerinde yükselmişlerdir. Ayrıca bu konutların satışından, gerek iktidardakiler, gerekse iktidara yakın olanlar, oldukça faydalanmış ve hatırları nispetin de nemalanmışlardır (Şekil 10 ve 11).

Şekil 10: 1990'lı Yılların Satış İlanları / Milliyet Gazetesi Arşivi/

Şekil 11: 1990'lı Yıllarda Gazetelerde Yer Alan Yolsuzluklar / Milliyet Gazetesi Arşivi

Kendi kendine yetmesi beklenen bu siteler, kentten uzakta olması sebebiyle, “kendi kendine yetemeyerek”, kentin merkezine bağımlı kalmıştır. Böylece, “özel bir yaşam” sunan bu siteler zamanla önemini yitirmiş, içindeki sakinler, terk ettikleri kent merkezlerine, sonraları, çok yüksek bedeller ödeyerek geri dönmüşlerdir. Bu arada, iktidarın tarım politikaları sebebiyle, geçimini sağlamakta zorluk çeken Anadolu insanı, “taşı toprağı altın” olan İstanbul'a yine bir göç dalgası başlatmış ve nispeten artık boşalmış olan şehir merkezlerinde yeni bir çarpık yapılaşmaya daha sebep olmuşlardır. İktidar böylece yine, ideolojilerini gerçekleştirirmede mimariyi kullanmış ve defalarca çıkardığı imar

affıyla çarpık kentleşmeye evet diyerek, Anadolu'dan gelen insanların oylarını almış, diğer yandan da artan konut fiyatlarıyla yeni rantlar sağlamıştır. 1980 sonrası Türkiye'sine, özellikle İstanbul'a bakıldığında, bir yapılaşma patlamasının görüldüğü ve kent dokusunun sürekli değiştiği görülmektedir. İktidarın dışı açılma ve küreselleşme politikaları, kapitalizm olgusunu Türkiye'ye taşımış ve böylece İstanbul metropol kimliğine bürünmeye başlamıştır. Bu dönemlerde, dev alışveriş merkezleri, özellikle Levent ve Maslak güzergâhlarında yükselen gökdelenler, 5 yıldızlı oteller, İstanbul'un yeni yüzünü oluşturmakta, ama aynı zamanda, imar aflarıyla gecekondu'lara müsaade edilmekte ve hatta kat çıkma izni verilmektedir. Oysa imar afları gerçekte var olan imar düzeninin pratikte iflas etmiş olması demektir (Tekeli, 1986: 5), (Şekil 12).

Şekil 12: 1986 Tarihli İki Haber / Milliyet Gazetesi Arşivi

Bu dönemde, sadece gökdelenler değil, turizm merkezleri de iktidarın politikalarıyla desteklenmiştir. 12 Mart 1982'de yürürlüğe giren 2634 no'lu turizm teşvik yasasıyla beraber, sadece 1984 – 1993 yılları arasında, İstanbul'da kırk adet turizm merkezi kurulmuştur. İnşa edildiği dönemde tartışma yaratan, BJK Plaza, Park Otel, Süzer Plaza (Gökkafes), Four Seasons Sultanahmet gibi yapılar bu teşvik yasasıyla hayata geçirilmiş projelerden sadece bir kaçıdır (Sönmez, 2007).

2000'lerden Günümüze

Özal'lı yılların "ötekileştiren" konutları, 2000'li yıllara gelindiğinde, yeni iktidarla birlikte yerini "dikte eden" bir anlayışa bırakmıştır. 2003 yılından itibaren görev ve yetkileri artırılan, devletin inşaat kuruluşu TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı), estetikten yoksun ve tek düze yapılar inşa etmektedir. Fiziksel çevre açısından bakıldığında, büyük miktarlarda konut üretimi gerçekleştiren bir kurumun her yerde aynı tip uygulamaları benimsemesi önemli bir sorundur (Akıncıtürk ve Dostoğlu, 2010), (Şekil 13).

Şekil 13: TOKİ'nin Tekdüze Yapıları (Url-9).

2000'li yılların İstanbul'daki iktidar göstergeleri tek tip inşa edilen, monoton konutlarla sınırlı değildir. İktidar ideolojisinin, fiziksel çevredeki bir diğer göstergesi de Çamlıca Camii'dir. 30.000 müminin sığabileceği Çamlıca Camii en yüksek minare hayaliyle inşa edilmiştir (Dimog, 2016: 21). Bir zamanlar Osmanlı'nın tarihi yarımada da 30 kotundan 70 kotuna, geçmişe saygıyla sıraladığı camilerle yarışa giren bu camii, daha önce var olanı neredeyse yok saymaktadır (Şekil 14).

Şekil 14: Çamlıca Camii (Url-10).

İktidar İdeolojilerinin bir başka temsilini de Sulukule ve Tarlabası gibi kentsel dönüşüm projelerinde görmek mümkündür. Özal'lı yılların tersine, bu sefer, yoksul kesim kent dışına atılmakta, o insanların terk etmek zorunda kaldığı yerlere yeni inşaatlar yapılmaktadır. Böylece yeni konutlar çok yüksek fiyatlarla zenginlere satılabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, Sulukule ve Tarlabası gibi kentsel dönüşüm projeleri, yoksulun cebinden alınan paranın, daha varlıklıların cebine aktarılma meselesidir (Tanyeli, 2016). Tüm bunların devlet eliyle gerçekleştirilmesi, bir iktidar ideolojisinin fiziksel çevredeki önemli işaretlerinden biridir. Yanı sıra, çok tartışmalı ve hukuki anlamda sorunlu olarak yapılan Sulukule kentsel dönüşüm projesi, halkın üzerinde şüpheli etkiler bırakmış (Aktaş ve Alp, 2014: 607) ve projeye itiraz edilmiş olmasına rağmen, mahkeme kararı beklenmeden yıkım süreci tamamlanmıştır (Şekil 15).

Şekil 15: Sulukule Kentsel Dönüşüm Çalışmaları (Url-11).

Sulukule ve Tarlabası gibi kentsel dönüşüm projeleri, “küresel kentleşme” söylemi ile gerçekleştirilmiştir. “Küresel kentleşme” söylemi esasen, 1980’lerin başlarından itibaren İstanbul’a dair üretilen kentsel politikaların belirlenmesinde en etkili söylem olup, kentsel yapıdaki dönüşümlerde önemli rol oynamıştır. İstanbul’un küresel kent projesi 1980’den itibaren iktidara gelen hükümetlerin ve diğer elit grupların Türkiye ekonomisini dünya ekonomisine eklemlemeye yönelik oluşturdıkları politikalar kapsamında oluşturulmuştur (Öktem, 2006: 57).

Sonuç

Şüphesiz ki bir kentin mimarisini değerlendirirken, ülkenin yaşadığı genel politik süreçler göz ardı edilemez. Bu bağlamda bakıldığında İstanbul’un, 1950’de Demokrat Parti’nin öncülü olduğu bir dönemden başlayarak, 1983’de Anavatan Partisi ile devam eden ve 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi ile günümüze ulaşan ortak bir ideoloji etrafında şekillendiğini görmek mümkündür. Her üç dönemde de mimari çevrenin, tek adam inisiyatifinde geliştiği ve bu “tek adam”ların kendi İstanbul’larını yaratmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu durum, Fransa’da Haussman’ın, İtalya’da Mussolini’nin, SSCB’de Stalin’in ve Almanya’da Hitler’in, yaptıklarıyla büyük benzerlik göstermektedir. Türkiye’nin içinde bulunduğu bu durumun bireylerce fark edilebilmesi, sağlıklı bir toplum olabilmenin birinci adımı olarak görülebilir.

İktidarların ideolojileri doğrultusunda fiziksel çevreye yaptıkları müdahale, kentleri sadece nitel ve nicel olarak değiştirmekte kalmayıp, sınıflaşma, kutuplaşma, bireylerde kendi içine kapanma gibi, toplumda sosyal, kültürel ve ahlaki değişimlere de sebep olmaktadır. Toplum olma bilincinin her geçen gün daha da yitirildiği, ayrışmanın hızlandığı günümüz Türkiye’sinde, devlet müdahalelerinin arka planını görmek, tekerrür eden tarihten dersler çıkarmak, iktidarın söylemleri ve uygulamaları arasındaki farklılıkları görebilmek ve en önemlisi hafızaların güçlü tutulması, sağlıklı bir toplumsal örgütlenme ve bilinçli bir toplum olma bakımından oldukça önemlidir.

Türkiye’nin tüm renklerini içinde barındıran İstanbul’da, son on beş yıldır uygulanan, estetikten yoksun, çeşitlilikten uzak ve kendini zorla kabul ettiren imar planları, toplumun bireylerini beğenileri düşük, incelikten yoksun ve zevksiz bir hale getirmektedir. Hâlbuki Cumhuriyet’in kurulduğu ilk yıllarda Ankara’da gerçekleştirilen imar uygulamaları gibi, mimari değeri yüksek, kimliği olan ve toplum bilinci oluşturan bir çevre yaratmak ve toplum içinde yaşayan bireylerin beğeni düzeylerini yükseltmek gayet mümkündür.

Kaynakça

- Akıncıtürk, M. & Dostoğlu, N. T. (2010). Konut, TOKİ Konutlarında Kullanıcı Memnuniyeti: Fırsatlar ve Sorumluluklar, **Mimarlık Dergisi**, 355. [çevrimiçi]. Erişim yeri: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=369&RecID=2482> [Erişim tarihi: 07.06.2017].
- Aktaş, N. K. & Alp, M. A. (2014). "Kentsel Dönüşümün Kent Peyzajına Etkisi: Sulukule Örneği", **ISEM 2014 II. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu**, 24-26 Ekim 2014, Adıyaman, Cilt. 1, No. 1, s.599-608.
- Altaban, Ö. (1996). **Toplu Konut Alanlarında Örgütlenme ve İşletme, Konut Araştırmaları Dizisi 13**, Ankara: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı .
- Bek, G. (2007). 1970 – 1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam, **Architecture of Life**, [çevrimiçi]. Erişim yeri: <http://www.architectureoflife.net/salttan-yeni-e-yayin-1970-1980-yillari-arasinda-turkiyede-kulturel-ve-sanatsal-ortam/> [Erişim tarihi: 08.06.2017].
- Belge, M. (1994). **İstanbul Gezi Rehberi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Castells, M. (2014). **Kent Sınıf İktidar**, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dimog, J. & Bohle, H. (2016). **İstanbul Mimarlık Rehberi**, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Doğan, Z. (2004). Gecekonududan Varoşlara, **Teori ve Politika**, 35-36, 205.
- Eagleton, T. (2011). **İdeoloji**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Featherstone, M. (1996). **Postmodernizm ve Tüketim Kültürü**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güçlü, S. & Bilen, M. (1995). 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişimler, **Yeni Türkiye Dergisi**, 6, 160-171.
- Harvey, D. (2013). **Paris, Modernitenin Başkenti**, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2014). **Postmodernliğin Durumu**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2016). **Sosyal Adalet ve Şehir**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Heywood, A. (2013). **Siyasi İdeolojiler**, Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- Kayador, V. (1992). Arabesk Kültür ve Türkiye, **Adam Sanat**, 84, s. 57-65.
- Konuk, N. (2015). **Bir Şehirli Kimliği Göstergesi Olarak İstanbulluluk**, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları.
- Kuban, D. (1994). Menderes ve İstanbul, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 1, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s.389-392.
- Mardin, Ş. (2015). **İdeoloji**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- McLellan, David. (2012). **İdeoloji**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Melvin, J. (2009). **İzmler, Mimarlığı Anlamak**, İstanbul: Yem Yayınevi.
- Murat, A. E. (2012). **İlk Çağdan Günümüze Mimarlık ve Şehircilik Tarihi**, İstanbul: Arion Yayınevi.
- Lefebvre, H. (2016). **Mekanın Üretimi**, İstanbul: Sel Yayınları.
- Öktem, B. (2006). Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP’nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri, **Planlama Dergisi**, TMMOB Yayınları. 2, 53-63.
- Polat, M. (2009). **Bir Sembol Olarak İdeolojinin Mimarideki Kavramsal ve Mekânsal Etkileri, Başkentlerin İmarı Üzerinden Bir Karşılaştırma:**

- Ankara Örneği**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Ragon, M. (2010). **Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ronneberger, K. & Schöllhammer, G. (2010). Anıtsal ve Minimal Mekan: Mimarlıkta ve Şehir Planlamacılığında Sovyet Modernizmine Giriş, **Red Thread**, 2. [çevrimiçi]. Erişim yeri: <http://www.red-thread.org/tr/makale.asp?a=34> [Erişim tarihi: 08.06.2017].
- Sağlam, H. (2013). Mimarlık ve İktidar: Günümüz Adalet Sarayları Üzerine Bir Sorgulama, **Mimarlık Dergisi**, 370. [çevrimiçi]. Erişim yeri: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=384&RecID=3100> [Erişim tarihi: 12.06.2017].
- Sennet, R. (2011). **Ten ve Taş**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennet, R. (2014), **Otorite**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sönmez, F. U. (2007). **Seksenler İstanbul'u Kent Söylemini Popüler Yazılı Medya Üzerinden Okumak**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Tanyeli, U. (2016). Türkiye Vahşi Bir Girişimle Karşı Karşıya, Çin'le Aynı Zemindeyiz, **Arkitera**, [çevrimiçi]. Erişim yeri: <http://www.arkitera.com/haber/26454/mimar-ugur-tanyeli--turkiye-vahsi-bir-girisimle-karsi-karsiya-cin-le-ayni-zemindeyiz> [Erişim tarihi: 07.06.2017].
- Tekeli, İ. (1986). Türkiye'deki Fiziksel Planlama Olayına Genel Bir Bakış, **Planlama Dergisi**, TMMOB Yayınları. 1, 3-6.
- Thompson, J. B. (2013). **İdeoloji ve Modern Kültür**, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tuna, B. ve Yapıcı, M. (2004). 50 Yıla Tanıklık, Sevgili Aydın Boysan'la Bir Kahve İçimi Sohbet, **Mimarlık Dergisi**, 320. [çevrimiçi]. Erişim yeri: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=38&RecID=833> [Erişim tarihi: 05.06.2017].
- Yılmaz, C. (2015). **Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, (Önsöz İçinde), Cilt 1, İstanbul: İBB Kültür A. Ş. & İSAM.
- Yöney, N. B. (2015). Tarihi Yarımada'da Modern ve Çağdaş Mimari.(Ed.) A. Batur, **İstanbul Mimarlık Rehberi, Modern ve Çağdaş**, İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

URL Kaynakları

- Url-1** <http://albertspeer1.weebly.com/germania.html> [Erişim tarihi: 08.06.2016].
- Url-2** <http://www.tracesofevil.com/search/label/Zeppeinfeld> [Erişim tarihi: 10.06.2016].
- Url-3** http://architectuul.com/architecture/view_image/casa-del-fascio/2700 [Erişim tarihi: 08.06.2016].
- Url-4** <https://www.viator.com/tours/Rome/Romes-Fascist-Past-Walking-Tour-of-Mussolinis-EUR-District/d511-3058MUSSOLINI> [Erişim tarihi: 08.06.2016].
- Url-5:** <http://www.muraterginoz.com/haussman.htm> [Erişim tarihi: 10.06.2016].
- Url-6** <https://www.theguardian.com/cities/2016/mar/31/story-cities-12-paris-baron-haussmann-france-urban-planner-napoleon> [Erişim tarihi: 10.06.2016].
- Url-7** <http://www.red-thread.org/tr/makale.asp?a=34> [Erişim tarihi: 09.06.2016].

- Url-8** <https://thecharnelhouse.org/2015/03/24/tatlins-tower/> [Erişim tarihi: 09.06.2016].
- Url-9** <http://www.sozcu.com.tr/2015/ekonomi/istanbulda-100-toki-evinin-sadece-7si-dar-gelirli-icin-998746/> [Erişim tarihi: 11.06.2016].
- Url-10** <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/camlica-camiine-teleferik-yerine-ozel-metro-geliyor-1515114/> [Erişim tarihi: 11.06.2016].
- Url-11** <http://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/sulukulenin-altindan-saray-danismaninin-kuzeni-cikti-800958/#&qid=1&pid=1> [Erişim tarihi: 11.06.2016].

Doğal ve Yapay Işığın Mekansal İmaj Yaratımına Etkileri

Öğrt. Görv. Elif ATAMAZ DAUT

Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü
elif.atamaz@neu.edu.tr

Yrd. Doç.Dr. Erdoğan ERGÜN

Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
erdogan.ergun@neu.edu.tr

Özet

Günümüz mimarisinde “mekânsal imaj” yeni gelişmekte olan bir kavramdır ve büyük kentlerin karmaşasında önemli bir sorunu çözmeye çalışmaktadır; kalabalıklar içinde kaybolmak. Mekanlarda yaratılacak güçlü imajlar; mekanların daha kolay algılanmasına, kavranmasına ve benzerlerinden ayırt edilmesine yardımcı olur. Dolayısıyla, bulunduğu yeri daha iyi tanıyan ve benimseyen kullanıcı, mekana karşı pozitif duygular besleyecek ve bu da mekandaki davranışlarını olumlu etkileyecektir. Işık, mimarlık tarihi boyunca önemli bir tasarım unsuru olmuştur. Teknolojideki ilerlemeler sayesinde doğal ışığın yanı sıra yapay ışık kullanılarak mekanda arzu edilen imajlar, çok güçlü ve etkili ifadelerle yaratılabilmektedir. Bu makalede mekânsal imaj kavramının önemi üzerinden, ışığın mekânsal imaja ve dolayısıyla kullanıcılara katkıları örneklerle araştırılmıştır. Doğal ve yapay ışığın ayrı ayrı mekana etkileri, mekana kazandırdıkları incelenmiştir. Araştırma sonunda, mekanın işlevine ve kimliğine uygun aydınlatmanın mekandaki anlam ve ifadeyi nasıl güçlendirdiği, dolayısıyla kullanıcı davranışlarına nasıl etki edebildiği anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mekansal İmaj, Aydınlatma, Işık, Aydınlatma Tasarımı, Mekan Tasarımı

Influences of Natural and Artificial Light on Spatial Image Creation

Abstract

In today's architecture "spatial image" is a newly developing concept and tries to solve a major problem in the complexity of big cities; being lost in crowds. Powerful images that will be created in the spaces will help the users to perceive and understand the environment easily and distinguish from similar ones. Therefore, user who conceives her environment will have more positive feelings towards the place and this will affect her behaviors positively. Light has been an important design element throughout the history of architecture. With technological progress, the desired images with the strong and effective expressions can be created by using artificial light as well as natural one. In this article, focusing on the concept of spatial image, the benefits of light for the spatial image and consequently for the users were researched through samples. The effects of natural and artificial lights towards to space were

analyzed respectively. At the end of the study, it was comprehended that how lighting design amplify the meaning and expression of space convenient to its function and identity and thus how attribute the user behaviors.

Keywords: Spatial Image, Lighting, Lighting Design, Architectural Design

Giriş

Mekanlar algılayabildiğimiz, deneyimleyebildiğimiz ve gereksinimlerimizi karşılayabildiğimiz tanımlı alanlardır. Güç'e göre (2010: 17) mekan insanın algılayabildiği kadarıdır ve insan mekanı algıları ile sınırlar. Algılama, duyumsal girdilerin zihinde anlam kazanmasıdır. Lang (1977: 863) algılama sürecini duyulara dayalı "duyumsal süreç" ve bilgiye dayalı "zihinsel süreç" diye ikiye ayırmıştır. Duyumsal süreç, girdilerin zihinde işlendiği biyolojik bir olgudur ve her insan için hemen hemen aynıdır. Algılananların anlam kazanması ise zihinsel süreçtir ve her kişide farklı gelişebilmektedir. Her insanın geçmiş deneyimleri, fiziksel ve psikolojik gereksinimleri, kültürel ve sosyal özellikleri gibi değişkenler zihinlerde oluşan anlamın da değişmesine neden olur. Mekana girdiğimiz andan itibaren; sabit (mimari öğeler), yarı sabit (mobilyalar) ve hareketli (kullanıcılar) çok fazla uyaran ile karşılaşırız. Bu uyaranların gönderdiği sinyallerden "dikkatimizi çekebilenler" öncelikle algılanır. Algılananların zihinlerde yorumlanıp resmedilmesine kısaca "mekânsal imaj" denir. Rapoport (1977: 21) mekansal imajı deneyimlere dayalı çevrenin algılanması diye açıklarken, Baud-Bovy ve Lawson, amacın, ön yargıların, hayal gücünün ve duyuların etkisiyle çevrenin algılanması sonucu zihinde oluşturulan şema şeklinde tanımlamışlardır (Güç, 2010: 23). Bunlara göre, mekandaki pek çok sabit ve hareketli görsel unsurdan dikkati çeken veya amaca uygun olanlar seçilerek algılanır ve zihinde yorumlanır, anlam kazanır. Algılama yukarıda da belirtildiği gibi kişiden kişiye değişebildiğinden, mekânsal imaj da herkes için aynı olmayabilir. Tasarımcılar için önemli olan; kullanıcıların çoğunluğu için geçerli olabilecek izlenimleri sağlayabilmektir.

Baker (1986: 80), mekansal imajı etkileyen faktörleri "atmosferik unsurlar" diye nitelendirmiş ve bunları ortam faktörleri (sıcaklık, gürültü, koku, müzik ve aydınlatma), tasarım faktörleri (mimari biçim, renk, malzemeler, iç düzen, doku ve mekanın yerleşim planı) ve sosyal faktörler (ziyaretçiler ve kalıcı kullanıcılar) olmak üzere üç temel başlıkta toplamıştır. Görülmektedir ki, mimari plandan kullanılan malzemeye, renk, biçim, detaylara kadar mekandaki tüm öğeler; mekansal imajın oluşma sürecinde etkin rol oynamakta ve bu yolla kullanıcı ile iletişim kurmaktadır. Kevin Lynch (1960: 6)'in ifade ettiği gibi; mekansal imajlar gözlemci ve mekan arasında iki yönlü bir sürecin sonucudur. Böylelikle, çevre kişiye görsel çeşitlilik sunarken, kişi kendi amaçları doğrultusunda ve adaptasyon becerisine göre gördüklerini seçebilir, organize edebilir, anlam çıkarabilir ve bu anlamlar açık, seçik ve güçlü olduklarında mekan daha kolay algılanabilir.

Çevremizi, yüzde seksenden daha fazla oranda görme duyumuzla algılarız (Porteous, 1996: 31). Buradan da anlaşılacağı üzere insanın en önemli algısı görsel algıdır. Görsel algının gerçekleşebilmesi için ışık şarttır. Işığın varlığında,

içinde bulunduğumuz mekân, fiziksel özelliklerinin yanı sıra, psikolojik özellikleriyle de “anlam” kazanır. Mekanı oluşturan renk, malzeme, biçim gibi tüm görsel özellikler ışıkla var olur. Bunun yanı sıra ışık kendisi tek başına bir tasarım unsurudur. İster doğal olsun, ister yapay, mekanlarda yaratılmak istenen atmosfer, ancak iyi ve etkili bir aydınlatma ile mümkün olabilir. Işığın kaynağı, miktarı, yönü, rengi gibi ışığa bağlı özelliklerin yanı sıra, yansıdığı objenin veya yüzeyin rengi, dokusu, yansıtma katsayısı gibi nitelikleri algıyı etkilemekte ve yönlendirmektedir.

Işığın olduğu yerde, gölge de vardır ve ışık, gölge ile birlikte tasarlanır. Işık-gölge kontrastı arttıkça mekandaki etki değişir. Gözlerimiz görüş alanı içinde kontrastın yüksek olduğu noktalara odaklanır. Aşırı kontrastlar gözleri yorar, bulandırır. Kontrast renkleri bir araya getiren çalışmaların sürekli olması durumunda ise çalışmayı izleyen saatlerde ve hatta günlerde göz adalelerinde çekilmeler hissedilir (Fitöz, 2002: 45). Görüş alanı içerisinde ışığın parlaklık düzeyi fazla olduğunda veya gereken düzeyde kurulamadığında “kamaşma” meydana gelir. Bu istenmeyen bir durumdur çünkü gözün algılamasını olumsuz etkiler. Detaylar yeterince ayırt edilemez. Görme bozukluklarının yanı sıra fizyolojik rahatsızlık da verir.

Mekan içerisindeki uyarım/uygunluk boyutunun kullanıcı sağlığı açısından ele alınması gerekir. Mekansal imajı oluşturan öğelerin yoğunluk, çeşitlilik, karmaşıklık ve gizlilik değerleri kullanıcının uyarımını doğrudan etkiler. Yüksek ses, parlak ışık, alışıksız olunan veya keskin koku ve parlak renkler uyarımı harekete geçirir. Bu değerlerin yüksek ve abartılı oluşu uyarım seviyesini artırır, bu da yüksek algıdan ve karmaşadan dolayı bedenin yorulmasına, konsantrasyon eksikliği ve dikkat dağınıklığına yol açar. Uyarımın olmaması ise sıkıntıya, his yoksunluğuna neden olur. Her iki durumda da mekana ilişkin araştırma ve keşfetmeye yönelik istekler kaybolacaktır. Bu nedenle mekanlarda çeşitlilik, farklılık ve merak uyandıracak estetik faktörler mutlaka tasarlanmalıdır fakat doğru uyarım/uygunluk dengesi içinde düşünülmelidir.

Işık miktarı ile yapılan bir çalışmada Flynn ve ekibi (Fitöz, 2002: 22), aydınlık düzeyini artırıp azaltmanın, aydınlatma şeklini değiştirmenin aynı mekanın farklı algılanmasına neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Mekan değişmemesine karşın farklı aydınlatılmış mekanlar izleyiciler üzerinde farklı mekanlar hissini uyandırmıştır. Aynı ekibin bir başka çalışmasında ise aynı sistemde aydınlatılmış benzer mekanların aynı mekan hissini uyandırdığı görülmüştür. Tek bir değişken bile mekansal imajı ve mekandaki algıyı büyük ölçüde etkilemektedir.

Doğal Işık

Mimarlık, mekan yaratma sanatıdır ve ışıkla birlikte var olup gelişmiştir. Işık olmadan kütlelerin hareketlerini, malzemelerin rengini ve dokusunu algılayamayız. Le Corbusier’e göre (Fitöz, 2002:51) “mimarlık, ışıktaki bir araya getirilmiş kütlelerin ustaca, doğru ve muhteşem oyunudur. Gözlerimiz biçimleri ışıktaki görmek için yapılmıştır. Işık ve gölge bu biçimleri açıklar”. Bu nedenle her mimar, ışığı nasıl kullanması gerektiğini iyi bilmek zorundadır ve mekanı tasarlarlarken mümkün olduğunca günışığından yararlanmalıdır. Louis Kahn,

doğal ışık almayan hiçbir mekânın mimari mekân olarak kabul edilemeyeceğini söylemiştir (Ergün, 2012: 3). Enerji tasarrufunun yanı sıra insan gözü için en sağlıklı ışık kaynağı doğal ışıktır. Günümüzde doğal aydınlatmanın tüm özelliklerini bünyesinde tutan, ona eşdeğer bir aydınlatma elemanı henüz bulunmamaktadır.

Günüşiği yapı içine çeşitli yollarla alınır. Genelde yandan ve üstten olarak ikiye ayrılır. Mekandaki eylemlere ve yaratmak istenen atmosfere göre ışığın yönü, büyüklüğü ve mekan içindeki yeri tasarlanır. Tepeden gelen ışık diğer yönlerden alınan ışığa göre daha avantajlı olabilir çünkü gün boyu ışık yönü ve açısı çok değişmediği için, mekandaki ışık kalitesi aynı kalır. Özellikle yüksek tavandan süzülerek gelen ışık homojen dağıldığı ve kamaşma yapmadığı için, kütüphanelerde, galerilerde ve sanat atölyelerinde tercih edilir. Yan pencerelerden gelen ışık günboyumekanda değişkenlik gösterecektir. Aynı mekanın sabah aldığı ışık kalitesi ile günbatımındaki ışık aynı değerlerde olmayacaktır. Bu da kullanıcıların mekanı günün değişik saatlerinde farklı algılayabileceğini gösterir. Bu tip doğal aydınlatmada binanın araziye yerleşim yönü, etrafındaki yapıların yüksekliği, ağaçlandırma ve boşluk gibi özellikler, yeterli ışık sağlanması için, daha tasarım aşamasında dikkate alınmalıdır.

Günüşiğinin mekan içine dolaysız alınması keskin gölgelere neden olacaktır. Işık dalgalarının üzerine düştüğü yüzeydeki renk, doku ve biçim gibi nitelikler çok fazla ortaya çıkacak, gölgede kalan alanlar algılanmayacaktır. Saydam yerine yarı saydam cam kullanarak veya saçak, panjur gibi güneş koruyucuları kullanarak ışığın içeri dolaylı girmesi sağlanabilir. Böylelikle daha homojen yaygın aydınlatma elde edilir. Bu tür aydınlatılmış mekanlar çok daha rahatlatıcı, sakinleştirici etkiye sahiptir. Duvarlarda yatay yönde pencere ile düşey yönde pencerelerin vereceği etki de değişir. Düşeyde ve yatayda farklı aydınlık düzeyleri sağlayarak ilgi çekici mekanlar yaratılabilir.

Doğal ışık insan sağlığı için de önemli bir unsurdur. Sadece fizyolojik değil, psikolojik bir ihtiyaçtır ve özellikle sağlık mekanlarında gün ışığından yararlanılmalıdır. Pek çok çalışmanın ortak sonuçlarından biri; pencere büyüklüğü ile bağlantılı iç mekana alınan gün ışığı miktarı ve pencereden görülen manzaranın hastaların duygusal memnuniyetini arttırdığı yönündedir. Poliklinik bekleme hollerinin kullanım sürecinde değerlendirilmesine yönelik olarak yapılan bir çalışmada İbni Sina Hastanesi Polikliniği'nde beklerken gün ışığı olmasının gerekliliği %74 oranı ile belirlenmiştir (Başkaya, Yıldırım, Muslu 2005: 57). Dış dünyayı gösterir tepe aydınlatmaları da pencere kadar önem taşır ve hastalar tarafından tercih edilen bir durumdur.

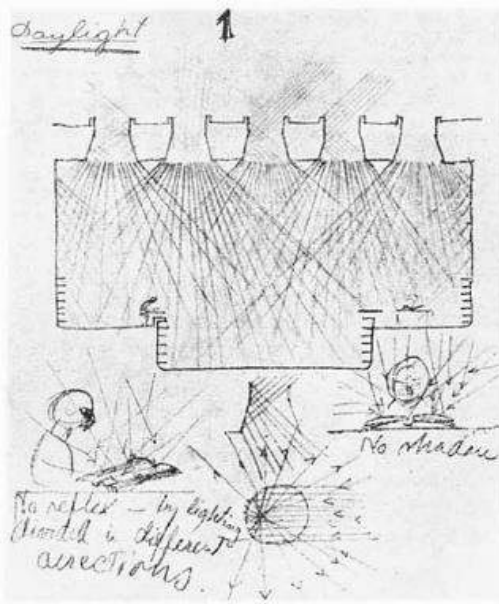
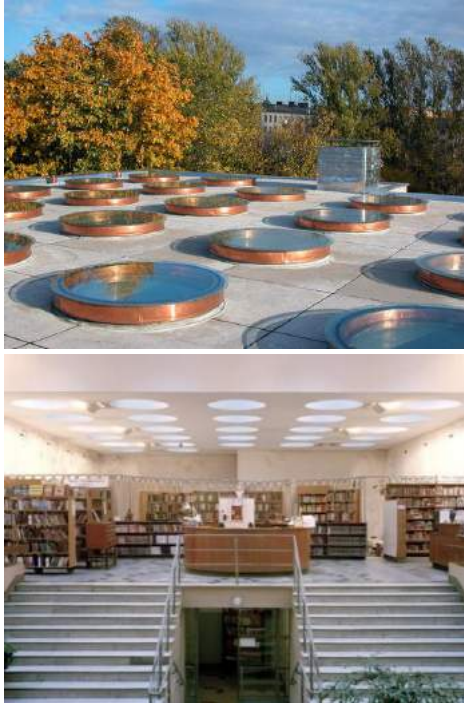
Mimarlık tarihinde ışığın en etkili kullanıldığı yapılardan biri şüphesiz Pantheon'dur (Şekil 1).Tepe ışığının en etkili örneğidir. Antik Roma döneminde bir pagan yapısı olarak gökbilim çalışmalarını yürütmek için yaptırılmış, daha sonra kiliseye dönüştürülmüştür. Pantheon'da kubbenin tepesindeki 9 metre çapında açıklıktan giren ışığın maddeyle etkileşimi ve bu etkileşim sonucunda mekanda yaratılan atmosfer pek çok mimara ve sanatçıya esin kaynağı olmuştur.

Şekil 1: Pantheon kubbe ışığı

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Internal_Pantheon_Light.JPG

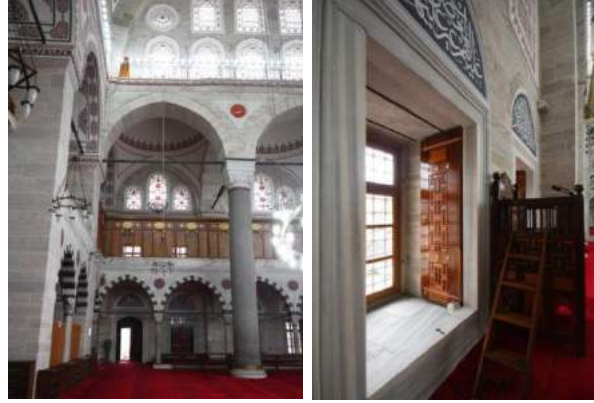
Işıkla tasarım denildiğinde akla ilk gelen mimarlardan biri, Finli mimar AlvarAalto'dur. Onun tasarladığı kütüphanelerde kullandığı aydınlatma “ışık kuyusu” olarak adlandırdığı tepe ışıklıklarıdır (Şekil 2). Kullandığı biçimsel dil zenginleştikçe onları aydınlatmada kullandığı yöntemler de yeni biçimler almıştır. Aalto için ışığı, tepe ışıklıklarından dikey olarak almak yeterli değildir; ışınlar çeşitli prizma benzeri yüzeylerden yansıtılarak süzülmalıdır. Onun yapılarında mekanlar kendine özgü aydınlatmaları ile benzerlerinden ayrılmış ve öne çıkmıştır.

Şekil 2: AlvarAalto, Viipuri Kütüphanesi aydınlatma pencereleri

<http://www.alvaraalto.fi/viipuri/completed.htm>, http://ffden-2.phys.uaf.edu/211_fall2013.web.dir/Katrina_Howe/benefits.html

Eserlerinde modern mimarinin izleri görülen Mimar Sinan'ın (Şekil 3), cami tasarımlarında düşey pencerelerden gelen ışığın mekanda ustalıkla kullanıldığı görülür. Mekanlara giren ışık, ruhani bir atmosfer kazandırmış, mekansal imajı doğrudan etkilemiştir.

Şekil 3: Mimar Sinan'ın Mihrimah Sultan Cami

<http://www.istanbuldakicamiler.com/en/mihrimah-sultan-mosque-edirnekapi-photo-gallery>

Modernizmin kurucularından Le Corbusier, mekandaki doğal yaygın ışığın kullanımına büyük önem vermiş bir usta mimardır. Villalarında bant pencereler, köşe pencereleri, geniş cam yüzeyleri ve ışık avluları kullanarak doğayı ve ışığı iç mekanlara taşımıştır. Villa Savoye (1929-31) mimarın günışığı konusunda ustalığını sergileyen yapılarından en bilinenidir (Şekil 4). Yapı adeta ışık içinde yaşamaktadır (Özdeniz, 2013:3).

Şekil 4: Villa Savoye'nin iç mekan görüntüsü.

<http://techethe.com/uploads/design-ideas/villa-savoye-interior/inside-le-courbusier-s-villa-savoye.jpg>

Modern mimarlığın bir başyapıtı olarak bilinen Ronchamp Şapeli (1950-55), ışığın varlığını mekânda yorumlayan bir yapı olarak ortaya çıkar. Yapı içinde işlevine ve dini felsefeye uygun olarak loş bir mekân oluşturulmuştur (Şekil 5).

Yapıya kuzey ve güney cephelerindeki kapılardan girilir. Güney cephesindeki küçük derin pencerelerden giren ışık mekânın loşluğuna kontrastoluşturur. Le Corbusier bu yapısında diğer yapılarında olduğu gibi ışık kepçelerini kullanmıştır. Kule iç yüzeylerinden yansıyarak gelen ışık, mekânda bir başka kontrast oluşturur. Yapının bir diğer özelliği ışık aracılığıyla yapı strüktürünün gözler önüne serilmesidir. Bütün düşey yüzeyler ve çatı kabuğu günışığı ile aydınlatılmıştır (Özdeniz, 2013:4).

Şekil 5. Ronchamp Şapeli.

<https://www.flickr.com/photos/43355952@N06/galleries/72157622716062999>

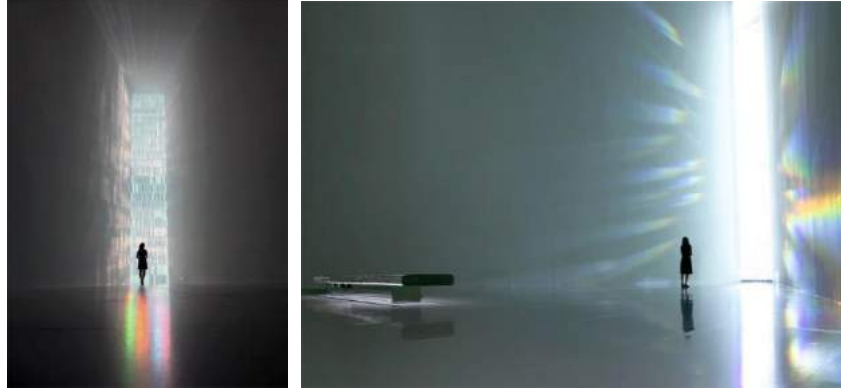
Ronchamp Şapeli ile yaratılan ışık ve anlam bütünlüğü, şiirsellik, TadaoAndo'nunOsaka'daki Işık Kilisesi'nde (1987-9) yeni bir anlam bulur (Şekil 6). Bu yapıyı mimari açıdan önemli kılan, yalın geometrik çözümlemenin ustalığından başka, ışığın iç mekanda yarattığı olağanüstü etkidir (Çevik, 1999:80). Karanlık yüzeydeki dar açıklıktan sızan ışık loş olan iç mekanla büyük bir zıtlık yaratmaktadır. İnsanla ışığın ilişkisini bozabilecek hiçbir ayrıntı tasarıma sokulmamıştır.

Şekil 6: TadaoAndo, Işık Kilisesi.

<http://www.greytheblog.com/2010/05/church-of-light.htm>

Dünya çapında önemli bir aydınlatma danışmanı ve eğitmeni olan Howard Brandstone'a göre (2012) aydınlatma tasarımı ilk etapta bir sanattır. Çünkü; güzel şeyler yaratırken sanat yetisini kullanma ve hayal etme gücü gerektirir. Işık tek başına mekana anlam kazandırabilir. Tokyo'daki Modern Sanatlar Müzesi'ndeki Gökkuşağı Kilisesi uygulaması buna güzel bir örnektir. 500 adet kristal camdan yapılmış yüksek pencereden kırılarak içeri giren ışık demetleri yalın mimaride renk paletleri oluşturmakta ve ruhani bir atmosfer yaratmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7: Gökkuşağı Kilisesi iç mekan görüntüleri
<https://architizer.com/blog/rainbow-church/>

Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, mekana anlam katan doğrudan doğal ışığın kendi yalın halidir. Diğer tüm mimari unsurlar geri plana alınarak mekansal imaj ışığın gücü ile yapılandırılmış ve bu haliyle benzer tüm mekanlardan ayrılmışlardır. Bu mekanlardaki anlam gücü kullanıcıların iç dünyasını da etkilemiştir.

Yapay Işık

Tarih boyunca insanlar, günışığına alternatif aydınlatma teknikleri aramışlardır. Çünkü ışığın olmadığı yerde hareket azalmakta, iş verimi düşmekte, güvenlik tehdidi artmakta, kısaca hayat durmaktadır. Büyüyen ve gelişen kentlerimizde sadece günışığının olmadığı saatlerde değil, gün boyu yapay ışığa ihtiyaç vardır. Sinemalarda, hastanelerde, metrolarda, kısacası yaşamın devam ettiği tüm mekanlarda hayatın akışı için ışık önemli bir unsurdur. Gereği gibi aydınlatılmış ortamlar görsel performansı, insanlar arası ilişkileri destekler ve olumlu duyguların oluşmasına katkıda bulunurken, yetersiz aydınlatma konforsuzluğu, yanılgıları, verimsizliği ve mutsuzluğu getirir.

Işığın mekana kazandırdığı anlamlar, teknoloji ve bilimin ilerlemesi ile birlikte daha da zenginleşmiştir. 1996'da Lyon Kongre Sarayında aydınlatma uzmanlarının verdikleri bildirilerin özeti şu sözlerle açıklanabilir (Fitoz, 2002: 32); "Işığa, mimari kavramın ve tasarımın bir elemanı statüsü verilmelidir. Aydınlatma, mimari boyutları belirtmeli, teknik bir tesisat gibi olmamalıdır. Aydınlatma belirleyici, vurgulayıcı, sınırlayıcı ve seçici yönleri ile çok güçlü bir ifade aracıdır". Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi; ışık mekanda istenen imajı yaratmak ve kullanıcı davranışlarını yönlendirmek için çok önemli bir tasarım unsurudur. Sadece ışığın dokunuşu ile bambaşka atmosferler yaratılabilmekte,

fiziksel gereksinimlerin ötesinde psikolojik faydalar da sağlamaktadır. Mekana kazandırdıkları aşağıda örneklerle irdelenmiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi doğal ışık insan sağlığı için önemlidir. Fakat günümüz yapılarında tüm odaların yeterli gün ışığı alması bazen zor olabilir. Böyle durumlarda gerçek günışığına yakın ileri teknoloji aydınlatma ile iyi sonuçlar alındığı görülmüştür. Berlin'deki CharitéCampus-Virchow-Kliniği'nde gerçekleştirilen üç yıllık araştırmanın sonucunda, güneş ışığına yakın aydınlatma ile iyileşme sürecinin önemli ölçüde kısaltılabildiği öne sürülmüştür (Ritter 2014: 52). Kliniğin araştırma amaçlı seçili odalarında tavanda günün saatlerine duyarlı doğala çok yakın yapay ışık kullanılmış, hastalar üzerindeki olumlu etkileri diğer odalardaki hastalar ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Sonuçlar; seçili doğala yakın aydınlatma kullanılan odalardaki hastaların daha hızlı iyileştiği yönündedir. (Şekil 8).

Şekil 8: Berlin'deki CharitéCampus-Virchow-Kliniği'nde araştırma öncesi ve sonrası yatak odasından görüntüler.

<https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-52>

Sağlık mekanlarında mekansal imajın tedaviyi hızlandırdığı pek çok araştırma ile doğrulanmıştır. Omachonu (2010: 13) hasta ve mekan arasında samimi ve sıcak bir etkileşimin önemini vurgularken Ulrich (1984: 420) mekandaki manzara, çiçeklendirme gibi estetik unsurların hastaların stresini azalttığını yaptığı araştırmalarla ortaya koymuştur. Işık da mekandaki estetiği arttıran önemli bir bileşendir. Hatta sanatsal formlarda aydınlatma aparatları ile sanat eseri gibi mekana anlam katabilir. Hırvatistan'ın Zagreb Kenti'ndeki Novamed Polikliniği Tıp Tesisi için alışılmışın dışında bir aydınlatma kullanılmıştır. Geleneksel hastanelerde tavanlardan aşırı yoğunlukta, doğal olmayan ışık yansır ve bu da steril, soğuk bir ortam yaratır. Güvenlik ve hijyen standartları açısından uygun bir çözüm olabilir ancak; insani boyutta konu ele alındığında hastaların olumsuz psikolojileri çok düşünülmez. Bu projede hedeflenen; hastaların kendisini iyi hissedeceği ve hatta nerede ve ne sebeble orada olduğunu unutabileceği mekanlar oluşturmaktır (Skira, Lindner, Burnett 2012: 40). Aydınlatma elemanlarının özel tasarımı üzerinde yoğunlaşmış ve böylelikle hem istenilen ışık elde edilmiş hem de ilgi çekici atmosferler yaratılmıştır. Bu ışıkların özelliği, nöronların sade organik biçimleri baz alınarak

tasarlanmış olması ve farklı renklere dönüşerek mekandaki sıcaklık etkisini değiştirebilmesidir (Şekil 9).

Şekil 9: Novamed Polikliniği Tıp Tesisi Aydınlatmaları
<https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-40>

Günümüz dünyasında, Baudrillard'ın ifadesiyle (2000: 24), maddi ihtiyaçlar ikincilleşmiş, ürünün kimlik değeri neredeyse kullanım değerinin önüne geçmiştir. Mekan da bu görsel kimliğin pazarlanmasında bir araçtır. Sadece restoran, otel, alışveriş merkezleri gibi ticari yapılar için değil, hastane, okul, metro, havaalanı gibi zorunlu ve kamuya açık mekanlarda dahi ticari kazanım öne çıkmaya başlamıştır. Kent ölçeğinden bir oda ölçeğine kadar halkın kullanımına açık her mekan, çekim merkezi olmak, kullanıcı talebini arttırmak ve daha verimli hizmet sunabilmek için özel olarak tasarlanır. En temel amaç, ekonomiyi canlı tutmak ve kazanımı arttırabilmektir.

Bugünün mekanlarını yaratmada ve bu mekanların pazarlanmasında, ışık ve teknoloji başa baş giden iki önemli unsurdur. Işık ve teknolojiyi birlikte kullanarak yapılabilecekler, günden güne aklın sınırlarını zorlamakta ve tasarımda yepyeni ufuklar açmaktadır.

Işık kendisi öylesine güçlü bir tasarım aracıdır ki büyük bir kent meydanını veya bir yapıyı kentin çekim merkezi haline getirebilir. Kore Cumhuriyeti'nin Cheonankentindeki AVM GalleriaCentercity binasının iki katmanlı cephelerine LED projektörleri görünmeyecek şekilde entegre edilmiştir. Böylelikle bazen hızlı bazen yavaşça bina cephesinden akan renkli ışık sekansları izleyenleri adeta büyülemektedir. Sadece ışık değil, bilgisayar tarafından kontrol edilen animasyonlar da cephelere yansıtılmaktadır (Şekil 10). UNStudio mimarları projeyi "AVM'yi yaşayan bir mekan olarak tasarlamak için hem içerden hem dışardan ziyaretçileri çekecek, o alanda oyalanmaya davet edecek ve tekrar gelmelerini teşvik edecek eşsiz bir tasarım gücüne ihtiyaç vardı" diye açıklamışlardır (Ritter 2012: 40). Projenin iç mekanlarına da ışık oyunları hakimdir. Tavanlara gömülü çizgisel ışık demetleri uzaktan bakıldığında galeri boşluğundan optik illüzyon yaratmakta, bu da mekanlara ilgiyi canlı tutmaktadır (Şekil 11).

Şekil 11: Cheonan AVM Galleria Centercity İç Mekan Görüntüsü
Sayı 40., s. 38-43. <https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-40>

Işığın yanı sıra gölgeyi de kullanarak, mekanda öncelikli ve ağırlıklı algılanması istenen öğeler kolayca ve kontrollü biçimde sergilenabilmektedir. Çok kuvvetli ışık kontrastların tercih edildiği mekanlar sinema, tiyatro, galeriler, müzeler ve enstelasyon gibi sanatsal mekanlardır. Bu özellik, son yıllarda mağaza ve restoran gibi ticari mekanlarda da sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Eskiden eşit dağılımlı, homojen ve yüksek aydınlıklı mekanlar tercih edilirken, şimdilerde aydınlık ve karanlık alanların bir arada ve çeşitlilik içinde kullanımı öne çıkmaya başlamıştır. Böyle bir aydınlatma, çoğu kişi tarafından eşit bir aydınlık ortama göre daha iyi olarak kabul edilmektedir (Veder, 2011: 54).

Aydınlık ve karanlığın bir amaç doğrultusunda başarılı tasarımına en iyi örneklerden biri Dolce&Gabbana markasının Tokyo'daki mağazasıdır. Mekanlar, ürünlerin sergilendiği bir sahneymiş gibi tasarlanmıştır. Yoğun ışık altında sergilenen ürünler, zemindeki ve duvarlardaki karanlık alanların içinde göze çarpmakta ve teatral bir etki bırakmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12: Dolce&Gabbana Markasının Tokyo'daki Mağazası
<https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-63>

Banyo tasarımında dünya markası Roca Şirketi, Barselona yakınlarında, hem ürünlerini sergileyebileceği hem de sosyal ve kültürel etkinlikler düzenleyebileceği bir yapıyı hizmete sunmuştur. Yapının özelliği; binanın dışından akan su izlenimidir. Su hareketlerini oluşturan özel bir yazılımla birlikte kullanılan ileri teknoloji aydınlatma sayesinde markanın içeriği olan su ögesi gelen ziyaretçilere net biçimde yansıtılabilmektedir (Şekil 13).

Şekil 13: Roca Şirketinin Kurum Binası
<https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-37>

Aydınlık ve karanlığın en etkili kullanıldığı mekanlardan biri de müzelerdir. Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte müzecilik de değişmiş, yeni boyutlar kazanmıştır. Projeksiyon, ışık ve ses efektleri ile mekanlar, sergilenen öğelerin zamanını, iklimini, yaşama koşullarını v.s. adeta ziyaretçilerine yaşatmaktadır. Mekandaki en önemli unsur ışıktır. Müzeye girdiğiniz andan itibaren ışık size kılavuzluk eder. Eserin özelliklerine bağlı olarak izleyenlerin bakışlarının kontrol edilebilmesi için ışık vazgeçilmez bir öğedir (Arifoğlu, 2009: 57). Aydınlık ve karanlığın birlikteliği, neyi nasıl ve hangi sıra ile algılayacağınızı yönlendirir. Gaziantep'teki Zeugma Müzesi buna örnek gösterilebilir. Ultraviyola ışınları içermediği ve çeşitli renklerde tasarlanabildiği için LED ışıkları tercih edilmiş, böylelikle mozaiklere zarar vermeden her ortam için en uygun aydınlatma sağlanmıştır (Şekil 14).

Şekil 14: Gaziantep'teki Zeugma Müzesi
<https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-36/56>

Tarihi kentleri birer açık hava müzesi gibi düşünürsek, antik yapılar da sergilemeye değer kent eserleri gibi görülebilir. Geçmişin tanıklığını eden ve bizlere zamanda yolculuk yaptıran bu yapılar da müzede olduğu gibi hem korumaya alınmalı, hem de özel aydınlatma ile insanların dikkatlerini toplamalı ve bu sayede tarihi değerlere farkındalık yaratılmalıdır. Bu tarihi yapıların modern yapılar arasında gündüzleri kolayca ayırt edilen farklılığını ve estetiğini, geceye de taşımak için cephe aydınlatması önemlidir. Mimari kimliğini ve tarihin izlerini öne çıkaracak unsurlar ışık ile vurgulanırken, dokuya zarar verecek uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bir kent mekanının ziyaretçilerine gece ve gündüz verdiği etki farklıdır (Şekil 15). Kentlerin aydınlatma tasarımı hem eski yapıların sergilenmesi için hem de kalabalıkları içine çekmek ve gece hayatını canlı tutmak için önemlidir. Bu sayede kentler dışarıya daha etkili tanıtılacak veturizme açılacaktır.

Görüntü 15. The Plaza Mayor, Salamanca, İspanya.
<http://love2fly.iberia.com/2014/10/salamanca-spain-attractions/2015>

Sonuç

Mimarlık ışıkla birlikte var olur, anlam kazanır ve mekanların daha iyi yorumlanıp anlaşılmasını sağlar. Işıkla tasarlanan mekansal imajlar, kullanıcı davranışlarını etkiler. Kullanıcıların sadece fizyolojik değil, psikolojik ihtiyaçlarındaki estetik çözümler karşılık verir.

Doğru bir aydınlatma, kullanıcının yön bulmasına da yardımcı olur. Mekan içerisinde vurgu yapılmak istenen unsurlar ışık sayesinde öne çıkarılıp, görünmesi istenmeyen bölgeler karanlıkta bırakılarak görsel kontrol imkanı verir. Verilmek istenen bir mesaj varsa iyi bir ışıklandırma ile daha etkili ifade kazanır. Mekanı cazip hale getirerek çekim gücü oluşturur. Böylelikle mekanın ekonomik potansiyeline katkıda bulunur.

Doğal ışık ekonomiktir ve insan sağlığı için önemlidir. Fakat doğal ışığın yetmediği yerlerde ve günün karanlık saatlerinde yapay ışık hayatın devamlılığı için şarttır. Yapay ışığın doğal ışığa göre avantajları; kontrol edilebilir oluşu, teknik özellikleri sayesinde farklı etkilerin yaratılabilmesi ve kullanım kolaylığıdır. Doğru ve yerinde aydınlatma projesi ile binanın enerji tasarrufu önemli ölçüde sağlanabilir.

Mekanda önemli bir tasarım bileşeni olan ışık, teknolojinin gelişimi ile birlikte başlı başına bir tasarım alanı haline gelmiştir. Işığın tasarımı, sanat, teknoloji ve bilimin ortak paydası denilebilir. Karmaşık yapı komplekslerinin hem kendi içinde hem de kente kazandırdığı görüntüleri ile aydınlatma tasarımı tek başına mimari ekibin yapabileceğinden çok daha fazlasıdır. Sadece mekandaki eyleme göre değil, verilmek istenen imaja uygun aydınlatma için teknik bilgilerle donatılmış uzmanlara ihtiyaç vardır. Henüz yeni bir alandır ve yetişmiş eleman sayısı da az denilebilir. Fakat gittikçe büyüyen kentlerde, kullanıcılara yardımcı mekansal imajların tasarlanmasına daha fazla ihtiyaç olacağından, bunun önemli bir parçası kabul edilen aydınlatma tasarımı da günden güne öne çıkacak ve değer kazanacaktır.

Kaynakça

- Aalto, Alvar. (2004). *Architecture to Read, Okumak için Mimarlık*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.
- Akyıldız, Aslı. (2013). *Mekan Tasarımında Anlam Üretme Sürecinin Göstergebilim ve Dilbilim Bağlamında İrdelenmesi*, aisv2007.zxq.net/2GUN/4ANFI_B/4ASLI_%20AKYILDIZ.pdf
- Arifoğlu, Nergis (2009). *Tarafsız Olan Karanlık*, Professional Lighting Design, Türkiye, 25, pp. 56-57. <https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-25>
- Baker, Julie (1986). *The Role of the Environment in Marketing Services: The Consumer Perspective*, in John A. Czepeil, Carlisle A. Congrarn and James Shanahan (eds.), **The Service Challenge: Integrating for Competitive Advantage**, Chicago, IL: American Marketing Association, pp. 79-84.
- Başkaya, A., Yıldırım, K., Muslu, S. M. (2005). *Poliklinik Bekleme Alanlarında Fonksiyonel ve Algı-Davranışsal Kalite: Ankara, İbni Sina Hastanesi Polikliniği*, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fak. Dergisi, 20, 1, s. 53-68.
- Baudrillard, J. (2000). **Tüketim Toplumu**, Ayrıntı yayınları, çev.: Hazal

- Deliceçaylı, Ferda Keskin.
- Brandstone, H. (2012). *Aydınlatma Tasarımı Bir Sanattır*, <https://www.voltimum.com.tr/haberler/aydinlatma-tasarimi-bir-sanattir>.
- Çevik A. (1999). *Peter Eisenman-Tadao Ando, Batı ve Doğu Kültürlerinde İnsan-Mekan-Doğa İlişkileri*, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir.
- Ergün, E. (2012). *Grafik Tasarımın İç Mekan Yüzeylerinde Kullanımı*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Anasanat Dalı, Ankara.
- Fitoz, İ. (2002). *Mekan Tasarımında Belirleyici Bir Etken Olarak Yapay Işık İçin Aydınlatma Tasarımı Modeli*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı, İstanbul.
- Güç, B. (2013). *Kompleks Bir Yapıda Mekanın Algısal Kaliteye Etkisi: SDÜ Hastanesi Örneği*, SDU International Technologic Science, 5, 2, pp. 145-155.
- Lang, P. J. (1977). *Imagery in therapy: An information processing analysis of fear*, Behavior Therapy, 8, pp. 862–886.
- Lynch, K. (1960). **The Image of the City**, The MIT Press.
- Omachonu, V. K. , Einspruch, Norman G. (2010). *Innovation in Healthcare Delivery Systems: A Conceptual Framework*, The Public Sector Innovation Journal, 15, 1.
- Özdeniz, M. (2013). *Günüşiği Çalgıcısı Üç Mimar*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, internet yayınları. http://www.emo.org.tr/ekler/7ed94744426295f_ek.pdf.
- Porteous, J. D. (1996). **Environmental Aesthetics: Ideas, Politics and Planning**, Routledge, Publishing Company, London.
- Rapaport A. (1974). **Conflict in Man-Made Environment**, Penguin Books, USA.
- Ritter, J. (2011). *Sudan Rüylar*, Professional Lighting Design, Türkiye, 37, pp. 36-39. <https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-37>
- Ritter, J. (2012). *İlüzyonun Ötesinde*, Professional Lighting Design, Türkiye, 40, pp. 38-43. <https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-40>
- Ritter, J. (2014). *Reçete İle Işık Kalitesi*, Professional Lighting Design, Türkiye, 52, pp. 52-55. <https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-52>.
- Skira, D., Lindner S., & Burnett, D. (2012). *Organik*, Professional Lighting Design, Türkiye, 40., s. 38-43. <https://issuu.com/pldturkiye/docs/sayi-40>
- Ulrich, R. S. (1984). *View through a window may influence recovery from surgery*, Science, 27.
- Veder, R. (2011). *İyi Satış İçin İyi Işık*, Professional Lighting Design, Türkiye, 36, s. 54-55.
- Verderber, S. & Reuman, D. (1987). *Windows, Views, and Health Status in Hospital Therapeutic Environments*, Journal of Architectural and Planning Research, 4, 2, pp. 120-133.

Kıbrıs'ta Tapu Haritacılığının Gelişimi ve Günümüzde KKTC'deki Sorunları

Mimar Hasan ERHAN

Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yüksek Lisans Programı
mimarhasan@windowslive.com

Özet

Dünya yaşamında karşılaşılan sorunların çözümü, bazı konuların dünya çapında birlikte ele alınması ile mümkündür. İnsan hangi ülkede olursa olsun, farkında olmadan bu ortaklığın içinde bulunmaktadır. Haritacılık da bu ortak yaşamın çalışma alanlarından biridir. Tapu haritacılığı, 19. asrın ortalarında oldukça önemli bir pozisyona girmiş ve 20. asrın başında, bilimsel temellerle ele alınmış, üniversitelerin programlarına fakülte düzeyinde girmiştir. Günümüzde tüm dünyada ve Kıbrıs'ta haritacılık, günlük yaşam içinde değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bir şehrin alt yapısı için çizilen projelerdeki yollar, bir haritacılık sonucudur. Bir bina yapmak için, tapuya başvurduğunuz zaman aldığınız ve; noktalar, sınırlar, doğal yüzey şekillerinden oluşan ölçekli çizim bir haritadır. Günümüzde tapu haritacılığının arazi ile buluşması uydular yardımı ile olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs, Kitchener, Harita, Tapu, Arsa, Uydu

The Development of Survey Mapping in Cyprus and It's Present Problems in Cyprus

Abstract

Solution to problems that are experienced in life, is possible via considering it globally. Unconsciously, a human being is involved in this partnership whichever country she/he is in. Mapping is one of these fields that are global. Survey Mapping has achieved its role in 19th century, and at the beginning of 20th century, it has been considered academically. It has been included in universities' faculty programmes.

Today, we face mapping around the world and in Cyprus in daily life. Roads in projects which are drawn for an infrastructure in a city, are a result of mapping. To construct a building, when applied to the surveying department, scaled drawing that is composed of points, edges and natural land shapes is a map. Today, connection of survey mapping and land is with the aid of satellite.

Keywords: Cyprus, Kitchener, Map, Survey, Land, Satellite

Giriş

Kıbrıs'ta kamu hizmeti harita çalışmaları, Britanya İmparatorluğu'nun Kıbrıs'a gelişi ile başlayan birkaç gelişmeden biridir. Harita konusu Kıbrıs'taki İngiliz yönetiminin çalışma alanına girişi, Osmanlı yönetimi ile Kıbrıs'ın kiralınması için yapılan antlaşmaya dayanır. Bu antlaşma içindeki ek maddelerde padişahın özel mülkleri ile ilgili maddeler de vardı. Padişah mülklerinin statüsü belirlenmiş fakat, alanı bilinmiyordu. Bu belirsizlik sonucu hem Osmanlı, hem de İngiliz yönetimi, Kıbrıs üzerinde alan çalışması başlatır. Osmanlı yönetiminin daha önceki yıllarda bazı tapu çalışmaları olmakla birlikte, bu çalışmalar haritacılık ile birlikte olmamasından, tapu belgelerinde görünse bile arazi üzerinde hudutları belirleyici belgelere dönüştürülmemiştir. Ayrıca Osmanlı ve İngiliz ölçü birimlerinin farklılığı da, arazi alanlarının büyüklüğü konusunda çelişkiler oluşturmakta idi. İngiliz yönetiminin Kıbrıs'ta haritacılık konusunda alan çalışması için Kitchener görevlendirilir. Kitchener, Kıbrıs'ta o güne kadar çalışılmamış trigonometrik hesaplama ve teodolit cihazı ile, uluslararası haritacılık literatürünün, kuruluşlarının ve hukukunun bugüne kadar tanıdığı haritalara temel olacak haritaları hazırlar. Kitchener'in Kıbrıs'taki harita çalışması, üç konuda önem kazanmaktadır.

- Kıbrıs'ın coğrafi haritası
- Kıbrıs'ın kaza merkezleri için çalışmaları
- Parsel ölçeğinde tapu haritası çalışmaları

Kıbrıs'ın coğrafi haritası, İngiliz yönetiminin yapacağı yol, baraj, liman gibi yatırımlar için, kaza merkezleri ve parsel çalışmaları ise halkın kişisel yatırımları ve mülk satışları için ihtiyaçtı. Kitchener; coğrafi haritayı, Lefkoşa, Mağusa ve Limasol'un da şehir haritalarını, ve parsel ölçeğinde de önemli oranda bir çalışma yapmıştır. Tüm harita çalışmaları arazide önce röper noktaları, üzerinde özel sembolleri bulunan kesme taştan bloklar halinde sabitlenir sonra bu noktaların işlendiği formlar ile 'tapu defteri' ismindeki paftalardan oluşan ciltler oluşturulurdu. Röper noktaları, Kitchener'in trigonometrik işlemleri ve teodolit cihazı ile bulunduğu noktalardan yararlanılarak elde ediliyordu. Röper noktalarının büyük bir kısmı, tarım ve alt yapı çalışmaları nedeni ile günümüzde yitirilmiştir. Röper noktalarının yararı, herhangi bir kişi, arazisinin sınırlarını öğrenmek istediği zaman, tapuya yaptığı başvuru ile, tapu memurları zincir ölçüm aletleriyle arazide bu noktalardan hareketle, daha önceden deftere işlenmiş ölçüler yardımı ile hudutlar resmi olarak arazi sahibine gösterilirdi. Her başvuru sonucu belirlenen hudutlar, harita paftalarına çizilir ve bu suretle günümüzde tapu dairesinde gördüğümüz harita paftaları ortaya çıkmakta idi. Bu paftalar, çekmecelere girebilecek yaklaşık 1 m boyutlarında olup pafta çek-mecelerinde korunmakta idi. Son yıllara kadar çekmecelerdeki paftalardan yararlanılmış, çoğu okunmaz hale gelmiştir. Bilgisayar ortamına geçme ile bu paftalar da birer başvuru belgesi özelliği kazanmıştır. Parsel ölçeğinde harita çizimleri, mal sahibinin başvurusu sonucu belgelere geçtiğinden, Kıbrıs genelinde bu konumda bir haritacılık bitmemiştir. İngiliz döneminin sonuna kadar, her tapulu mal için başvuru yapılmadığı gibi, sınırları belirlenmiş olanlar da sonradan daha küçük bölüştürmelere gidildiği için bu haritalar üzerinde sürekli çalışma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İngiliz Döneminde Kıbrıs'taki Arazi Ölçüm Birimleri

İngiliz dönemindeki arazi ölçüm birimleri Osmanlı sisteminin bir devamı olmakta fakat, Osmanlı sisteminin imparatorluğun çeşitli ülkelerindeki değişken değerleri yerine sabit değerler getirilmiştir. Osmanlı ölçüm birimi olan dönümün Kıbrıs'taki sayı değeri; 40 mimar arşınıX40 mimar arşını olmakta idi. İmparatorluğun başka ülkelerinde bu değer 60 mimar arşınıX60 mimar arşınıakadar çıkıyordu. Bir mimar arşını günümüzün ölçüsü ile yaklaşık 75 cm, bir dönüm de yaklaşık olarak 900 m² den 2 025 m² ye kadar değişmekte ve 4 evlek olmakta idi. Arşın boyunun da 60 cm den 75 cm'e kadar değişmesi ile bir Osmanlı dönümü'nün değerlerinde daha fazla değişkenlik söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu içinde 'dıl', 'çubuk', 'nişan', 'şatranç' isimleri (Pakalın Mehmet Zeki, 1993, s. 476) ile bilinen ve evlekin askatları olan birimler de vardı. Bu birimler, Kıbrıs'ta resmi belgelerde bulunmadığından veya İngiliz ölçü birimleri ile çok farklılık gösterdiğinden sisteme girmemişlerdir.

İngiliz döneminin başlaması ile; evlek biriminin askatları geçerliliğini yitirmiş, evlek ve katlarının isimleri değişmemiş bazı yeni isimler eklenmiş, var olanların sayısal değerleri değişmiş ve saptanan ölçü birimleri de sabitlenmiştir. Bir dönümün 4 evlek olması aynı kalırken, ayak (feet: yaklaşık 30 cm), yada (yard: 3 feet) gelmiş, birdön-üm, 14 400a² ye yükseltilmiştir. İngiliz İmparal ölçü sisteminde dönüm, acre ismi ile geçmektedir. Acre, yaklaşık 4047 m² yani Kıbrıs'ta dönüm ile belirlenen alanın 4 katı büyüklüğüne yakın olmaktadır. Acre Kıbrıs'ta geçerli olmamıştır.

İngiliz Dönemi Tapu Haritalarının Çizilme Esasları

Kıbrıs'ta tapu haritacılığı, Kitchener çalışması ile başlamıştı. Kitchener Kıbrıs'ı 1inch (inç)=5 English miles (5 İngiliz mili) esasına göre ve 15 parçalık bir bölüştürme ile çizmiştir (Cyprus State Archive, Kitchener 1878-1883, s.16-17). Bu çalışmadan hareketle; 8/12 mil alanlarında 59 paftalık 1/25 000 ölçekli taksimat haritaları çizilmiştir. Bu haritanın daha detaylı çizimi de; 59 bölümlük paftaların her biri, 1 mil/1.5 mil boyutlarında,1/5000 ölçekli 64 parça halinde bölümlenme yapılmıştır. 64 Parçanın her biri de; 1/2500 ölçeğinde, 256 parçaya ayrılmıştır. 256 Parçanın her biri önce, E (east: doğu), W (west: batı)ismi ile yatay olarak 2 ye ve her E and W de; düşey olarak 1 ve 2ye bölünmüştür. 1/500 ölçekli haritalarda, parsel küçüklüğünden gelen bir ihtiyaçla diğer ölçeklere ek kodlamalar bulunmaktadır.

KKTC'de metrik sisteme geçilene kadar tapu dairesinden alınan haritalar, bu bölüştürme ile çizilmiş olup, tüm bölüştürmelerin kendi özel kodlamaları ile Kıbrıs'ın hangi noktasında olduğunu göstermektedir. Kıbrıs'ta metrik sisteme geçilmesi ile, tapu haritaları ve mülk belgeleri üzerindeki terimler de değişime uğramaya başlamış ama değişim henüz Kıbrıs genelinin dar bir alanının dışına çıkamamıştır. Değişim sonucu alan m² birimi ile verilirken diğer bölgelerde İngiliz dönemindeki dönüm, evlek, ayak birimleri geçerlidir.

İngiliz dönemi tapu haritacılığında ölçek belirlemesi; parsel büyüklüğüne, yapılaşmaya, alt yapıya ve nüfus yoğunluğuna bağlı olarak harita ihtiyaçlarından kaynaklanan taleplere göre olmuştur. Bu ihtiyaçlara göre haritalar; 1/5 000, 1/2 500, 1/1 250 ve 1/500 olmaktadır. Yapılaşma

kriterleri; Surlar içi, surlar dışı, şehir merkezi kenar mahalleler, köy içi, köy dışı, iskan alanı dışında kalan devlet mülkleri ve hali arazi, bitişik ve ayırık nizam idi. İngiliz döneminde Kıbrıs'ta yapılan arazi ölçümlerinde; ayak (feet), yarda (yard), evlek ve dönüm geçerli olmuş, günümüzde de metrik sisteme geçilmesine karşın, haritalarda ve mülk belgelerinde KKTC'nin tümü için yazılım formatı değişmemiştir. KKTC'nin sisteme geçmiş yerlerinde metrik ölçü ve yazılım olabilirken, sistem dışı bölgelerde dönüm, evlek ve ayak isimleri halen geçerlidir. Metrik sistemde harita çizimi Türkiye'den Kıbrıs'a gelmiş olmakta, Kıbrıs'taki metrik sisteme geçen bölgelerde İngiliz tapu terimleri geçerliliğini yitirmiş fakat, Türkiye'de dönüm kelimesi halen geçerli olup; 1000 m² olmaktadır. 1 000 m² nin ayak karşılığını bilgi notu olarak vermek gerekirse, 10 764.26 a² diyebiliriz.

İngiliz dönemi koçan (tapu, mülk belgesi) yazılımının önemli bir özelliği de, harita ve koçanın birlikte değerlendirilmesidir. Her koçan; arazi, su kaynağı veya ağaç gibi taşınmaz mal için verilirdi. Bu verilere uygun başlıklar tüm koçanlar üzerinde standart matbu belgelerle boş olarak basılmıştır. Talep üzerine, hangi açıklama yapılacaksa sayısal değerler elle doldurulur, diğerleri elle çizilirdi. Herhangi bir kişinin arazisi içinde başka kişilerin kuyusu, pınar suyu veya yaya geçit hakkı alanı veya ağacı (zeytin, keçi boynuzu) olabilirdi. Arazi için dönüm, evlek, ayak birimleri belge üzerinde üçü de matbaa baskısı halinde birlikte yazılı idi.

Kıbrıs'ta dönüm, halk deyimi ve resmi olmak üzere iki isimde ve büyüklükte bilinirdi. Ölçüm aletinin zincir olması nedeni ile halk dilinde resmi dönüm tanımlaması; 'zencir dölümü' veya 'hükümed dölümü' oluyordu. Bu büyüklük, 14400 a² yani 1337.72 m² idi. Halkın kendine göre diğer bir dönüm tanımı ise 'çifci dölümü' idi. 'Çifci dölümü', iki anlamı ile biliniyordu. Birinci anlamı, ölçülendirme ile ilgili olmaktadır. Geçmişte arazide en çok zaman geçiren kişilerin çiftçi olması, ve aynı tempo ile yürümenin verdiği deneyimin kazandırdığı adım atma ölçüsü olmaktadır. Bu ölçü bir 'mimar arşını' olan 75 cm'e yakındır. İkinci anlamı ise, mesleki bir deyim olmaktadır ve bir çiftçinin bir günde işleyebileceği arazi büyüklüğü demektir.

Arazi ölçümleri genelde zincirle yapılmaktaydı. Zincirler, bir kişinin taşıyabileceği ağırlıkta ve parçaları halkalarla birleştirilerek oluşturulan katlanabilen zincir demeti idi. Her parçanın boyu, İngiliz ölçü birimleri ile olmaktadır. Arazi ölçümlerinde zincir kullanılmasının nedeni, metal oluşu ve arazi koşullarında yıpranmamasıdır. Kıbrıs insanı, İngiliz dönemine kadar ölçü veya arazi çalışmasına tanık olmadığı için, İngiliz tapu işlemlerine 'hükümed dölümü' veya 'zencir dölümü' demesinin nedeni, halkın ölçü olayını görmesi ve ölçüde zincir kullanılmasıdır.

KKTC'de Uygulamaya Başlanan Haritacılık Sistemi

KKTC'nin günümüzde değişmeye başlayan haritacılı çalışması, TC-KKTC hükümetleri arasında imzalanan protokoller sonucu uygulamaya girmiş olup, insanlığın ortak değerlerinden birinin içine girmiş olmaktadır. KKTC tapu haritacılığının yeni sistemi, Türkiye'nin günümüzdeki tapu haritaları içindüşey sıralanmış harfler ve yataysıralanmış sayılar sisteminin bir uzantısı olmaktadır.

Türkiye, D-R ve 15-53 çizgilerinin oluşturduğu çizgiler arasındadır. KKTC de, bu sistemin güneye uzanan bir devamı olarak; R-T ve 28-33 çizgileri arasındaki alandır. Sistemin oluşturduğu dikdörtgenlerin en küçük boyutu. 568.3 m/693.42 m ve 1/1000 ölçeği olmaktadır. Haritalar; 1/2 000, 1/5 000, 1/10 000, 1/50 000, 1/100 000, 1/250 000 olmakta, her ölçek büyümesinde 568.3m/693.42m lik alanlar her ölçek büyümesinin oluşturduğu daha büyük alanlara artan sayıda yerleştirilmektedir. Değişmiş sisteme göre KKTC haritacılığı, dünya haritacılığının bir parçası olarak AB çalışma alanı içine girmiştir. Bunun anlamı; eğer AB içindeki tüm ülkeler kendi tapu bölüştürmesini sisteme yerleştirirse, AB içindeki her ülkenin araştırmacıları tüm AB tapu sistemini izleyebilir demektir. KKTC haritacılığının bugünkü gelişimi bu olanağa dayanmaktadır. Bilgisayar ortamının verdiği avantaj sonucu KKTC’de; yeni sistemin eskisi ile olan uyumlaştırma programı ile İngiliz döneminden kalmış haritalar, Türkiye tapu sistemi içine yerleştirilebiliyor. Bunun sonucu olarak da, yeni sistem üzerinde eski haritaları izleyip, yeni sistemin daha erken zamanda işlerlik kazanması veya daha az hata ile çalışmak mümkün olabilir.

İngiliz Haritacılığı ve Değişmiş Sisteme Göre KKTC Haritacılığının Farkları

İngiliz haritacılığı ve değişmiş sisteme göre KKTC haritacılığı arasında şu farklar bulunmaktadır.

- Kıbrıs’ın İngiliz haritaları; lokal, Kıbrıs’a özel, sadece Kıbrıs için çalışılmış bir haritadır. O günkü olanaklarla daha ileri bir çalışma da düşünülemezdi.
- Değişmiş sisteme göre Kıbrıs haritacılığı, dünya haritacılığının bir parçası olarak AB çalışma alanı içine girmiştir.
- Değişen bölgelerin; mülk belgesi (koçan) ve tapu haritalarının bilgisayar çıktısı yazılımında alan birimi sadece m² olmaktadır. İngiliz belgelerinde alan ne olursa olsun, önceden hazırlanmış standart metbu formlarda; dönüm, evlek, ayak birimleri bulunurdu.
- Yeni sistemde; istenen alan, istenen ölçekte çıkarılabilir.
- Eski sistemde; haritalar kağıt üzerinde daha önceden var olduğu için, çizilmiş ölçeğin dışına çıkılamazdı. Kopyalama tekniğinin gelişmesi ile, kopyaları alındıktan sonra ikinci bir kopyalama ile oranlanarak ölçek değiştirilebiliyor, fakat çizgi kalınlıkları da değişeceğinden haritalar işlevini yitirmekte idi.

KKTC Tapu Haritacılığının Günümüzdeki Sorunları

İngiliz döneminin başında başlanan harita çalışmalarında, coğrafi ve idari haritalar ve kaza merkezlerinin bir kısmı(Shirley Rodney, Nicosia 2012, s. 50-52) tamamlanmış ama, parsel ölçeğindeki çalışmalar tamamlanmamıştı. İngiliz döneminden çok kısa bir zaman sonra, toplumların ayrılması, Kıbrıs’ın bütününde bir çalışmayı durdurmuş oldu. Rum Toplumu kendi yönetimindeki alan çalışmalarına devam etmiş fakat Türk Toplumu için böyle bir gelişim görülmemiştir. Kıbrıs’ta haritacılık sorunları olarak karşımıza çıkan öncelikli sorun, tapu haritacılığındaki çalışma başlıklarının tam bir çözüme kavuşturulmamış olmasındandır. Bu sorunları şu başlıklar altında toplayabiliriz.

- Ölçüm hataları
- Yağışlı zamanlarda dere yataklarının taşması
- Konu ile ilgili çalışmalarda, eğitilmiş kişilerin çalışmalarından çok, bürokratların veya siyasilerin belirleyici olması

Ölçüm Hataları:

Ölçüm hataları; herhangi bir tapu haritası üzerinde veya arazideki yerinde değişik zamanlarda aynı noktalar arasında aynı veya farklı kişilerce yapılan ölçümlerde farklı değerlerin bulunması olarak karşımıza çıkmaktadır. Biraz daha ayrıntı vermek gerekirse; Bir tapu haritasında aynı noktalar arası değişik zamanlarda yapılan ölçümlerde aynı kişi veya başka kişilerce yapılan ölçümlerin farklı olmasıdır. Yine aynı şekilde daha önceden ölçümleri yapılmış arsaların tapu haritaları ile yapılan karşılaştırmasında da görebiliriz. Günümüzdeki arazi çalışmalarında uydu ile yapılan ölçümlerde de aynı sorunlar yaşanmaktadır(uydu cihazları dalga yayılımı ile çalışan cihazlar olup meteorolojik olaylara göre iletişim farkı yapabilmektedir). Tarım veya hayvancılık yapılan parsellerde, 40-50 cm lik hatalar önemli olmayabilir fakat, yerleşim yerlerindeki 5600 a² lik parsellerde her ölçümde 30-40 cm lik hataların aynı yönde tekrarlanması ve bu hatanın arsanın karşılıklı iki cephesinde tekrarlanması olasılığında, arsa sahibinin mülkiyet haklarının kısıtlanması demektir. Vergisini, tapu senedi (koçan) üzerindeki alan kadar ödeyip, bu alana eşdeğer bir bina yapamayan kişinin, kişisel haklarının alınması veya, vatandaşlar arasında eşitsizlik olması demektir. Bu eşitsizliği veya hak kısıtlamasını devlet kendi vatandaşına yapmış olmaktadır.

Yağışlı Zamanlarda Dere Yataklarının Taşması:

Ülkemizin en büyük alt yapı sorunlarından biri de, derelerin taşması olayıdır. Bu olayın, iskan alanları içinde olması, insan yaşamının karşılaştığı yaşam tehlikesi veya birçok mal ve ekonomik kayıplar demektir. Dere yataklarının taşması, herhangi bir şehircilik sorunu olduğu zaman göz önüne geldiğinden olayın sadece insan yaşamını tehdit ettiği zaman veya sadece o boyutu ile düşünmekteyiz. Konu insan yaşamı olduğu için, **'bir dere yatağı insan yaşamını nasıl veya ne zaman tehdit eder?'** sorusuna yanıt vermek gerekir. Derelerin konut alanları içindeki bölümü insanlar tarafından iki şekilde müdahaleye maruz kalmaktadır: Bina yapımı ve köprü yapımı. Köprü yapımındaki müdahale, dere debisinin(herhangi bir akışkanın saniyedeki akış hacmi) köprü altında daraltılması ile olmaktadır. Tarihi köprülerde bu olay yaşanmamaktadır(Ortaköy'deki tarihi taş Venedik köprüsü ve yanında yapılmış betonarme köprü karşılaştırılabilir).Bina yapımında ise, kişisel parsel hudutlarının derenin doğal akış alanı içine girmesi ve debinin daralması ile olmaktadır. Köprü ve bina inşaatlarının tapu haritası ile ilgisi de şöyle olmaktadır. Haritalarda; doğal yeryüzü şekilleri ve doğal olay koşulları belirtilmelidir. Ülkemizdeki tapu haritalarında bu veriler yetersizdir.

Konu ile ilgili çalışmalarda, eğitilmiş kişilerin çalışmalarından çok, bürokratların veya siyasilerin belirleyici olması:

Ülkemizde kamu alt yapı yatırımları tümüyle devletin çalışmalarıdır. Bu yatırımlar, adım adım şu sırayı izleyerek gerçekleşir. Önce seçim propagandalarında başlar, seçilen kişiler partisi içinde görüşür, bağlı olduğu

bakanlığa gider, bir yıl sonraki bütçeye girmesi için karar verilir. Uygulama projesi de bu adımlar arasında gider gelir, bazı detaylar kişiler elinde değişir, çıkarılır veya yeni detaylar eklenir. Bu süre çoğu zaman uzar ve projenin bazı detayları geçersiz kalabilir. Daha uzak bir zamanda ihaleye çıkılır, (bazan ihale yinelenir) ihale ve uygulama süreci maliyeti yeniden belirleme ihtiyacı getirir. Ama bu arada bu proje için ayrılan ödenek geçmiş bütçeye ait olduğu için gelmesi muhtemel maliyet farkından dolayı yatırım durur. Yeniden başlayana kadar yeni maliyet artışları ve yatırım alanlarının başka hizmetlere verdiği engeller tartışılmaya başlanır. Başlanan projeler bu şekildeki süreç içinde birkaç kez tadilat geçirir. Her tadilat, bir öncekine uymayan detaylarla devam eder. Bu uyumsuzluklar içinde dere yataklarının debisinin yetersizliği görünmeyen önemsiz bir nokta olarak arada unutulup gider. Bu sürecin başından sonuna kadar her adım bir siyasinin veya bükratın elinden geçer. Proje arada gidip geldiği, ihalenin ertelendiği, iptal edildiği veya etaplarla yapıldığı için, konunun uygulama ile ilgili teknik detayları ikinci planda kalmakta ve uygulamada gerçek değerini bulmamaktır. İşte bu nedenle projeler; ihtiyaçlara yeterlilikten önce, yatırımların bitirilmesine yönelik kalmaktadır.

Özelikle son yıllarda başka bir konu daha var, o da; uygulama projelerinin yeterli detaylarla hazırlanmasına olanak vermeyecek sürelerle ihaleye çıkma olayıdır. Herhangi bir konunun proje hazırlama, ihale dosyası hazırlama, bağlı olduğu daire ve bakanlıktaki görüşmeleri için bazı sürelerle ve bu süreler de birbirini izleyen bir sırada olması gerekir. Siyasetten bir kişinin çıkıp da müjde verir gibi topluma düşüncelerini sunmasının, yatırımı başından yetersiz uygulama ile karşı karşıya bırakmaktadır. Zaten ihtiyaçları da belirleyecek kişi siyasetçi olmamalıdır. Ülkemiz yatırımlarının yetersizliğinin en baştaki sorunu bu noktadadır. Kıbrıs'ta ihtiyaçlara yönelik en büyük yatırımların yapıldığı İngiliz döneminin bazı konularla ilgili çalışma geçmişine kısaca bir bakmakta yarar vardır.

İngiliz yönetimi Kıbrıs'ta yapacağı kamu yatırımları için, yatırım yapacağı konuda yazılmış raporları veya yapılmış çalışmaları başlangıç adımı olarak alır ve o şekilde başlatırdı. İlgili uzmanlarca çalışması yapılmamış konularda yöneticilerin ülke genelinde açıklama yapması veya çalışma başlattığı görülmemiştir. Hazırlanan projelerin durdurulması veya geç başlatıldığı olmuş ama, raporsuz konuya giriş olmamıştır.

Konuya örnek olması bakımından şu çalışmalar incelenebilir. Ormancılık çalışmaları, 1881 yılında P. G. Madon'un hazırladığı raporun bir sonucudur. Eğitimde yapılan tüm planlamalar 1880 yılında Spencer'in ve 1913 yılında Talbot'un yazdığı raporlar sonucudur. Sağlıkta sıtma için durgun suların ilaçlanması ve ağaçlandırılması, sağlık personeli eğitimi 1913 yılında Kıbrıs'a görevli olarak gelen Ronald Ross'un çalışmaları sonucudur. Karayollarının ve Lefke-Mağusa demiryolu hattının önemi, C. V. Bellamy'nin Monography The Main Roads of Cyprus isimli 1903 yılında kitap baskısı çıkmış olan raporu sonucu, demiryolu hattının doğudaki son durağının Larnaka veya Limasol olması planlanmış fakat, o bölgenin deveçilerinin eylem yapması sonucu Mağusa'ya alınmıştı. Mağusa, Osmanlı döneminde önemsiz bir iskele iken, demiryolunun gelmesi sonucu günümüzdeki kapasitesine ulaşmıştır. Demiryolunun

Mağusa'ya ulaşması, yönetim içindeki kararsızlıkların veya arayışların bir sonucu değil, önceden düşünülemeyecek bir olaydı. Kıbrıs'ta devlet teknik okulları, Dr. Harlow'un 1952 yılı raporunun çalışması sonucu açılmıştır. Harita çalışmalarında ise; Osmanlı yönetimine verilecek yıllık kirada olan anlaşmazlıklar sonucu, Ortadoğu'da askeri alanda ve kendi mesleğinde ismi öncelikle aranan bir kişi olan Kitchener görevlendirilmiş ve çalışmalarında tam yetkili kılınmıştı. Projesini yapım süresi içinde, Kıbrıs yüksek komiseri ile olan görüş farkından dolayı, aksamalar olmuş fakat durdurma veya değiştirme sorunu olmadan sürmüş ve daha sonraki yüksek komiser ile proje devam etmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak günümüzde KKTC de tapu haritacılığı açısından karşımızda iki önemli sorun bulunmaktadır.

Birinci sorun; günümüzde, ülkemizin kamu hizmeti için yürürlükte tutulan haritalar ve tapu vaziyet planları, en büyük ölçekte bir yatırım veya en küçük ölçekte bir bina için yeterli değildir. Bu noktada harita, kroki ve plan tanımlarını birlikte düşünüp karşılaştırmakta yarar vardır. Plan; ölçülendirilmiş çizgilerle tanıtılmış alanlar, harita ölçüsü olmayan fakat ölçek alınabilecek ifadeleri olan, kroki ise ölçüsü ve ölçek ifadesi olmayan çizgilerdir. Bu tanıma göre, KKTC de mimarlık mesleğinde 'tapu vaziyet planı' dediğimiz tapu haritaları aslında birer krokidir. İsmi doğru konmuş ama niteliği bu açıklamanın dışındadır. Bina yapımı ve alt yapı projeleri için 'harita' veya 'tapu vaziyet planı' dediğimiz krokilerin ihtiyacı karşılayacak niteliğe kavuşturulması gerekir.

İkinci önemli sorun da devlet yatırımlarındaki ihale süreci olmaktadır. İhale süreci, proje hazırlığı için yeterli olmadığı gibi, konunun ilgili kişilerinin yetki alanları karışmış durumdadır. Yatırımların uygulama ile ilgili teknik personelinin süreç içindeki katkısı; siyasilerin veya bürokratların konuya kişisel yaklaşımlarını, oprasyonlarla diriltmeden ileri gidememektedir. Ülkemizde karşılaştığımız birtakım sorunlar bu nedenledir. Konuyla ilgili olması bakımından Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi verilebilir. Bu bölge her kış sel suları altında kalmaktadır. Sorun; hükümetin veya siyasilerin seçim bildirgelerinde böyle bir proje için, kamuoyuna 'yapılacak' açıklamasından önce; bu bölgenin doğal arazi koşulları için rapor, ilgili teknik projeleri, yatırım getiri ve götürüsü ve bütçesi olmadan yapılan demeçlerdir. Tüm bu ön adımlar yapılmadan (büyük bir olasılıkla drenaj projesi de yoktu) 'yapacağım' diyerek konuya girme,devlet yatırımlarını yarardan çok zarara dönüştürmektedir. Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi şehircilik bakımından çok uygun bir noktada olmakta ama, trafik ve yağmur drenajı açısından tüm yatırımı heba etmiş ve Alayköy Sanayi Bölgesi yapımını gündeme getirerek büyük bir tarım arazisinin de heba olmasına neden olmuştur. Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi projesi için her adım doğru zamanda atılmış olmasıydı, drenaj çalışması için o bölge haritaları üzerinde yeterli bilgilerin olmadığı görülecekti.

Günümüzde KKTC'de haritacılık konusunda bazı ihtiyaçların olduğu görülmektedir. Bu konuda ihtiyaçlar şu başlıklarla tanımlanabilir.

- Haritalarda, doğal yeryüzü yapısı net biçimde belli olmalıdır. Günümüzde özellikle tapu vaziyet planları, haritaların yıpranmış veya İngiliz dönemi

sonrası deftere işlenmiş olmasından bu konuda eksikler vardır. Dere yatakları değişen arazi yapısına göre yeniden saptanmalı, kenar çizgileri net olarak görülmeli, su akış yönü, iki yanda güvenlik şeritleri de işlenerek yeterli hale getirilmelidir. Dere yayataklarının haritalardaki iki kenarı ve boyu net görülmemektedir. Dere alanının her iki kenar yanlarında güvenlik şeridi bırakılarak bu alan içinde (kamu alt yapısı hariç) hiç bir inşaat yapılamaz hükmü getirilmeli ve bu şerit içinde özel mülk sahiplerinin zararları karşılanmalıdır. Kamu alt yapısı yani; köprü, kanalizasyon gibi yapılaşmalar, dere debisini engellemeyecek önlemlerle yapılmalıdır. Haritalar içinde, hakim rüzgar, dere akış yönü, elektrik su, kanalizasyon ve telefon hatları belli olmalıdır. Daha önceden bu amaç için yapıp iptal olmuş hatlar, arazi içinden kaldırılmalıdır.

- Korumacılık ile ilgili veriler (tarihi, doğal) belirlenmelidir.
- İngiliz dönemi belirlenmiş ve günümüzde yok olmuş arazi röper noktaları, geçmişin önemli kayıtları olması bakımından önemlidir. Bu noktalar, arazi üzerinde bulunmasa bile, tapu defterlerinde bulunmaktadırlar. Bu noktaların yeni sistem içinde de adapte olması, KKTC haritacılığına artı bir değer olacaktır.
- Proje çalışmalarında tapu dairesinin değişmemişve değişmiş sistemde istenen ölçekte verilebilen haritaları, bina projesi hazırlayabilmek açısından yetersizdir. Bu haritalar, proje yapmak için değil, bir kişinin koçan (tapu senedi/mülk belgesi) ında gösterilen yazılı açıklamanın, çizimle tanıtılmasıdır. Yani, koçanı olan bir kişinin, Kıbrıs'ın bu noktasında, böyle bir parseli (arsası veya arazisi) olduğunun görsel kanıtı. Değişmiş sistem içinde, bilgisayar çıktısı ile istenen ölçekte harita alma olanağından dolayı zaman zaman zaman **'sistem bilgisayara geçti, sorun kalmadı'** düşünceleri dile getirilmektedir. Halbuki burada sorun, ölçek değil, harita üzerindeki veri eksikliğidir. Tapu dairesinin vermekte olduğu tapu vaziyet planları, bilgisayar çıktısı olmakla birlikte, bilgisayar ortamı çalışması değildir. Yapılan iş sadece bilgisayarın hafızasına alınmış eski bilgilerin, yazı, çizgi karakteri ve evrak düzenleme formatı değişmiş kopyalarıdır. Bu şekilde verilen kopyalarda, herhangi birkaç değişik ölçekle verilen haritaların sadece çizim boyutları farklı olmakta ama, harita üzerindeki verilerin eksikliği giderilmemektedir. Bu nedenle ölçek farkının anlamı bulunmamaktadır.
- Kot için röper olacak 0.00 kotu noktası bulunmamaktadır. Bu noktanın ve bu noktaya göre sınır noktalarının diğer kotları da verilmelidir. Arazinin (veya arsanın) iki yönden kesiti verilmelidir. Sınır çizgileri boy halinde harita üzerinde yazılmış olmalıdır. Bu haritalarda, kot, kesit ve sınır hatlarının uzunluk ölçüleri belli olmamasından harita üzerindeki her ölçümde farklı bir ölçü çıkmaktadır. Yerindeki sınır noktaları hatasız olsa bile doğal engeller (ağaç, yükselti, çöküntü, kaya) nedeni ile, yerinde doğru ölçü olanağı olmayabilir. Ülkemizin (ve şüphesiz tüm ülkelerde öyledir), kişisel yatırımların teknik hizmetini özel büroların(meslek uygulaması yapan mühendislik ve mimarlık büroları kastedilmekte olup, yetkili alan çalışması yapan haritacılık büroları değildir)verdiği göz önüne

alınır; kişisel büro olanaklarının cihaz donanımı, arazi koşullarında yükseklik ve uzunluk ölçüsü alma olanağı kısıtlı veya olanaksızdır. Bu nedenle, tapu haritalarında kot, kesit ve boy ölçüleri verilmelidir.

- Harita üzerinden alınacak ölçüler için de, tapu dairelerinden aldığımız haritalar çok küçük kalmaktadır. Bu nedenle ölçeklerde de bir düzenleme ihtiyacı vardır. Verilmekte olan bu haritalardaki çizgi kalınlıkları bile ölçeğe göre hata yapmaya yeterlidir. Örneğin 1/2500 ölçekli bir haritada 1 mm lik bir çizgi kalınlığı hatası yerinde 2.5 m demektir. Bu nedenle, harita üzerinde ölçü ve kot bulunmalıdır, her ölçü ihtiyacında, ölçüm hatası yapma olasılığının kaldırılması gerekir. Bunun için de en başta, her isteyen ölçü alma olayının kaldırılması gerekir. Mevcut tapu defterlerinde, İngiliz döneminde ölçümü yapılmış parsellerde bu ölçüler bulunmaktadır. Bu ölçüler, haritalara işlenip bilgisayar çıktılarında verilmesi ile farklı zamanlarda ölçü alma işlemi kaldırılmış olacaktır. Geriye kalanlar da, istek geldikçe uydu bağlantısı yapılarak haritalara işlenir ve farklı ölçü alımları durdurulmuş olur.
- Gelecekte tüm adanın metrik sistemle verilmesi halinde, dönüm kelimesinin terkedilmesi ile büyük birimleri kırsal kesimde büyük rakamlarla hesaplama demek olacaktır ki, birtakım hatalar olabilecektir. Bu olumsuzluğun günümüzde hissedilmemiş olmasının nedeni, söz konusu alan içindeki parsellerin iskan alanı içinde olmasının bir sonucu olarak küçük parsellere bölünmüş olmasıdır. Devlet yatırımları veya büyük ölçekli özel yatırımlar için gelecekte metrik sistemin katlarını da koçanlara yazmak ihtiyacı olacaktır. Bu nedenle, tapu dairelerinde verilmekte olan ve alan bilgileri bulunan resmi belgelerde metrenin katlarını da göstermesi, gelecekte olabilecek bir eksikliği tamamlayacaktır.
- Doğal kaynak olan toprağın korunması açısından ülkemizde İngiliz döneminden kalmış olan 5 600 ay²’lik bir arsa alanının yükseltilmesi gerekir.

Kaynakça

- Böhme Rolf (compiled), Anson Roger (English editör), Inventory of World Topographic Mapping Volume 3, London and New York 1972-1973 Ders yılı Türk Yapı Sanat Enstitüsü, Yapı Bölümü 3. Sınıf Ölçme Bilgisi ders notları.
- Devellioğlu Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1990, 9. baskı. Editors (Cyprus State Archives Ministry of Justice and Public Order), Kitchener 1878-1883 Architect Of The Cyprus Land Survey, Nicosia 2012
- Giray Halil, Osmanlı Haritalarında Kıbrıs’ta Gasp edilen Sultan Malları “Emlak-i Hümayun”, Lefkoşa 2006, 1. Baskı
- Gole Susan, Cyprus On The Table Maps Of Cyprus In British Government Papers (1878-19-20), Nicosia 1996
- Güler Burak, Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisi, görüşme 12/5/2017
- Hasol Doğan, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul 2005, 9. baskı
- Lenman Bruce L. (consultant editör)/Anderson Trevor (managing editor), Dictionary of World, 2004

Milliyet Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, cilt 13, 1986
Pakalın Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1993.
Sâmi Şemsettin, (kurul eliyle Sadeleştirilmiş ve genişletilmiş) KAMUS-I TÜRKI, İstanbul 1985.
Shirley Rodney, Kitchener's Survey Of Cyprus 1878-1883 The First Full Triangulated Survey And Mapping Of The Island, Nicosia 2001Grivaud Gilles Francesca Cavazzana Romanelli, Cyprus 1542 The Great Map Of The Island By Leonida Attar, Nicosia 2001
Toshiba model LC-837, elektronik dönüşüm hesap makinesi.

Rezidans Kültürü Üzerine Bir İnceleme: İstanbul Örneği¹

Dr. Serkan Yaşar ERDİNÇ
Beykent Üniversitesi FBE Mimarlık Anabilim Dalı
serkanerdinc@gmail.com

Prof. Dr. Şengül ÖYMEN GÜR
Beykent Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
sengul@gur.com

Özet

Dünya ölçeğinde hakim siyasi ve ekonomik ideoloji olan neoliberal küreselleşme, tüm toplumsal olguları ve yaşam biçimlerini etkisi altına almıştır. Toplumsal paradigma değişiminin gerçekleştiği ideolojik ve felsefi dönüşüm sürecinde yeni yaşam deneyimleri keşfedilmiş ve mekan farklı bir kavramsallık ile yeniden tanımlanmıştır. ‘Rezidans’ da bu dönemin dinamikleri etkisinde yeni biçim ve anlamlar çerçevesinde sunulan bir kentsel mekan kullanım stratejisi ve küresel bir konut modeli olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde, ‘konut’un, yeni değer sistemleri ve ilişki ağları çerçevesinde küresel bir üretime dönüşmesi noktasında, ‘rezidans kültürü’ mimari yaklaşımı ve mekansal organizasyonu ile birlikte sunulan yaşam biçimi bağlamında farklı bir yapıyı temsil etmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın dayandığı araştırma kapsamında, rezidans mimarisi ve yaşam anlayışı ile oluşumuna zemin hazırlayan sosyal ve kentsel bağlamlar “rezidans kültürü” kavramı dahilinde bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Sunulan mimari model ve kültürün anlamsal ve simgesel özünün İstanbul’daki örnekler üzerinden incelenmesi ve yorumlanması ile tespitler yapılmış, ‘toplumsal olgu’ çalışma boyunca inşa edilmeye ve bir değerlendirme yöntemi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Rezidans, Çok Katlı Lüks Konut, Neoliberalizm, Tüketim Kültürü, Küresel Kent, İstanbul.

A Research on ‘Rezidans’ Culture: The Case of İstanbul

Abstract

Neoliberal globalization, which is the dominating political and economic ideology across the world, has affected all social phenomena and lifestyles. In the ideological and philosophical transformation process in which social paradigm shift has occurred, new experiences of life have been discovered and space

¹ Bu çalışma, Serkan Yaşar Erdinç tarafından, Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Doktora Programı’nda, Prof. Dr. Şengül Öymen Gür danışmanlığında hazırlanmış ve 18.05.2017 tarihinde kabul edilmiş olan aynı adlı doktora tezinden üretilmiştir.

has been redefined with a different conceptuality. Under the influence of the dynamics of this period, the 'rezidans' which is presented within the frame of new forms and meanings, has emerged as a strategy of urban land use and a global housing model. At the present time, concerning that 'housing' transformed to a global production within the frame of new value systems and relationship networks, the 'rezidans culture' represents a different structure in context of architectural approach and spatial organization along with the lifestyle which is presented. In this context, within the scope of the research on which this study is based, the notion of 'rezidans culture', addressing the rezidans architecture and the sense of life along with the social and urban contexts which provide basis for its occurrence, has been considered in an integrated approach. Identifications have been made through the examination and interpretation of the presented architectural model and semantic and symbolic essence of the culture over the samples in Istanbul, it has been tried to construct the 'social phenomenon' and to generate an evaluation method.

Keywords: Rezidans, Highrise Luxury Housing, Neoliberalism, Consumer Culture, Global City, İstanbul.

Giriş

20. yüzyılda toplumsal ve ekonomik alanda çok boyutlu ve köklü değişimler yaşanmış, ekonomik sistemin sermaye hareketi ve piyasa örgütlenmeleri ekseninde dönüşmeye başlaması noktasında, kapitalizm yeni küresel dünyanın egemen söylemi haline gelmiştir. 1980 sonrası ise, dünya ölçeğinde yaşanan derin bunalım sonucunda gerçekleşen dramatik ve keskin dönüşüm sürecinde, kapitalizm, küreselleşme ve neoliberal ideolojilerin şekillendirdiği dinamikler çerçevesinde evrilerek yeniden yapılanmıştır. Küresel stratejilerin kültürleri ve medeniyetleri etkileyen belirleyici bir güç olarak ortaya çıktığı bu dönemde, toplumsal tecrübe ve kültürel hafıza noktasında da, ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel, bilimsel ve çevresel kavram ve olguların küresel mekanizmalar ekseninde değişime uğraması ve yeni kavram ve olguların küresel ölçekte dolaşıma katılması kaçınılmaz olmuştur.

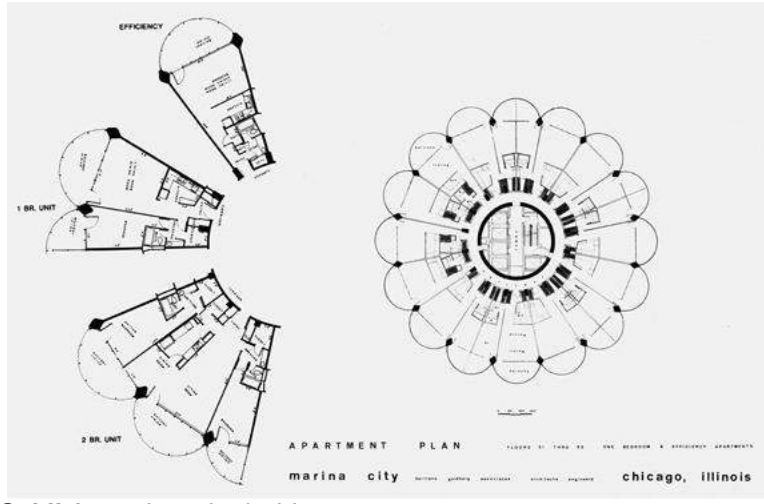
Mekansal üretim de küresel ve yerel bağlamlarda gerçekleşen süreçler doğrultusunda yeni anlamlar yüklenerek değişime uğramış, kentsel mekan ve konut üretimi ile ilgili yeni model ve kuramlar mimarlık ve kentleşme çalışmalarının gündemine taşınmıştır. Geleneksel konutların barındırdığı değer ve anlamlar üzerine derin araştırmalar yapmış olan Gür (2012:1) 'bugün konutun yepyeni bağlamlarda, yeni boyutlarda, yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerle ele alınmasının gerekli olduğunu' ifade etmiştir. Mimarlık pratiğinin en temel uğraşı ve salt fiziksel bir yapı olmanın ötesinde, toplumsal, ekonomik ve politik dinamiklere bağlı çok boyutlu bir kültürel üretim olma özelliği taşıyan 'konut' olgusu, yeni sosyal profiller ve değişen gereksinme, beklenti, beğeni ve tercihler kapsamında yeniden tanımlanmıştır. Bu bağlamda, 'rezidans' '... resepsiyon, güvenlik ve günlük temizlik servisi mekanlarının bulunduğu, sağlık hizmetleri, kuru temizleme, çamaşırhane, taşıma, yemek ve alışveriş servisi hizmetleri ile spor salonu ve yüzme havuzu gibi hizmetlerin de verilebildiği

birden fazla bağımsız bölümü ihtiva eden konut binası' (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2013:9) sunması noktasında farklı bir kavramsallık ve yeni bir 'konut anlayışı'nı temsil eden bir içerik dahilinde ortaya çıkmıştır.

Rezidans, temel olarak sunmuş olduğu 'barınma' işlevinin yanında, alışveriş, çalışma, kültür ve sağlık gibi fonksiyonların çeşitlenerek 'düşey' bir kurguda birbirine eklemlendiği ve bu bağlamda 'bütünsel bir yaşam'ın kurgulandığı bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. 'Fonksiyonlar arasındaki sınırların belirsizleştiği' bu kurgu 'rezidans'ın bir 'işletme' niteliği de taşıması noktasında yönetsel açıdan farklı bir konut yaklaşımını, tercih eden kullanıcılar ve yaşam biçimleri kapsamında da yeni bir sosyal yönelimi işaret etmektedir. Bu bağlamda, rezidans'ın ortaya koyduğu mekansal ve 'kültürel' içeriğin bütüncül olarak ele alınmasına vurgu yapan 'rezidans kültürü'; inşaat tercihi ve yatırım nesnesi olarak konut üretimindeki yerini, planlama ve tasarım özellikleri bağlamında mimariyi, medyada sunumu çerçevesinde oluşan imaj ile tanımlanan potansiyel kullanıcılar ve sunulan yaşam tarzı bağlamında anlam ve yarar yönünü, mimari ve yaşam tarzının ortaya koyduğu simgeselliği, sunulan hizmetler bağlamında yönetsel ve örgütsel özellikleri kapsamaktadır.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, günümüzdeki anlamıyla rezidanslar, 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan ve 'suç korkusunun artması, daha iyi bir yaşam tarzı isteği, topluluk bilinci ve sosyal homojenlik arayışı, yüksek sosyal statü ve belirli sosyal gruplar içinde ayrışma talebi' (Roitman, 2009:34) gibi yeni küresel dengelere yönelik bir 'yaşam alanı' sunan kapalı yerleşme pratiğinin biçimsel ve zihinsel evrimi, 1990'lardaki neoliberal dinamiklerin kent mekanına yönelik yaklaşımları ile sınıfsal temsiller üzerindeki etkilerinin bir sonucu olarak yaygınlaşmaya başlamakla birlikte, aslında, kökeni İkinci Dünya Savaşı sonrası 1950-1960'lar ABD'sinde yaşanan sosyal ve kültürel değişime dayanan bir konut modelidir.

'Rezidans tipi nitelikli yüksek konut' anlayışının ilk örneği olarak değerlendirilebilecek Bertrand Goldberg tarafından tasarlanan, Chicago / ABD'de 1959 yılında inşa edilen ve 60 katlı iki silindirik betonarme kuleden oluşan Marina City projesinin (Şekil 1) ortaya koyduğu şekilde, temel hedefin 'çalışan sınıfın banliyölere yerleşmeye başlamalarına karşılık olarak, insanları kent merkezinde yaşamaya teşvik etme' (Boeser, 2015) olması noktasında öncelikli olarak bir 'kentsel planlama çözümü'dür. Bununla birlikte, 'şehir içinde şehir' olarak tanımlanabilecek şekilde insanların günlük ihtiyaçları ve aktivitelerini yaşadıkları konutlardan kısa bir mesafede ulaşabilecekleri bir alanda karşılamaya yönelik olarak tiyatro, spor merkezi, yüzme havuzu, buz pateni sahası, bowling sahası, mağazalar, restoranların yer aldığı' (Boeser, 2015) bir mekansal organizasyon çerçevesinde planlanması noktasında 'işlevsel', ayrıca, içerdiği stüdyo, tek odalı ve iki odalı konut birimleri doğrultusunda 'çalışan kadınların sayısının artması, çocuksuz çiftler ve yalnız yaşayanlar' gibi toplumsal cinsiyet ve yeni aile ve hane halkı yapılarına hitap etmesi noktasında da 'sosyal' nedenler doğrultusunda ortaya çıkmış bir konut yaklaşımıdır.

Şekil 1: Marina City / Chicago-ABD
Kaynak a: URL-1, Kaynak b: URL-2

'Rezidans'ın, 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren, temelde, dünyada aynı başlık altında değerlendirilebilecek benzerleri ile ortak mekansal ve işlevsel nitelikler taşımasına rağmen, Fransızca 'konut' anlamındaki 'résidence' kelimesine fonetik olarak karşılık gelen ve 'yüksek devlet görevlilerinin oturmalarına ayrılan konut, saray konut'u (TDK, 2016) işaret eden 'rezidans' kelimesinin kullanımı noktasında henüz olguyu isimlendirme aşamasından başlamakla birlikte, 'yüksek konut imajının zenginlerin oyun alanına dönüşmesi' (Costello, 2005'ten aktaran: Chung ve Park, 2006:2) noktasında seçkin ve sınıf kimliğine vurgu yapan anlamlar yüklenerek Türkiye'ye uyarlanması (Türkleştirilmesi), özellikle 2000 sonrası dönemde de İstanbul'da bir inşaat tercihi olarak sayılarının hızla artması genelde Türkiye'nin kültürel özellikleri ve toplumsal yapısı, özelde İstanbul'un özgün karakteri bağlamında bir 'Türk tipi lüks yüksek konut' modeline karşılık geldiğini ve bu çerçevede 'kültüre özgü' bir nitelik taşıdığını da ortaya koymak gerekmektedir.

Bu bağlamda, 'rezidans', mekansal kompozisyonu ve sunulan yaşam kapsamında ortaya koyduğu kültür açısından 'sosyal', kent merkezine ve kentsel mekanın kullanımına yönelik bir tercih olması ile de 'politik ve ekonomik' bir karakter taşıması noktasında, dönemin kent ve konut algısı ve zihniyetini yansıtan bir yapı olarak kentsel alanda yaygınlaşmaya başlamıştır.

Toplumsal Paradigma Değişimi

Rezidans konut modeli ve yaşam biçimini kapsayan kültür, sosyal sınıfların yeni görünüm kazandığı ve toplumsal hiyerarşinin semboller üzerinden ifade edilen benlik ve kimlikler ile tanımlanması noktasında 'özne'nin anlam değiştirdiği, bu doğrultuda, yeni bir 'toplumsallık' anlayışının ortaya çıktığı bir dönemi temsil etmektedir. 'Rezidans kültürü'nün içeriğini 'anlayabilmek' için, öncelikle içinde olduğu toplumsal evrenin yapısal dinamiklerini ve düşünsel arka planını çözümlemek yerinde olacaktır.

Yeni Egemenlik Biçimleri: Küreselleşme ve Neoliberalizm

1980’ler, dönemin karakterini şekillendiren ve toplumsal düzenin işleyişine yön veren yönetsel ve ekonomik alanda yeni yöntem ve yaklaşımların ve bu bağlamda etkinlikleri günümüzde de insanların toplumsal dünyayı algılama ve anlama süreçlerinde ve toplumsal kabuller ve ilişkiler üzerinde devam etmekte olan yeni iktidar enstrümanları ve mekanizmalarının ortaya çıktığı bir döneme karşılık gelmektedir.

Bu bağlamda, “insanların, ekonomik etkinliklerin, kuralların, fikirlerin, malların, hizmetlerin ve paranın belli bir coğrafi mekana ve o mekanın yerel ve yerleşik kurallarına giderek daha az oranda bağımlı duruma gelmesi” (Keleş, 2001:564) şeklinde tanımlanabilecek ‘küreselleşme’ tüm toplumsal olguları evrensel norm ve değerler doğrultusunda etkisi altına almaktadır. Küreselleşme, yeni bir kavram olmamakla birlikte, ürettiği stratejiler ve yöntemler kapsamında, iletişim ve teknoloji ağlarının da gelişmesiyle, Steger’in (2003:19) ‘kuantum sıçraması’ olarak nitelendirdiği bir süreç dahilinde yoğun ve yüksek seviyede yeni bir görünüm kazanmıştır.

Harvey’nin (2005:1), 1978-1980 yıllarını ‘dünyanın toplumsal ve ekonomik tarihinde devrimci bir dönüm noktası’ olarak tanımlaması noktasında, küreselleşme sürecinde, yeni dinamikler çerçevesinde kültürlerin ve sosyal ilişkilerin ‘finansallaştığı’ ‘neoliberalizm’ ortaya çıkmış ve 1980’lerden itibaren, ‘kapitalist küreselleşmenin egemen siyasi ve ideolojik formu’ (Theodore, Peck ve Brenner, 2012:22) haline gelmiştir. Neoliberalizm, ekonomi yönetiminde devlet müdahalesinin azaldığı ve bireysel girişimin teşvik edildiği, toplumsal yaşam ve ilişkilerin piyasa ihtiyaçları, meta üretimi ve hizmet ekonomisi kapsamında kontrolünü sağlayan politikaların üretildiği bir sistem olarak dünya kapitalizminde gerçekleşen bir yeniden yapılanma sürecidir.

Küreselleşme ve ekonomik ideolojisi olan neoliberalizm, ekonomi-politik temelli kavramlar olmakla birlikte, sermaye lehine geliştirilen düzenlemeler yoluyla, tüm toplumsal düzlemde ve yaşamı ilgilendiren her alanda radikal dönüşümlerin gerçekleşmesine neden olmaktadır. Günümüzde, küresel siyasetin başat programı olan neoliberalizm, ekonomik ve yönetsel bir ideoloji olmanın ötesinde, kültürleri etkilemekte, bu çerçevede, Bourdieu’nün (1998:1) ‘sınırsız sömürü ütopyası’ nitelemesini doğrular bir biçimde, kültürel ürünler kavramsal bağlamından koparak, verimlilik ve yararlılık gibi kavramlar kapsamında metalaşma ve ticarileşme eğilimi göstermektedir.

Düşünsel ve Felsefi Düzlem: Postmodernizm ve Tüketim Kültürü

Neoliberalizmin egemen söylem olduğu 1980’li yıllarda, kapitalizmin varlığını sürdürebilmesi ve sermaye ekseninde işleyen ‘sistem’in yeniden üretilmesi süreci, aynı zamanda, ideolojik ve felsefi bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Dünyayı anlama ve gerçeklik algısı noktasında, ‘kapitalizmin geçirdiği bir sistematik modifikasyon ve metalaşmanın tüketimi’ (Jameson, 2011:11-13) olarak postmodernizm, ortaya koyduğu çoğulculuk ve farklılık anlayışı ile ‘gündelik hayatın dokusunu dolduran göstergelerin ve imajların hızlı akışı’ (Featherstone, 2005:118) bağlamında dönemin düşünsel zeminini oluşturmuştur. Postmodernizmin özellikleri arasında, genel geçerlilik iddiası

taşıyan önermelerin reddedilmesi, çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edilmesi, farklılığın ve çeşitliliğin vurgulanması ve her şeyin geçici olduğunun kabul edilmesi yer almaktadır (Harvey, 1993:49).

Postmodern kültürde kimliğin özünde merkezsizleşmiş ve parçalanmış halde olduğu kabul edilmektedir (Binay, 2010:19). ‘Benlik’ istikrarsızlık ve anlamın ‘yok olması’ noktasında bütünlüğünü kaybetmekte, birey, kimliğini yeniden üretebilme amacıyla yeni arayışlara yönelerek ‘İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan toplumsal refahın sürdürülebilirliği amacıyla ABD’de ortaya çıkan’ (Dağtaş ve Dağtaş, 2009:7), 1980’li yıllarda ise medya ve iletişim içeriklerinin katkısıyla boyut değiştiren, gündelik yaşamda imajlar ve simgesel temsiller çerçevesinde şekillenen ‘tüketim kültürü’ne teşvik edilmektedir.

Tüketim kültürü ekonomik bir enstrüman ve bir ‘tahakküm ideolojisi’ olmakla birlikte, aslında zihinsel düzeyde yaşanan ve prestij, ayrıcalık ve sınıfsal aidiyete işaret eden bir ‘sosyal kimlik inşa süreci’dir. Bireyler, özgür ve kişisel seçimler yaptıklarını düşündükleri alanlarda, sistemin kontrolündeki sınırlar içerisinde üretilen imajlar yoluyla ve belirli kalıplar çerçevesinde hareket etmekte, ‘toplumsal hiyerarşi’ tüketim alışkanlıkları ve kültürel değerler kapsamında tanımlanan ‘yaşam tarzları’nın çizdiği sınırlar ile belirlenmektedir.

Yeni Bir Toplum Modeli: Yeni Aktörler ve ‘Aile’nin Yeniden İnşası

Mutlak siyasi ve ekonomik söylem olan neoliberal pratikler doğrultusunda yaşanan süreç, sermaye dinamiklerine ‘yanıt veren’ ve tüketim kültürünün taşıyıcısı olan yeni sosyal aktörlerin toplumsal yapıya katılması ile sonuçlanmıştır. Bireyin toplumsallığının ve ‘sınıf’ olgusunun anlamsal dönüşümü sürecinde, yeni toplumsal temsiller ve aktörlerin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Orta sınıfın kendini yeniden ve toplumun diğer ‘katman’larından farklı bir yerde tanımlaması, ayrıca, kimlik değiştirerek daha ‘görünür’ hale gelmesiyle, ‘yeni orta sınıf – yuppi²’ farklılaşma ve ayrışma ile ‘kendini gerçekleştirme’ talebi olan bir ‘sosyal sınıf olarak ortaya çıkmıştır.

Yeni orta sınıf üretim araçlarına sahip olmamakla birlikte, toplumsal işbölümü içindeki rollerinden ötürü iktidar ilişkilerini ve burjuva egemenlik anlayışını yeniden üreten toplumsal gruplardır (Şimşek, 2014:8). Bourdieu da (2015:520), ‘yeni küçük burjuvazi’nin, yeniden sınıflanma ve sınıf atlama iddiasında ve mesafelerini gösterme noktasında aristokratik niteliklere eğilimi olan bir sınıf olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut sınıflardan farklı bir görünüm sergileyen bu yeni sınıfın üyeleri, akademisyenler, kamu görevlileri, bürokratlar, profesyonel meslek mensupları, yöneticiler ve diğer beyaz yakalı çalışanlardır (Arslan, 2007:56).

Yeni sosyal aktörlerin katılımının yanında, toplumsal düzlemde bir dönüşüm de ataerkil aile yapısının çözülmeye başlaması ve toplumsal cinsiyet noktasında kadın ve erkeğe ait geleneksel rollerin ve kadının toplumdaki konumunun değişmesi ile aile yapısı ve ilişkilerinde gerçekleşmiştir. Kurum olarak ‘aile’nin çöküşünden bahsedilmekle birlikte, aslında bir yapısal dönüşümün yaşandığı söylenebilmektedir. Eşlerin her ikisinin de çalıştığı ve kariyer sahibi olduğu

² Yuppi: Young Urban Professionals - Genç Şehirli Profesyoneller

eğitim düzeyi yüksek yeni bir aile yapısı ile evli olmayan birliktelikler, ev arkadaşlığı, yalnız yaşayanlar ve çocuksuz çiftler gibi yeni hane halkı kurguları toplumsal düzlemde yaygınlaşmaya başlamıştır.

Yeni Toplumsal Dinamiklerin ‘Kentsel Alan’da Yansımaları

Toplumsal süreçlerin mekandan bağımsız düşünölemeyeceğı noktasında, kentler, tarih boyunca toplumların kültürel, ekonomik, siyasi ve çevresel tüm tecrübelerini aktardığı merkezler olmasının yanında toplumsal dinamiklere yön veren ve yeniden üreten alanlar olarak her dönem farklı görünüm ve anlamlar ile tanımlanmıştır. Günümüzde, toplumlararası tecrübenin tarihsel süreçteki son evresi olan küreselleşme ve neoliberal politikalar çerçevesinde, kentler, yeni hedefler doğrultusunda ve yeni yöntemlerle biçimlendirilmekte, serbest piyasa koşulları içerisinde sürecin aktörü ve ‘küresel trendlerin kavşağı’ (Alptekin, 2007:109) olarak yeni mekansal paradigmlar doğrultusunda planlanmaktadır.

Kentsel Mekanın Değişen Rolü ve Küresel Bir Aktör Olarak Kentler

Neoliberalizmin, yeni üretim biçimleri ve sermaye hareketleri bağlamında ortaya koyduğu küresel dinamikler, yalnızca toplumsal düzlemi, ilişkileri ve kültürel değerleri değil, aynı zamanda, mekanın fiziksel ve anlamsal karakterini de biçimlendirmekte, ‘çok katmanlı siyasi dolayımın tezahürü’ (Harvey, 2013:11) olarak kentsel mekan neoliberalizmin yeniden üretilmesi ve yapılandırılmasında ve küresel ölçekte etkinliğinin ve devamlılığının sağlanmasında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Neoliberal kentleşme dinamikleri çerçevesinde, kentleri, ‘kapitalist büyüme, metalaşma ve piyasa disiplini için harekete geçirmek’ (Theodore, Peck ve Brenner, 2012:31) temel kentsel politika olmakta, sermaye ekseninde gerçekleşen fiziksel yapılanma ve tüketim pratiklerinin mekanı olması doğrultusunda, kentler ‘en verimli birikim alanlardan biri’ (Kurtuluş, 2005:166) olarak küresel sürecin önemli bir aktörü haline gelmektedir.

Kentler, ‘küresel sürecin aktörü’ olması noktasında, ulusal düzlemdeki konumunun ötesinde, sermayenin küresel akışlar çerçevesinde ‘uygun’ mekanı biçimlendirmesi ve kentsel imaj ve meta üretimiyle sermaye dolaşımının ve piyasa rekabetinin önemli bir parçası olarak, ‘küresel kent’ söylemi çerçevesinde ‘kurgulanmaktadır’. Sassen’in (2005:27), küresel kent olgusunu ‘küresel pazarlar ve serbest ticaret gruplarının öne çıktığı’ bir bağlamda değerlendirmesi noktasında kentler, toplumun kent ile ilişkisinin değiştiğı süreçte, yeni kimlik ve hedefler doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, kentler, ekonomik aktivitenin temel çekim noktalarından olabilmek için, ekonomik değer katan imajlar oluşturmak ve güçlü ve anlamlı özelliklerini ortaya çıkarmak yoluyla, bileşenlerini metalaştırarak küresel kentler ağına eklemlenme hedefiyle yeni görünüm kazanmaktadır.

Konut’un Dönüşümü: Kavramsal Arka Plan ve Yeni Eğilimler

Konut, ‘dünya ile ilişki kurduğumuz mekansal ve zamansal düzen, kendi dünyamızla kurduğumuz anlamlı ilişki olarak ortaya çıkan kimlik süreci ve insanlarla, mekanlarla, geçmişle ve gelecekle bağlantı kurma’ (Dovey, 1985:33)

anlamları çerçevesinde sosyal, psikolojik ve duygusal nitelikler barındırmasının ötesinde, günümüzde, neoliberal politikaların kentsel alan üzerindeki tasarrufları ve ortaya koyduğu yeni değer sistemleri ve ilişki ağları bağlamında küresel bir üretime dönüşerek, 'anlamsal öz'ün yeni bir 'kavramsallık' doğrultusunda yenilendiği bir olguya doğru evrilmektedir.

'Konut üretimi', barınma gibi temel bir gereksinimi karşılayanın yanında, yüksek istihdam yaratabilmesi, hizmet sektörü ve diğer üretim alanları ile ilişkisi nedeniyle, kentsel mekan üretiminde önemli bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca, konut, spekülasyon amaca sahip ve değişim değeri olma özelliği ile piyasa rekabeti ve kentsel imaj üretimi doğrultusunda, ekonomik programların temel enstrümanlarından biri olarak metalaşma potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda, gayrimenkul sektörü, sunulan mekanlar ve hizmetler ile değerini artırarak konut üretmekte, gereksinimleri manipüle ederek ya da gereksinim üreterek farklılık yaratmak ve bu bağlamda potansiyel kullanıcı ve yatırımcıları çekebilme amacıyla, bireylerin algılarına yönelik bir yaklaşıma yönelmektedir.

Bu bağlamda, neoliberal politikaların kentleri karşıtlıklar, çelişkiler ve farklılıklar üzerinden ve 'elitlerin oyun alanı' (Swyngedouw, Moulaert ve Rodriguez, 2002:567) olarak kurgulaması ve sınıfsal kimlikler çerçevesinde sınırları belirlenen kentsel organizasyon noktasında, yeni egemen sınıfların mekansal olarak yeniden konumlanma talebi sonucu, sosyal sınıf aidiyeti ve kültürel kimlik sunan ve 'güvenlik' talebine de yanıt veren yeni konut anlayışlarının ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrultuda, 'duvarlı ya da çitle çevrili, kamusal erişimin sınırlı olduğu, ikamet edenleri ortak davranış kodları ve kolektif yönetim sorumluluğu konusunda bağlayan yasal anlaşmalar ile karakterize olan konut yerleşmeleri' (Atkinson ve Blandy, 2005:178) olarak 'kapalı yerleşmeler' kentsel alanda sıklıkla uygulanmaya başlamıştır.

Kapalı yerleşmeler, iktidar mekanizmasının ve toplumdaki güç ilişkilerinin bir yansıması olarak 'kapalılık'; ortak değerler, tercihler, yatkınlıklar ve hedeflere sahip sınıf temelli sınırlar anlamında 'mekansal ve sosyal ayrışma'; neoliberalizmin gerilimleri ve kentsel alanda görece güvensiz ortama yönelik olarak 'güvenlik' talebi ve kültürel aidiyet ve ayrıcalıklı sosyal kimlik kapsamında farklı yerde konumlanma isteği olarak 'topluluk aidiyeti' çerçevesinde kurgulanan ve dönemin toplumsal dinamiklerini yansıtan bir 'yaşam alanı' sunmaktadır.

Rezidans Kültürü: İstanbul Örneğinde İncelenmesi

'Rezidans', temelde 'kapalı yerleşmeler' dinamiği dahilinde ve ortaya çıkmasına neden olan koşullar kapsamında değerlendirilmekle birlikte, konumu itibarıyla kentsel yaşama katılım ve mimari ve teknoloji kullanımı ile sunduğu yapısal yenilik nedeniyle farklı ve özgün bir kapalı yerleşme mantığı ve biçimi ortaya koyması noktasında, hem kent merkezinin neoliberal süreçlerdeki başat rolü hem de mimari yapı ve fonksiyonel çeşitlilik çerçevesinde kurgulanan mekansal organizasyon bünyesinde sunulan ayrıcalıklı yaşam tarzı nedeniyle barındırdığı kültür bağlamında farklı bir yerde durmaktadır.

Bu bağlamda, 'rezidans kültürü', mekansal kurgusu ve biçimlenişi ile çekirdek aile profilinden çok bireyselliği öne çıkaran, sunduğu yaşam biçimi ile konuttan

beklentiler ve tercihler noktasında üst sınıfları ve neoliberalizmin ortaya çıkardığı yeni burjuvaziye -yüksek maaşlı profesyoneller- hedefleyen bir konut modeline geçiş ile birlikte mimari yapıda ve mekanda ifade bulan 'lüksler' çerçevesinde statü ve prestij temsili olarak tüketimin ve kent merkezinin kullanımına yönelik ekonomik bir karar ve yatırım nesnesi olması noktasında ise küresel sermayenin sembolü olarak yeni bir 'konut kültürü'nü temsil etmektedir. 'Rezidans'ın Türkiye'de ortaya çıkma süreci, temelde, neoliberal politikaların İstanbul'u küresel kent kimliği bağlamında 'pazarlama' hedefi doğrultusunda, hızlı ekonomik büyümeye ve sermaye birikimine yanıt verebilmesi noktasında kent merkezinin potansiyelinin keşfedilmesi ve bu kapsamda yeni talep ve beklentilere yönelik olarak 'merkezin yeniden kodlanması ve sermayenin büyük şehirler sahnesine çıkması' (Perouse, 2012:86-90) ile gerçekleşmiştir.

Tüm dünyada olduğu gibi, '1980 yılının Türkiye için de bir dönüm noktası' (Keyder, 2013:21) olması bağlamında, 24 Ocak 1980 tarihinde 'kaynakların dışa dönük büyüme adına seferber edilmesi' (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015:124) amacıyla alınan kararlar ile başlayan küresel sisteme entegrasyon süreci, 1989 yılında alınan 'sermayenin serbest dolaşımı ya da finansal sermayenin hegemonyasına geçiş' (Balaban, 2013:58) olarak tanımlanabilecek '32 no'lu karar' ile devam etmiş, 1998 yılında IMF ile imzalanan Yakın İzleme Anlaşması ile de 'neoliberalizmin küresel ölçekte işleyen yeniden yapılanma sürecine Türkiye'nin de eklenmesi' (Ataay, 2008:9) gerçekleşmiştir.

Neoliberal ekonomik model çerçevesinde, küresel kent söylemi 1980'lerin başlarından itibaren 'İstanbul'a dair kentsel politikaların belirlenmesinde en etkili söylem' (Öktem, 2005:39) olmuş, küresel yatırımları rant odaklı girişimcilik ile çekme ve kenti sermaye akışının ve neoliberalizmin sürdürülebilirliği noktasında üst gelir gruplarının tasarrufu doğrultusunda şekillendirme İstanbul kent politikasında temel yaklaşım haline gelmiştir. 2001 yılında uygulamaya konulan 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın 'küresel sermayenin isteklerine uygun olarak neoliberal dünya görüşüne dayanan dönüşüm süreci ile Türkiye'nin bütünleşmesinin son halkası' (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2001:1) olması noktasında maliye sisteminde alınan kararlar ve özelleştirmeler sonucu gerçekleşen dış kaynak girişi ile 'o döneme kadar heves edilip yapılamayan inşaat faaliyeti' (Sönmez ve Köletavitoğlu, 2015:127) için imkan bulunmuştur.

Bu süreçte, kent merkezinin artan cazibesi nedeniyle yüksek gelir gruplarının ve yeni orta sınıfın kent merkezine dönüş talebi sonucu, hem merkezdeki 'alan yetersizliği'ne çözüm olarak planlanan hem de neoliberalizmin kentsel alana yönelik stratejisi ve tüketim kültürü ekseninde bir kurgusal yapı barındıran 'rezidans', ilk örneği 1990'ların başında olmakla birlikte, özellikle 2000'li yıllar itibarıyla kentsel alanda görülmeye başlamıştır. İş yaşamının yoğunluğu ve çalışma saatlerinin artması noktasında zamandan tasarruf amacıyla kent merkezinde yaşama eğilimi ve gündelik gereksinimlerin konut binası bünyesinde hızlı ve kolay biçimde karşılanması bağlamında konuttan beklenen yeni 'standart'lara yanıt veren yapısı rezidansların sayısının artmasına neden olmuştur.

Görüleceği gibi, 'rezidans'ın ortaya çıkması ve yaygınlaşmasının temel nedeni siyasi ve ekonomik bir tercih olmakla birlikte, sosyal sınıflar arası temas ve

ilişkiler bağlamında toplumsal yapının ve kenti deneyimleyen bir dinamizm ve tüketime dayalı bir kentli yaşamı noktasında kültürel iklimin önemli bir etken olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Yüksek gelir sahibi sınıfın kendi sosyal kimliğini statü ve prestij üzerinden ifade etme isteği, tüketim kültürünün sınıfsal kimlik ve aidiyete vurgu yapması noktasında küresel bir dinamizm olmakla birlikte, Türkiye’de üst sınıfın üstünlük ve seçkinlik beklentisi ile diğer sosyal gruplara karşı önyargılı, kuşkulu ve dışlayıcı tutumlarının dünyadaki benzerlerinden farklı bir durum ortaya koyması rezidansların tercih edilmesi noktasında önemli bir kriteri işaret etmektedir.

Bununla birlikte, ‘1980’lerle beraber zenginliğin başlı başına bir değer olarak Türk toplumunda yerini alması ile yuppi kuşağının ortaya çıkması sonucu toplumun kültürel kodunda önemli bir değişim yaşanması’ (Lüküslü, 2005:33) ‘rezidans’ın İstanbul’daki ‘öyküsü’nde önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Yuppi - yeni orta sınıf lüks yaşam biçimini tercih etmesi noktasında küresel tüketim kültürü norm ve değerlerinin Türkiye’de yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu noktada, ‘burjuva profili’ndeki dramatik değişimden de söz etmek yerinde olacaktır. 1990’ların kültürel ikliminin en göze çarpan ögesinin tüketme arzusu ve para kazanmanın yüceltilmesi olması bağlamında, eskinin utangaç, içine kapalı, zenginliğini her yolla göstermekten ürken zenginlerinin yerini, zenginliğini her yolla göstermekten büyük bir keyif alan, kendi gibi olmayanlarla işbirliği yapmayan, toplumun geri kalanına kendi terimlerini dikte eden ve kesinlikle uzlaşmaya yanaşmayan bir kesimin alması (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015:140) noktasında, ‘rezidans’ın, günümüzde ‘sınıf tanımlar’ bir yapı ortaya koyduğu söylenebilmektedir.

Son tahlilde, ‘rezidans kültürü’, hem 1980 sonrası dönemin politik, ekonomik, felsefi ve sosyal dinamiklerini barındıran toplumsal düzlemin kültürler ve kentler üzerindeki stratejilerini belirleyen ‘küresel dinamikleri’, hem de öykünme (çoğu zaman özenme) ve ‘görünür olma’ eğilimdeki ‘yeni orta sınıf kültürü’ kapsamında Türkiye ve inşaat sektörünün ‘oyun alanı’ olması noktasında İstanbul’un karakteristik özellikleri bağlamında ‘yerel kültürel altyapı’yı barındıran bir toplumsal olgudur.

İstanbul’da ‘Rezidans’ın İzleri

Mimari yapıları ve mekansal organizasyonları ile yapıldıkları dönem itibariyle İstanbul’da yeni konut anlayışının ve kentsel kamusal alan kullanımı bağlamında farklı bir yaklaşımın, ayrıca, sunmuş oldukları hizmetler noktasında ortaya koydukları lüks konut özellikleri ile bir toplumsal ‘evrim’in öncülleri Akmerkez Kompleksi ve Süzer Plaza / Ritz Carlton Residence olmuştur.

İstanbul’da ‘rezidans’ özelliklerine sahip olma açısından ilk proje, Mimar Fatih Uran-Di Design Group Development tarafından tasarlanan, 23 katlı bir rezidans binası, 4 katlı alışveriş merkezi, 14 ve 17 katlı iki ofis binası binasından oluşan ve 1993 yılında Akkök, Tekfen ve İstikbal gruplarının ortak girişimi olarak Etiler semtinde inşa edilen ‘Akmerkez Kompleksi’dir (Eva Gayrimenkul, 2011:13-14) (Şekil 2.a).

Akmerkez Rezidans bünyesinde, tip A / 2+1 (210 m²), tip B / 1+1 (96 m²), tip C / 3+1 (238 m²) (Şekil 2.b) ve A ve B tip dairelerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş tip

D / 4+1 (306 m²) olmak üzere toplam 81 adet daire bulunmakta (Eva Gayrimenkul, 2011:44), sunulan hizmetler arasında 24 saat güvenlik, concierge hizmeti, fitness salonu, yüzme havuzu, sauna, temizlik ve çamaşırhane hizmeti, bakım-teknik destek, otopark, araç kiralama, VIP transfer hizmeti ve bakıcı hizmeti gibi servisler yer almaktadır (Akmerkez GYO, b.t.).

Şekil 2: Akmerkez Kompleksi

Kaynak a: URL-3, Kaynak b: Akmerkez GYO, b.t.

İstanbul'da rezidansların gelişim süreci 1993-2002, 2002-2008, 2008-2012 ve 2012-2017 olmak üzere 4 dönem çerçevesinde takip edilebilmektedir. Özellikle 2008 yılından itibaren, hem gayrimenkul sektörünün rezidansların 'farkına varması' hem de konut eğilimleri noktasında yaşanan tercih dönüşümü çerçevesinde sayılarının arttığı gözlemlenmektedir. Akmerkez ile başlayan süreç yoğun bir inşaat etkinliği kapsamında devam etmekte olup, 2017 yılı Mayıs ayı itibariyle İstanbul'da tespit edilen rezidans sayısı 46 olarak belirlenmiştir (Bkz. Ek.1).

Tespit aşamasında, bir lüks konut binasının 'rezidans' olarak tanımlanabilmesi noktasında; kentin finans merkezlerine, kültürel ve ticari yoğunluğun olduğu bölgelere ve temel ulaşım bağlantılarına yakın bir alanda yer alması noktasında konum ve ulaşılabilirlik; 20 katlı veya daha yüksek bir yapıya karşılık gelmesi noktasında mimari ve fiziksel nitelikler; kentle kurduğu denetimli ilişki ve fonksiyonların bina bünyesinde yer alması noktasında planlama ve mekansal organizasyon ilkeleri; konut fonksiyonu yanında sunulan ek hizmet ve servisler noktasında işlevsel nitelikler; özelleşmiş bina yönetimine sahip olması noktasında idari ve operasyonel nitelikler; otel konseptinde bir yapı sunması noktasında tesis ve hizmet sunumu ve yüksek gelir sahibi bir sosyal gruba hitap etmesi noktasında fiyat kriteri temel alınmıştır³.

Günümüzde, iş yaşamı ve ticari aktivitenin yoğunlaştığı Levent, Etiler ve Zincirlikuyu semtlerinin sınırları içerisinde olması nedeniyle genellikle Beşiktaş ilçesi tercih edilmekte, Büyükdere-Maslak finans aksının yer aldığı bölge olarak Sarıyer ve iş yaşamının yoğun olduğu ve kentin ana ulaşım akslarına yakınlığı

³ J.F. Perouse'a ait 'Kapalı Dikey Rezidanslar ve Üst Sınıfların Merkez Koşullu Dönüş Eğilimi: Eleştirel Bir Değerlendirme' başlıklı çalışmasında belirlenen kriterlerden esinlenilerek geliştirilmiştir.

noktasında Şişli ve Kağıthane ilçeleri de ‘sektör’ün ilgisini çekmektedir. Ayrıca, kentin gelişim dinamikleri ve Ataşehir finans merkezinin gelişim göstermesi ile birlikte Anadolu Yakası’nda da rezidans projelerinin sayısının arttığı gözlemlenmektedir (Bkz. Ek.1).

Rezidans Mimarisi: Planlama ve Tasarım

Rezidans mimarisinde, yüksek yapı olma niteliği ‘rezidans’ olarak tanımlanabilme noktasında temel bir kriter olmakla birlikte, tasarım anlamında proje geliştirici firma talebi, sosyal değişkenler, yasal sınırlamalar ve tabi ki mimar katkısı gibi çeşitli dinamiklere bağlı olarak çok farklı yapılar ortaya çıkmaktadır. Ancak, son tahlilde, bir rezidans tipi konut binasında bazı tipik özelliklerin ve mimari ve mekansal standartların olduğu söylenebilmektedir.

Bu bağlamda, öncelikle belirtmek gerekir ki, rezidanslar, kent merkezinin cazibesini arttırmak ve yüksek gelir sahibi profesyonel sosyal grubun ilgisini çekme hedefiyle kent merkezine yönelik alınan kararların bir sonucu olarak, kentin hem finansal hem de kültürel ve tarihi merkezine yakın bir konumda olması beklenen bir konut modelidir. Bu ‘kente hakim’ konum ve ‘kapladığı alan’ rezidans mimarisinde sunulan yüksek yapı karakterinin de katkısıyla sınıfsal katmanlar arasındaki kentsel mücadelenin ‘seçkinler’ lehine sonuçlandığını gösterir bir sembolizmi arka planında barındırmaktadır.

Rezidanslar, merkezi konumun adeta ‘zorunlu’ hale getirdiği bir biçimde kentle ilişki kurma noktasında, sunmuş olduğu alışveriş merkezi, otel, ofis vb. kullanımlar yoluyla hem işlevsel çeşitliliğe hem de tüketim dinamiklerine katkı sunan, yakın çevresiyle doğrudan etkileşim içinde olan bir kurgu çerçevesinde kent yaşamının canlılığı ve hareketliliğine dahil olan bir planlama mantığı kapsamında ortaya çıkmaktadır (Şekil 3). Bununla birlikte, ‘vaat edilen’ güvenli ve izole yaşam sağlama hedefi doğrultusunda kentsel yalıtım anlayışına sahip bir kapalı konut yerleşmesi özelliği taşımasına rağmen, kent ile bütünleşmiş ‘demokratik bir kentsellik’ sunması noktasında paradoksal bir yapı ortaya koyduğunu da belirtmek yerinde olacaktır.

Şekil 3: Trump Towers Yakın Çevre İlişkileri / AVM Zemin Kat Planı
Kaynak: URL-4

Bina ölçeğinde ise, rezidans mimarisinde ‘yükseklik’, aslında, kent merkezinde inşaat yapılabilecek parsellerin ‘yetersiz’ boyutu karşısında ‘dikey mimari’ye yönelik bir mimari çözüm olmakla birlikte, olgunun İstanbul’a uyarlanması aşamasında kazandığı seçkinci ve farklılığa vurgu yapan karakteri fiziksel bağlamda temsil eder bir şekilde rezidans mimarisinin temel bir niteliği olmaktadır.

Bu bağlamda, yüksek ve çoğu zaman ‘devasa’ fiziksel yapının silüete etki eden dikkat ve ilgi çekebilecek bir fiziksel varlık teşkil etmesi (Şekil 4) sermayenin sembolik bir ifadesini ve ‘yükselen’ sınıfların ‘görünür’ olma eğilimini içermesinin yanında, aynı zamanda, ikamet edenlerin farklılaşma, ayrışma, lüks ve prestij talebini karşılayacak bir biçimsellik noktasında ortaya koyulan bir ‘ihtişam’ gösterisi olarak ‘iktidar’a vurgu yapan seçkinci ayırım ve sınıfsal bir temsil sunmaktadır. ‘Bu yüksekliklerde şehre hakim ve yakın olma hissine imkan veren rezidanslar, şehri mesafeli ve korumalı bir biçimde, ayrıcalıklı bir yerden ve risksiz bir biçimde tüketebilme imkanı’ (Perouse, 2012:92) sunmaktadır. Ayrıca, yüksek ve ‘büyük’ fiziksel yapının çağdaş bir ‘kale’ imajı sunması noktasında kapalı yerleşme niteliği olarak hedeflediği ‘güvenli konut’a da vurgu yapmaktadır.

Şekil 4: Polat Tower Residence / Trump Towers
Kaynak a: URL-5, Kaynak b: URL-6

Plan kurgusu ve fonksiyonel ilişkiler noktasında ise, rezidanslar, gerek konut birimleri gerekse de kapsamında yer alan fonksiyonlar bağlamında yeni bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Salt bir konut binası çözümünden ayrı olarak, rezidans, konut, alışveriş, ofis, otel vb. kullanımların farklı katlarda çözüldüğü ‘düşey’ ilişkisel bir bütünlük içerisinde oluşan tekil ‘hibrit’ bir yapıda ya da farklı fonksiyonların özel ve kamusal kullanım noktasında bağımsız ancak kurgusal bir bütünlük ve organizasyon çerçevesinde planlandığı bir yapı kompleksi bünyesinde ortaya çıkmaktadır (Şekil 5). Ayrıca, rezidans, gereksinimlerin ‘şehir içinde şehir’ yaklaşımı bağlamında sağlanması hedefi ve potansiyel kullanıcılarının ‘yaşam tercih ve biçimleri’ doğrultusunda, ticari ve spor & sosyal alanları kapsayacak şekilde planlanmaktadır.

Farklı fonksiyonların tek bir bina bünyesinde yer alıyor olması, rezidansların kent merkezinde konumlanması noktasında kentsel alanın ‘verimli’ kullanımına işaret etmesinin yanında, sınıfsal ayrışmaya yönelik bir imaj taşıması noktasında, kentsel yaşama katkı ve kamusal ‘olumlu’ algı yaratma amacıyla

‘dışa dönük’ bir yapı ortaya koyma eğiliminin bir sonucu olarak yorumlanabilmektedir. Tesis ve hizmet sunumunun ise, ‘boş zaman etkinlikleri’ çerçevesinde tüketime yapılan ‘subliminal’ bir içeriğinin olmasının yanında, ortak ilgi alanları bağlamında ‘sınıf aidiyeti’ne işaret ettiği de söylenebilmektedir.

Şekil 5: Plan Kurgusu / Trump Towers İstanbul

Kaynak: URL-7

Rezidanslar yüksek yapı karakteri nedeniyle, taşıyıcı strüktür, malzeme teknolojisi ve mekanik sistemler anlamında yüksek yapı niteliğine uygun yapım teknikleri ile inşa edilmekle birlikte, bina işletmesi ve servisler çerçevesinde ‘geleneksel’ yüksek yapı sistematiğinden farklı yapısal ve teknik özellikler içermektedir. Ayrıca, İstanbul’un deprem riski taşıması noktasında, yapısal özelliklerin ve teknik altyapının, rezidansların konut tercihi olarak öne çıkmasının temel nedenlerinden biri olduğunu da söylemek mümkün olmaktadır. Nitelikli ve ‘sağlam’ yapısal tasarım özelliklerinin yanında rezidansların oluşma mantığı çerçevesinde ‘akıllı bina’ olarak işletilmesi noktasında, otomasyonlu kontrol ve müdahale sistemlerinin yer aldığı teknik altyapı da önemli özelliklerden biri olarak gözlemlenmektedir.

Konut birimi ölçeğinde ise, rezidanslar, boyut ve mekansal karakter noktasında hem sosyal arka plana uygun olan hem de ‘yatırım potansiyeli’ sunma çerçevesinde gayrimenkul sektörünün ‘ihtiyaçları’na yanıt veren bir tipoloji çeşitliliği dahilinde farklı bir yapı sergilemektedir. 1+1, 2+1 ve 3+1 gibi ‘klasikleşmiş’ tipolojiler de yer almakla birlikte, ‘zamanı kısıtlı, gelir düzeyleri yüksek serbest meslek sahipleri, üst düzey yöneticiler, yalnız yaşayanlar, İstanbul dışında yaşayan ama sık sık İstanbul’a gelip burada kalmak zorunda kalan kişiler’ (Bali, 2013:122) şeklinde tanımlanabilecek ‘rezidans sakini’ profiline hitap etmesi ve metropol yaşamının hızlı ve dinamik yapısına elverişli bir konut seçeneği sunması noktasında Polat Tower Residence’in ortaya koyduğu ‘stüdyo daireler’ (Şekil 6) rezidanslarda sunulan ‘tipik’ konut birimi olarak dikkat çekmektedir. Stüdyo dairelerin ‘yeni’ hane halkı ve aile yapılarına yanıt verebilecek nitelikte bir içerik sunduğu söylenebilmekle birlikte, Gülse Birsal’ın (2017:2) ‘bizde uyuduğun, giyinip soyunduğun yerde misafir ağırlayamazsın’ şeklindeki mizahi yaklaşımının aslında ‘küresel konut vs.⁴ yerel kültür’ bağlamında doğru bir yere işaret ettiğini ve stüdyo dairelerin Türk aile

⁴ Versus: -e karşı

yapısı ve kültürüne 'özgü' konut davranışları noktasında sorunlu bir yapı sergilediğini de belirtmek gerekmektedir.

Şekil 6: Polat Tower Residence & Trump Tower Residence Stüdyo Daire Planları
Kaynak a: URL-8, Kaynak b: URL-9

Bununla birlikte, 1993-2017 yılları arasındaki süreçte geline son noktada, konut birimi ölçeğinde, 4+1'den 7+2'ye kadar bir çeşitlilikte tipolojilerin de sunulduğu (Şekil 7), hatta '3,5+1' şeklinde ilginç ifadelerle farklılık ve özgünlüğün öne çıkarıldığı bir tasarım çizgisi gözlemlenmektedir. Bu ifadeler, tipolojik çeşitliliğin, arka planında rezidansların 'yükseklik ve büyüklük' eğilimine 'hizmet eden' yeni bir ekonomik yaklaşım ve bir 'pazarlama stratejisi', potansiyel kullanıcılar açısından da mimari ve tasarım özgünlüğüne verilen önemin artması noktasında sektörün aktörlerinin yanıtı olarak yorumlanabilmektedir.

NUROLLIFE Penthouse

45.-47. Katlar

- 1. Giriş 23.86 m²
- 2. Salon 98.34 m²
- 3. Mutfak 16.79 m²
- 4. Mutfak 6.87 m²
- 5. Mutfak 17.43 m²
- 6. Mutfak 2.41 m²
- 7. Mutfak 30.07 m²
- 8. Mutfak 30.07 m²
- 9. Mutfak 30.07 m²
- 10. Mutfak 3.29 m²
- 11. Mutfak 5.08 m²
- 12. Mutfak 2.45 m²
- 13. Mutfak 12.33 m²
- 14. Mutfak 6.62 m²
- 15. Mutfak 29.55 m²
- 16. Mutfak 11.51 m²
- 17. Mutfak 29.55 m²
- 18. Mutfak 15.31 m²
- 19. Mutfak 29.55 m²
- 20. Mutfak 4.21 m²
- 21. Mutfak 29.55 m²
- 22. Mutfak 4.22 m²

Net 401.34 m²
Brüt 588.32 m²

Şekil 7: Nurol Life Residence '5+1' Daire Planı
Kaynak: URL-10

Ayrıca, 'çok odalı' ve 'büyük boyutlu' daireler, 2008 yılında dönemin Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan'ın bir panelde yaptığı konuşmada belirttiği 'üç çocuk' vurgusu çerçevesinde 'aile olmak' projesinin konut birimi noktasında karşılık bulmasını, bu bağlamda, toplumda artarak yaşandığı gözlemlenen

muhafazakarlaşma ve aile hayatının yüceltilmesi noktasında kullanıcı profilinde yeni bir eğilime yönelik bir dönüşümü de temsil etmektedir. Buna ek olarak, 2012 yılında yürürlüğe giren ve yabancı uyruklu kişilerin Türkiye’de konut edinebilmesinin karşılıklı işlem şartına bağlanmasını kaldıran Mütakabiliyet Yasası, Ortadoğu’ya satış imkanı sağlaması noktasında ‘kalabalık hane halklarına’ hitap eden konut birimlerinin sayısının artmasının önünü açan nedenlerden biri olarak sayılabilmektedir.

Rezidans’ta Yaşamak: ‘Konut’un Yeni Kavramsallığı

Rezidans kültürü, ‘yeni dönemin kültürel koşulları’ doğrultusunda yeni bir ‘anlamsal öz’ ve idealize edilmiş yaşam biçimleri çerçevesinde kurgulanan ‘yeni bir kavramsallık’ kapsamında ‘konut’un tarihsel ve toplumsal gerçekliğinden farklı olarak ‘kendi gerçekliğini’ belirleyen bir yapı sergilemektedir. Bu ‘kurgusal yaşam’ çerçevesinde rezidans, yeni bir birey-konut ilişkisi sunmakta, kişisel ilişkilerimiz, aile yaşantımız, anılarımız, görmekten mutlu hissedeceğimiz nesne ve mekansal kurgular ile kişisel-özel alan olarak anlam yüklediğimiz konut, bu yeni ilişkide, yaşanılan ve paylaşılan bir yer olmanın ötesinde, ileri teknolojik altyapı ile donatılmış bir mimari, konforlu ve lüks yaşam ve hizmetlere kolay ulaşım gibi yeni kültürün kavram ve imgeleriyle köklü bir anlam değişimine işaret etmektedir.

Rezidans yaşamının öncelikli hedeflerinden birisinin, sınıfsal ve kültürel kimlikler yaratmak yoluyla aidiyetler oluşturmak, hatta kurgulanan defakto kimliklerle kendi ‘özne insanını’ tasarlamak olduğunu ve bu bağlamda Adorno⁵’ya atıfla ‘kendi kullanıcısı olan bireyi kendisinin ürettiği’ni söylemek mümkün olmaktadır. Mimarının ‘kurgulanan yaşam biçimi’ çerçevesinde üretildiği ve bu doğrultuda ‘ideal’ kullanıcı kimliğinin tanımlandığı bir yaklaşım gözlemlenmektedir.

‘Rezidans sakini’, “Anthill Residence, İstanbul’un tam kalbinde, şehrin hızından vazgeçemeyenler için...” (URL-11) ifadesinde yer bulan kente karşı ‘yeni bakışı’ ve kente dönüş isteği, “İstanbul’da; hayatın, işin, prestijin, konforun, alışverişin, Boğaz’ın, yeşilin, mutluluğun, güvenliğin, eğlencenin, sporun, sağlığın, huzurun ve kültürün tam ortasında bizim gibi düşünen tüm özel kentliler için.” (Metrocity Millenium Residence Tanıtım Kataloğu’ndan aktaran: Bali, 1999:45) ifadesinin sunduğu şekilde, kent merkezini tecrübe etme ve sosyal yaşam talebi - aslında kültürel nitelikleri çerçevesinde adapte olabilme potansiyeli - olan çalışan ve aktif yaşama katılan bir kullanıcı profiline karşılık gelmektedir. Aynı zamanda, ‘bizim gibi’ vurgusuyla ortak anlayış ve tercihler çerçevesinde, “Benzer yaşamlar bizden dostlar katar hayatımıza... Ortak aktivitelerin birleşme noktası en uygun alandır ilk merhaba ve bir sonraki randevu için... Yeni dostlarınızla hayatınıza değer katacak sohbetler için sizleri de bekliyoruz...” (URL-12) söyleminde de ifade edildiği biçimde ‘sosyal aidiyet’ dahilinde bir yaşam biçimini hedefleyen bir sosyal kimliğe işaret etmektedir. Prestijli, konforlu ve güvenli bir yaşam alanı talep eden ve bu bağlamda ‘kendi mekanını yaratma’ isteği olan kullanıcı profili, ayrıcalık ve farklılık arayışında

⁵ Theodor W. Adorno’nun Kültür Endüstrisi (2007, İstanbul: İletişim Yayınları) çalışmasında yer alan ifadeye atıf yapılmıştır.

‘özel’ bir kitlenin tanımlanması noktasında rezidans kültürünün ‘sınıfsal’ niteliğini de sergilemektedir.

Rezidans’ın sunmuş olduğu yeni yaşam biçiminde ortaya konulan önemli bir unsur da “Anthill Residence sadece bir ‘ev’den çok daha fazlasını bekleyenler için ideal bir yaşam merkezi.” (URL-13) ifadesinde görüleceği şekilde, sunulanın ‘evden fazlası’ olduğudur. ‘Ev yaşamı’ndan beklentilerin ve bu doğrultuda konut standartlarının değişmesi, ayrıca, beklentilerin karşılık bulmasının beraberinde gelen bir ‘ayrıcalık’ olarak değerlendirildiği bir yaklaşımın söz konusu olması noktasında, ‘ev’, yapısal olduğu kadar anlam ve içerik olarak da farklı nitelikler kazanmıştır.

Bu bağlamda, “Tüm günlük ihtiyaçlarınızı karşılayabilmek için artık evinizden çok uzağa gitmenize gerek yok. Dilediğiniz zaman hemen butik çarşı alanında, dilediğinizde ise sadece bir telefon uzaklığında.” ve “Oryapark’ta yaşamınıza renk katacak her şey elinizin altında... temel ihtiyaçlarınızı yorulmadan giderebileceğiniz market, kuru temizleme, banka ve çeşitli mağazalar hizmetinizde.” (URL-14) ifadeleriyle sunulan ve ‘yaşamı kolaylaştırma’ hedefiyle tüm gereksinimlerin konut binası bünyesinde karşılanmasına yönelik ‘herşey dahil’ bir yaşam biçimi kurgulanmaktadır. Bu çerçevede, rezidans, hızlı ve yoğun kent yaşamı içerisinde, - küresel kültür kapsamında icat edilen - gereksinimlerin kolay ve ‘çaba sarfetmeden’ karşılanmasına yönelik olarak, konutun anlam ve değer yönünü de bahsedilen küresel kültür doğrultusunda yok etmemekle birlikte ‘yenileyerek’ ve ‘farklılaştırarak’ kullanım noktasında ‘pragmatik’ bir yapı ortaya koymaktadır.

Ayrıca, “... Aylar önce tüm biletleri tükenmiş bir gösteriye en önden davetiye bulmak, bir müzenin sıradan ziyaretçilere kapalı bölümlerini açtırmak, 10 günlük rezervasyon listesi dolu olan bir gece kulübü veya restorana bir saat sonrası için yer ayırtmak...” (URL-15) ve “Elit Residence’da, işi akışına bırakacaksınız. Uçak rezervasyonu, yemek siparişi, çocuğunuzun bakımı...” (URL-16) ifadelerinde görüleceği gibi tüketim kültürü kapsamında ‘yaratılan’ gereksinimler çerçevesinde yeni alışkanlıklar ve pratikleri ve bu bağlamda ‘yeni konfor standartları’nı ortaya koymaktadır. Bu durum, bireylerin davranış ve alışkanlıklarının değişmesinin, standartlaşmasının ve hatta bir ‘şablon’ haline gelmesinin bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Rezidans kültürünün ‘potansiyelleri’ bağlamında hedeflediği kullanıcılar, gelir düzeyleri ve sınıfsal kimliklerinin niteliği ile ortaya koydukları ‘profil’ çerçevesinde, ‘statü’ ve bu doğrultuda kalite, ‘yüksek standart’ ve son tahlilde alım güçleri ve eğilimleri kapsamında ‘tüketim’ ve ‘lüks’ arayışında olan bir sosyal gruba karşılık gelmektedir. Bu çerçevede, “Polat İnşaat bu projede konut yaşamında bireylerin kendi mülklerinde 5 yıldız otel konforunda yaşamalarını amaçlamıştır.” (URL-17) ve “Her ayrıntısında kalite, lüks ve konforun düşünüldüğü Skyland İstanbul’da, benzersiz bir yaşam sizi bekliyor.” (Eroğlu GYO, 2017:2) ifadelerinde yer bulan lüks ve konfor sunumu dikkat çekici bir niteliği ortaya koymaktadır. Tüketim kültürünün ‘taşıyıcısı’ olması noktasında farklılık ve ayrıcalık ‘talep etme’ eğiliminde olan bu sosyal grup hedonizm ve ‘kendine değer vermek’ noktasında bireyselliğe ve ayrıcalığa vurgu yapan yaşam biçimi çerçevesinde, ‘Türkiye’nin birçok gelişmekte olan ülkede olduğu

gibi “Gösteriş Zamanı” fazında bulunması ve lüksün hala ekonomik statünün sembolü olarak görülmesi” (URL-18) noktasında lükslere ve bu çerçevede tüketime ‘yönlendirilmektedir’.

Rezidans, ‘kent içi kapalı yerleşme’ niteliği ortaya koyması noktasında ise, güvenli bir konut yaşamı beklentisine de yanıt vermektedir. “Hayatınızı, işinizi, başarılarınızı güvenceye almak, kendinizi güvende hissetmek, gerçekleştirebilecek tüm riskleri, olasılıkları kontrol ederek, yöneterek gerçekleştirebilir. Eclipse Maslak’ta olası tüm riskler kontrol altındadır. 7/24 kontrollü araç ve yaya giriş çıkışı, uzman güvenlik personeli, kapalı devre güvenlik kamerası sistemi, görüntülü intercom sistemi, yangın ve duman alarmı...” (Artaş İnşaat, b.t.) ifadeleriyle potansiyel suça karşı mücadele kapsamında alınan önleyici yaklaşımları ve bina bünyesinde karşılaşılabilecek risklere karşı kullanılan sistemleri ‘güvende hissettirme vaadi’ çerçevesinde ortaya koymaktadır.

Bu yaklaşımın, öncelikle ‘rezidans sakinleri’ tarafından ‘potansiyel suçlu’ olarak kabul edilen sosyal gruplara karşı alınan bir ‘savunma’ pozisyonu olmakla birlikte, aslında, arka planında yer alan dışlayıcı ve ayrıştırıcı ve bu bağlamda, konut sahipliği ve gelir düzeyine dayalı statü konumlarını ve sınırları belirleyici ‘sınıfsal’ bir bakışın sonucu olduğunu söylemek de mümkün olmaktadır. Sağlanan ‘güvenli yaşam alanı’ zenginliğin ve lüks yaşamın ‘garanti’ altına alınması ve rezidans yaşamını tercih eden sosyal grubun kent içinde mekansal ve sınıfsal konumlanma ile birlikte yalıtılmış ve ‘steril’ mekan talebinin somutlaşması olarak yorumlanabilmektedir.

İncelenen tüm bu dinamikler bağlamında, ‘rezidans’, sunduğu mimari yapı ve yaşam biçimi kapsamında, ‘herşeyin elinizin altında’ olduğu, ‘yüksek kalite ve lükslerin’ kolay ve rahat bir biçimde elde edilebildiği, ‘güvenli, huzurlu ve mutlu hissedilebilecek’ bir yaşam alanı kurgulamakta, bu şekilde ortaya koymuş olduğu tüm ‘imkan’ ve ‘hizmet’ler ile aslında - belki de temel hedefi olarak değerlendirilebilecek - sosyal kimlik ve statü belirleyen bir karakter taşımakta; “Hak ettiğiniz yerde yaşayın” (URL-14), “İlk andan itibaren kendinizi farklı hissedin.” (URL-12) ile “Herşey sizin için düşünüldü” (Akmerkez GYO, b.t.) ifadelerinin de işaret ettiği ‘ayrıcılık’ ve ‘seçkinlik’ sunması ve böylece mekanın gelir düzeyi ve kültürel niteliklere göre temsili noktasında ‘sınıf belirleme’nin ötesinde ‘sınıf tasarlar’ bir yapı ortaya koymaktadır.

Simgesel Öz

Rezidans, olgusallığın söz konusu olduğu bir felsefik düzlemin ürünü olarak, bir ‘illüzyon’ ve ‘ütopya’ imajı çerçevesinde sunulan mimari yapısı noktasında bir ‘soyutlama’ olma niteliği sergilemektedir. Ayrıca, tarihsel düzlemden ve kolektif üretimden ‘bağımsız’ fiziksel varlığının simgelediği bir kavramsallık çerçevesinde ‘karşıtlık’ sunması noktasında ‘tekillik’e vurgu yapan, kültürel verilere karşı ‘yıkıcı’ ve ‘özerk’, çelişkilerin arasında mimarisi ve yaşam biçimi ile kendi koşullarını belirleyen bir yapı sergilemektedir. Ayrıca, ‘sembolik sermaye’nin kendini konut mekanındaki yeni kurgular ve lüks kullanımlarda, ‘ayrışma’nın ise sadece duvar ve kapılarla değil ‘kente hakim’ bir fiziksel boyut

ve ‘göğe yükselen’ bir mimaride somutlaşması noktasında farklılıkların yeniden tanımlanmasının ve hatta ‘yaratılmasının’ ‘aşırı’ bir göstergesidir. Nazım Hikmet’in mimari yapıları fiziksel görünümü ile ‘konuşturarak’, “...Kimisi, yüzündeki küçük pencereleri, kalın pervazları ve uzun kapısıyla, küçük fıldır gözlü, kalın kaşlı, kocaman burunlu kurnazlık taslayan adamlara benzer. Kimisinin öyle balkonları, cumbaları vardır, damlarından öyle kuleler fışkırmıştır ki, ne vakit görsem, işte kendini beğenmiş biri derim. ...” (Nazım Hikmet, 1935’ten aktaran: Bektaş, 2016:41) ifadeleriyle yapmış olduğu ‘karakter’ analizi noktasında, rezidansların, sosyal ve kentsel adaletsizliğin bir göstergesi ve ‘yeni zenginlerin’ dışlayıcı ve ‘ötekileştirici’ pratiklerinin, aynı zamanda, kenti ve kültürü ‘hoyratça’ tüketmelerinin bir simgesi olması noktasında karakteristik yapısı Şekil 8’de yer alan görsel ile ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda, rezidans, sosyal adaletsizliğin ve eşitsizliğin kentsel mekandaki simgesi olarak gelir düzeyi dahilinde ayrışmanın ‘aşırı’ bir ifadesi, seçkinlik ve ayrıcalık sunumu noktasında sosyal hiyerarşinin mimaride inşa edilmesidir.

Şekil 8: Zenginle Yoksul Arasındaki Fark Kapanıyor!
Kaynak a: URL-19, Kaynak b: URL-20

İdari Yapılanma ve Servisler

Rezidans, ikamet etmeyi tercih edenlere üst düzey teknoloji ve yapım teknikleri ile üretilen bir mimari yapı dahilinde, otel mantığı kapsamında hizmet ve tesis sunulan bir konut binası olmasının yanında, özerk yönetim ve organizasyon çerçevesinde ‘işletilen’ kurumsal bir yapı ortaya koymaktadır. Bu yapı kapsamında “Concierge hizmeti, fitness merkezi, sauna, açık yüzme havuzu, WI-FI, ücretsiz kapalı otopark, yüzlerce kanal ile özel TV servisi, resepsiyon, 24 saat güvenlik, günlük temizlik, bakıcı hizmeti” (Akmerkez GYO, b.t.) gibi servisler ile alışveriş merkezi, kafe-restoran, spor-fitness salonu, pilates-yoga salonu, açık-kapalı yüzme havuzları, sauna-masaj odaları, hobi salonu, oyun odası⁶ gibi tesisler yer almaktadır.

⁶ Rezidans tanıtım kataloglarından ve web sitelerinden yararlanılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Rezidans kültürünün, planlama alanına getirdiği yöntemler noktasında mekan kullanım biçimlerini kentsel katılım ve planlı kentleşmeye doğru değiştirmesi ve kültür kapsamında sunulan mekansal yapının, tasarım yönünden yeni arayışlar ile birlikte konut yaşamında konfor ve kalite sunumunda ileri ve olumlu bir model olma potansiyeli taşımasına rağmen, mimarisi ve yaşam biçimi çerçevesinde taşıdığı karşıtlık ve istikrarsızlık, kent morfolojisini olumsuz anlamda farklılaştırması ve kentten bağımsız ve bağlamsız bir konut üretimi sunmasının kentin anlamlı bütünlüğünü bozduğu gibi toplumsal yapıda da ayrışmalara neden olması ile sorunlu ve olumsuz çağrışımlar yaptığı bir gerçektir.

Ayrıca, gayrimenkul ve inşaat sektörü açısından ise, 'Hayat Sana Güzel' adlı filmde Şevket Çoruh'un canlandığı 'karikatürize' bir müteahhit portresi sergileyen Azmi Yapıcı'nın "Ben yaptım mı olur, su yolunu bulur, her yere rezidans dikicem⁷" şeklindeki ifadesinin kenti ve kültürü tüketen inşaat sektörünün 'nobran'lığının ve toplumsal ve kentsel ahlak noktasında yaşanan 'irtifa kaybının' mizahi bir ifadesini sunması ile ilginç olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, tüm yönlerinin tartışılması sonucunda, rezidans kültürünün toplumda ve mimarlık meslek alanında yarattığı 'olumsuz algı'nın daha yoğun olduğu söylenebilmektedir.

Rezidanslar üzerine 'mimar' tarafında yapılabilecek tartışmaları ise, mimarın tasarım ve inşaat teknikleri açısından katkı sunma 'görev'inden kentsel etik ve kültüre karşı 'sorumluluğu'na, ayrıca, 'iş alabilme' ve bu bağlamda mesleğin sürdürülebilirliği noktasında 'mimarlar taş mı yesin' şeklinde ortaya konulabilecek pragmatik yaklaşıma kadar çok farklı düzey ve perspektifte değerlendirmek mümkündür. Günümüzde, mimarın, küresel gerçekliğin zorunlu hale getirdiği hatta 'dayattığı' biçimsel ve kurgusal modellere 'hizmet' eden ve bu bağlamda küresel dili mimari ve tasarım yoluyla aktaran bir 'tercüman'a dönüşmesi, ayrıca, kültürel üretim sürecinde çözüm sunan ve katkı sağlayan rolünü kaybediyor görülmesi nedeniyle, konut üretiminin 'müteahhit' güdümünde rant ve karlılık ekseninde sürdürülüyor bir duruma gelmiş olması, kentsel ve toplumsal bir problem alanına işaret etmekte ve gelecek kent kurguları noktasında tartışmaya değer bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Akmerkez GYO. (b.t.). **Akmerkez Residence Kit** [Broşür]. Anonim.
Arslan, D.A. (2007). **Elit Sosyolojisi**. Ankara: Phoenix Yayınevi.
Artaş İnşaat (b.t.). **Eclipse Residence Tanıtım Kataloğu** [Broşür]. Anonim.
Alptekin, M. Y. (2007). **Medeniyet Havzalarından Küresel Trendlere Şehir ve Toplum: Şehirlerin Toplum Biçimlendirme İşlevi**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
Ataay, F. (2008). **Neoliberalizm ve Muhafazakar Demokrasi: 2000'li Yıllarda Türkiye'de Siyasal Değişimin Dinamikleri**. İstanbul: Deki Yayınevi.
Atkinson, R. ve Blandy, S. (2005). *Introduction: International Perspectives on the New Enclavism and the Rise of Gated Communities*. Housing Studies,

⁷ Kelime imla kurallarına uymadan 'Hayat Sana Güzel' adlı filmdeki biçimiyle kullanılmıştır.

- 20 (2), 177-186.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2001). **Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler**. Ankara: TMMOB Yayınları.
- Balaban, O. (2013). **Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak**, A. Çavdarve P. Tan (Eds.), İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali içinde (51-81). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bali, R.(1999). *Çılgın Kalabalıktan Uzak*. Birikim, 123, 35-46.
- Bektaş, C. (2016). **Nazım Hikmet'in Mimarlığa Bakışı**. İstanbul: Yem Yayın.
- Birsel, G. (14 Mayıs 2017). *Hane Halkı Ayaklandı Gidiyor?*. Hürriyet Pazar. s. 2.
- Binay, A. (2010). *Tüketim Vasıtasıyla Oluşturulan Postmodern Kimlikler*. Global Media Journal, 1, 18-31.
- Bourdieu, P. (2015). **Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**.(Çev. D.F. Şannan ve A.G. Berkkurt). Ankara: Heretik Yayınları.
- Chung, M. ve Park, Y.K. (2006). *Experience in Super High Rise Office and Expected Housing Decision: The Factors Affecting in Favor of Working and Living High*. Housing in an Expanding Europe: Theory, Policy, Participation and Implementation ENHR Conference'da sunulan Bildiri. Ljubljana, Slovenya.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2013). **Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği**.
- Dağtaş, B. ve Dağtaş, E. (2009). **Giriş**. B. Dağtaş ve E. Dağtaş (Eds.), Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları: Türkiye Medyasından Örüntüler içinde (7-25). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dovey, K. (1985). *Home and Homelessness: Introduction*, I. Altman ve C.M. Werner (Eds.), Home Environments içinde (33-64). New York: Plenum Press.
- Eroğlu GYO. (2017). **Skyland Residence Tanıtım Kataloğu** [Broşür]. Anonim.
- Eva Gayrimenkul. (2011). **Akmerkez Değerleme Raporu**.
- Gür, Ş.Ö. (2012). *Küresel Dönüşümler Çağında Konut Sorunu*. 3. Konut Kurultayı'nda sunulan davetli bildiri. KKTC, Lefkoşa.
- Harvey, D. (1993). *Postmodernizme Bir Bakış*. Birikim, 49.
- Harvey, D. (2005). **A Brief History of Neoliberalism**. New York: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2013). **Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru**. (Çev. A. D. Temiz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M.M. (2015). **Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jameson, F. (2011). **Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiği**. (Çev. N. Plümer ve A. Gölcü). Ankara: Nirengi Kitap.
- Keleş, R. (2001). **Küreselleşme ve Yerel Yönetimler**, Cevat Geray'a Armağan içinde (563-575). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Keyder, Ç. (2013). **Arka Plan**. Ç. Keyder (Ed.), İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında içinde (9-43). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2005). **İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği**. H. Kurtuluş (Ed.), İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar içinde (161-187). İstanbul: Bağlam

- Yayıncılık.
- Lüküslü, D. (2005). *1960'lardan 2000'lere Gençlik Tipleri: Maddecî, Başarıcı, Manager Tipten Yuppi'ye Tiki'ye*. Birikim, 196, 30-36.
- Öktem, B. (2005). **Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı**. H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar içinde* (25-77). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Roitman, S. (2009). *Gated Communities: Definitions, Causes and Consequences*. Urban Design and Planning, 163, 31-38.
- Perouse, J.F. (2012). *Kapalı Dikey Rezidanslar ve Üst Sınıfların Merkeze Koşullu Dönüş Eğilimi: Eleştirel Bir Değerlendirme*. İdealkent, 6, 84-96.
- Sassen, S. (2005). *The Global City: Introducing a Concept*. Brown Journal of World Affairs, 11 (2) 27-43.
- Sönmez, M. ve Köletavitoğlu, T. (2015). **Kentsel Rantın Paylaşımı**, L. Tayla (Ed.), *İstanbul Konuşmaları içinde* (125-149). İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları.
- Steger, M.B. (2003) **Globalization: A Very Short Introduction**. New York: Oxford University Press.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. ve Rodriguez, A. (2002). *Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy*. Antipode, 34, 542-577.
- Şimşek, A. (2014). **Yeni Orta Sınıf-Sinik Stratejiler**. İstanbul: Mesele Kitapçısı.
- Theodore, N., Peck, J. ve Brenner, N. (2012). *Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği*. İdealkent, 7, 21-37.
- İnternet Kaynakları** (metin içindeki sıralamaya göre)
- Boeser, K.(2015). Marina City.
<https://ingenieriaenlared.files.wordpress.com/2016/08/2ce46-92230-85320-kennethboeser-feb262c2015800pm-p24-assignment4-kenboeser.pdf>
- Bourdieu, P. (1998). *Utopia of Endless Exploitation: The Essence of Neoliberalism*. Le Monde Diplomatique, English Edition.
<http://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu>
- TDK. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts, erişim tarihi: 02.06.2016.
- URL-1: https://c1.staticflickr.com/1/192/527871180_1527ea7d76.jpg
- URL-2: <http://www.themodernhouse.com/wp-content/uploads/2013/03/mc3.jpg>
- URL-3: <http://www.haberyapi.com/wp-content/uploads/2015/06/Akmerkez-3.jpg>
- URL-4:
http://v2.arkiv.com.tr/galeri2.arkitera.com/c05_2c065.jpg?g2_view=core.DownloadItem&g2_itemId=68237&g2_serialNumber=2
- URL-5:
http://i18.photobucket.com/albums/b141/jakobzh/SSC/Burc_polat_denizden.jpg
- URL-6:
http://galeri7.uludagsozluk.com/218/trump-towers-mecidiyekoy_310151.jpg
- URL-7:
http://v2.arkiv.com.tr/galeri2.arkitera.com/a0691aa.jpg?g2_view=core.DownloadItem&g2_itemId=68215&g2_serialNumber=2

- URL-8: <http://www.polattower.com>
URL-9: <http://www.trumpistanbul.com.tr/daireplan.aspx>
URL-10: <http://3dkonut.com/nurol-life-seyrantepe/projesi>
URL-11: <http://www.anthillresidence.com/tr/konsept.html>
URL-12: <http://www.atamaninsaat.com.tr/e-katalog.pdf>
URL-13: <http://www.anthillresidence.com/tr/konsept.html>
URL-14: <http://www.oryapark.com/#!/Yaşam>
URL-15: <http://www.trumpistanbul.com.tr/konsiyerj.aspx>
URL-16: <http://www.toplukonutum.com/koray-elit-residence>
URL-17: <http://www.polattower.com/hakkinda.php>
URL-18: <http://www.kigem.com/gosteris-zamaninin-dinamikleri.html>
URL-19: http://2017-gody.ru/wp-content/uploads/2016/08/18_31_1.jpg
URL-20: <http://www.halkhaber.org/wp-content/uploads/2015/09/zengin-yoksul.jpg>

Kent Bilinci ve Yasalar

Yrd. Doç. Dr. Turgay SALİHOĞLU
Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Kıbrıs.
turgay.salihoglu@neu.edu.tr

Özet

Günümüzde halen daha “kent bilincinin” tartışıldığını görmekteyiz. Bunun en önemli nedenlerinin başında, devlet kurum ve kuruluşlarının, kent bilimcilerinin yapmış olduğu kent bilinci tanımını ve kent bilincinin oluşumu için ortaya koydukları temel önerileri yeteri kadar dikkate almadan yapmış oldukları stratejik hatalardır.

Bazan da kentin herhangi bir bölgesinde özellikle de kentin eski yerleşim bölgesinde yapılan stratejik hatalar, tüm kent halkını olumsuz biçimde etkilemektedir. Kıbrıs’ın başkenti olan Lefkoşa kenti bize bu konuda tipik bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Lefkoşa, Kent, Kimlik, Strateji, Yasalar.

Urban Consciousness and Laws

Abstract

Today the city conscience is being discussed. One of the most important reasons behind this, is the strategic mistakes that the state institutions and organizations have made without taking into consideration the city's well-known definition of urban scientists and the basic competence they have put forth for the formation of urban consciousness. Sometimes, strategic mistakes that have been made in any part of the city, especially in the old settlement of the city, is effecting negatively the whole city. The Nicosia city, the capital city of Cyprus, is a typical example for this issue.

Keywords: Nicosia, City, Identity, Strategy, Laws.

Giriş

Lefkoşa Kenti, M.Ö.VII yy.’ da ‘Lidra’ ismi ile kurulmuştur. M.Ö. 312-285 yılında Mısırlı Ptolemy Soter I’in oğlu Levkon (Levkos), yıkılan Lidra kentinin bulunduğu alana yeni bir kent inşa etmiş ve adını da Lefkotheon (Levkonteon) koymuştur. Kente Ledra da denilmekteydi. Bazı tarihçiler ise Levkentheon kelimesinin zamanla Lefkosia’ya dönüşmesiyle adının Lefkoşa olarak ortaya çıktığını yazmaktadırlar. Türkler Lefkoşa kelimesi yanı sıra kente Şehir de demişlerdir. Kent, Bizans Dönemi’nin sonlarından (10.yy) günümüze kadar Kıbrıs’ın hep başkenti olarak kalmıştır. Ayrıca Roma medeniyeti ile başlayan “Castrum” kavramı Bizans Dönemi’nde “Kaleye” dönüşmüştür [Gürkan, 1986:6,7]. Günümüzde ise dünyada bölünmüş olarak duran tek başkentidir. Özellikle Roma Dönemi’nden başlayan ve tarihsel süreç içinde gelişen kent bilinci son süreçte yapılan stratejik hatalar ile sekteye ugramıştır. Ancak günümüzde devlet

kurum ve kuruluşlarının yaptığı bazı doğru stratejik uygulamalar tekrar kent bilincinin oluşumunu hızlandırmıştır.

Bu stratejik hatalar 1963 yılında ikiye bölünen ve halen daha dünyanın bölünmüş olan tek başkentinin her iki tarafında da yapılır.

Bu stratejik hataların yapılmasının en başında devlet kurum ve kuruluşlarının bilimsel araştırma yapıp kenti tanımadan veya bazı gerçekler bilinmesine rağmen aldıkları yanlış kararlardır.

Lefkoşa kenti, dünyadaki diğer tarihi kentler gibi, kentin surlar içinde önceleri idari mekanizma ve zenginler yaşarken, süreç içinde kent varoşlarına taşınmışlardır. Kent merkezlerine ise bir kısım ekonomik seviyesi düşük olan aileler girmiştir. Genel anlamdaki tarihi kentlerdeki insan hareketleri süreci, Lefkoşa kentinde iki toplum arasındaki savaşlar nedeni ile çok hızlı ve değişken olmuştur.

İnsan hareketleri yanı sıra Lefkoşa kenti kuzey kısmında surlar içi binalarının büyük bir çoğunluğu Vakıflar Örgütü ve Din İşleri Dairesi'ne bağlıdır. Güney kısmında ise binaların yaklaşık dörtte biri kiliseye aittir. Kuzey kısmındaki binalar iki türlü Vakıf İdaresi'ne bağlıdır. Birincisi, Mazbut Vakıflar: Vakıflar idaresine hayır amaçlı verilen bağışlar. Ancak Vakıflar İdaresi, Vakfiyenin hangi amaç için bağış yapmışsa, bu amaç dışında işlem yapamaz.

Mevcut veya sonradan yapılan binaların bakım ve idamesi Vakıflar Örgütü ve Din İşleri Dairesi'ne aittir.

İkincisi, Mülhak Vakıflar: Özel vakıflar olup, arazi veya binaların idaresi vakfiyeye göre varislere aittir. Vakıflar İdaresi sadece denetim görevi yapar. Mevcut veya sonradan yapılan binaların bakım ve idamesi mal sahiplerine aittir [Sayılı:73/1991, Vakıflar Örgütü ve Din İşleri Dairesi (Kuruluş Görev ve Çalışma Esasları) Yasanın İç Düzeni. Madde 1. Tanımlar].

Lefkoşa surlar içinde yapılan bu hatalar, tüm kent halkını kente yabancılaştırdı diyebiliriz.

Halbuki Kent bilimcileri, kentlilik bilincini, “kentte yaşayan bireylerin (örgütsel yapıların) kente özgü tutum ve davranışlar sergilemeleri, birer kentli birey / aktör / paydaş olduklarının farkında olmaları ve buna uygun davranışları anlamına gelir, olarak tanımlamaktadırlar. Kentlilik bilinci oluşumunun başlıca koşulunu ise bireylerin yaşadıkları kent ile (kentteki diğer bireyler, kurumlar ve kuruluşlar ile) anlamlı, güçlü ve sürdürülebilir bağlar kurabilmeleri ve kendilerini yaşadıkları kentin bir parçası gibi hissetmelerine bağlamaktadırlar. Kentlilik bilincinin oluşumu için ise üç temel yaklaşımı öngörmektedirler: 1- Kentin tarihi ve kültürel değerlerinin farkına varmak, 2- Kentin fiziksel, kültürel ve sosyal (sürdürülebilir) dönüşümünü gerçekleştirmek, 3- Kente aidiyet duygusunu hissederek kenti sahiplenip korumak olarak tanımlamaktadırlar [Banger, 2017].

Kıbrıs Bina Yasa ve Tüzükleri

Bilindiği üzere Kıbrıs günümüzde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıs Cumhuriyeti olarak 1974 yılında ikiye bölünmüştür. Lefkoşa kenti ise 1963 yılında ikiye bölünmüş olup, her iki tarafın da başkentidir. Bundan ötürü başta genel olarak Kıbrıs daha sonra ise, iki tarafın yasa ve tüzükleri ayrı incelenmiştir.

Lefkoşa surlariçi ile ilgili ilk çalışma 1927 yılında İngiliz Sömürge yönetimi döneminde yollarda çekiliş haritası ile karşımıza çıkar [Eski eserler ve Müzeler Dairesi. Haritalar].

1 Eylül 1946'da Fasıl (Bölüm) 96 Yollar ve Binalar Yasası (Street and Building Regulation Law) yürürlüğe girer. Bu yasanın 19/1 maddeleri uyarınca 14/10/1954 yılında Yollar ve Binalar Tüzüğü yapılır.

Tüzüğün IV. Kısım (Binalar Hakkında Yükseklik ve Alan) 7. Madde 2. Fıkrasında; binanın yüksekliği, bina cephesiyle binanın hudut olduğu yolun karşı tarafındaki kenarı arasında ölçüldüğünde bulunan yatay mesafenin altıda dördünden fazla olmamalıdır. Böyle bir yol dış kenar bulunması halinde azami yükseklik yetkili makamca tayin edilir.

Ancak a ve b bentlerinde;

Bir yoldan fazla yollara hududu olan bir köşe arası üzerinde yapılan binanın yüksekliği, bu yolların en geniş olanına göre düzenlenir ve bu gibi yolların en darı üzerinde olan binanın yüksekliği de en geniş yoldan 45 ft'den (13.71m) daha uzakta olmayan bir mesafeye kadar en geniş yol üzerindeki binanın yüksekliğine eşit olabilir.

Kule, kubbe ve diğer mimari özelliklerle süsler, bina için müsaade edilen yükseklikten daha yükseğe çıkabilir ancak her durumda yetkili makamın özel onayına tabidirler ve yetkili makam onayı vermek için uygun göreceği şartları da koyabilir yazmaktadır [Capter 96. Of The Laws. Cyprus "Street and Building" 1956. 5. Kısım, 7.Madde. 2.Fıkra].

Fasıl (Bölüm) 96 yasasında ilk olarak 1959 yılında kapsamlı değişik yapılır. Yasanın 24. Maddesi, bu yasanın hiçbir kuralı Eski Eserler Yasası'nın 11. maddesinin veya o yasayı değiştiren veya onun yerini alan herhangi bir yasanın uygulamasını etkilemez ve bu yasa uyarınca verilen bu ruhsat, Eski Eserler Yasası'nın 11. Maddesi uyarınca bir ruhsat alınmadıkça ve alınana kadar geçerli olmaz şeklindedir.

1959 yılında çıkarılan Fasıl (Bölüm) 31 Eski Eserler Yasası (Antiquities law) 11 Maddesi; (1) Yönetim, korunması gereken tarihi yapı ve müstemilatının çevresindeki yapıların yükseklik ve görünümünün, tarihi eser karakteri ve stili ile uyumlu olmasını garanti altına alınması için gerekli duyuru (Resmi Gazetede) yapılır ve tarihi yapı çevresinde ilgili Komisyonun (üst düzey yöneticisinin) önceden yazılı izni alınmadan yeni inşaat, tamirat, bakım onarım ve ağaç kesimi yapılamaz.

(2) Bu başlık altında izin verilmeden önce, komisyon talepte bulunandan komisyonun ve yöneticinin (direktörün) dikkatine sunulmak üzere uygulama planı, plan bölümleri, ve çizimleri ister ve sunulan bu dokümanların komisyon ve direktör tarafından incelenmesi sonucu, tarihi eser karakterinin ve stilinin korunmasını garanti edecek değişiklikleri ister ve izni buna göre düzenler.

(3) Bu kapsamda, komisyonun onayladığı izini hatalı bulan herhangi bir kişi, iznin verilmiş tarihinden en geç bir ay içerisinde mülki amire itirazda bulunabilir ve mülki amirin (Vali) kararı kesinlik kazanır ve itiraz hakkı yoktur.

(4) Herhangi bir şahıs

(a) paragraf (1) de belirtilenler aykırı inşaat yapar, yenileme inşası veya tamirat yapması halinde,

(b) veya inşaat, yenileme inşası veya tamiratın onaylanan plandan sapması halinde on £ (pandu) geçmeyen para cezasına çarptırılır ve mahkeme kararı ile izne aykırı yapılan tüm inşaatın durdurulup belirlenen süre içerisinde yıkılması ve orijinal haline döndürülmesi gerekir.

Mahkeme kararını herhangi bir şekilde uygulamayan veya uygulatmayan kişi, daha önceki cezasına ek olarak, gerekli düzeltme işlemlerini yapması gereken tarih itibarı ile her gün için beşyüz milsi geçmeyen para cezasına çarptırılır ve ayrıca tarihi eser ve çevresinin orijinal görünümüne kavuşması için gerekli işler komisyon ve/veya direktör tarafından yapılır ve tüm giderleri mahkeme kararına uymayandan tahsil edilir diye yazmaktadır [Capter 31 of The Laws. Cyprus “ANTIQUITIES” 1959. 7. Madde].

Bu yasanın yanı sıra, başta da belirtildiği gibi Kıbrıs 1974’ de, Lefkoşa kenti ise 1963’de iki ayrı idareye bölünmesine rağmen, 1981 yılında kent için İki tarafın belediyeleri öncülüğünde ortak İmar Planı yapılır. Ancak bu plan KKTC’de uygulanmaz.

KKTC Bina Yasa ve Tüzükleri

Fasıl (Bölüm) 96 Yollar ve Binalar Yasası ile tüzüğünün bazı maddeleri değiştirilerek halen daha kullanılmaktadır [Fasıl 96. Yollar ve Binalar Yasası. Değiştirilmiş Şekliyle].

1980-1981 yıllarında, 1927 yılında çizilen haritalar üzerinde tekrar yol çekilişleri yapılır. Yine 1981 yılından başlayarak Lefkoşa surlarıçindeki eski eserler tespit edilip Resmi Gazetede yayınlanır.

Lefkoşa Türk Belediyesi, Şehir Planlama Dairesi ve Eski Eserler ve Müzeler Dairesi tarafından Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulur.

Yasaların yanı sıra 2001 yılında İmar Planı yapılır. Plana göre Lefkoşa surlarıç binaları iki katla sınırlandırılır.

2008 Yılında Lefkoşa Surlarıç, “Surlar ve Hendeklerini Kapsayan Alanı İzleme Koordinasyon ve Yönlendirme Kurulu” oluşturulur. Kuruluşun amacı, konutunu veya iş yerini tamir ve bakımını yapacak kullanıcıların Turizm Teşvik Priminden yararlanmasıdır. Bu kurul Lefkoşa surlarıçını üç ayrı bölgeye ayırarak çalışma yapar ve Maliye Bakanlığı’nda bir fon oluşturulur [KKTC Şehir Planlama Dairesi].

1980-1981 yılında yapılan eski eserler tesbit çalışması iyi bir çalışmaydı diyebiliriz. Ancak aynı yılda yapılan yol çekilişi, hiç düşünülmeden yapılan bir çalışmaydı. Aynı sokak içindeki tarihi binalar yıkılamayacağına göre, bazı sokak sülietleri bozulmuş olur. Daha sonra ise bu hatadan vazgeçilir.

Yine aynı yıl Lefkoşa Türk Belediyesi, Şehir Planlama Dairesi ve Eski Eserler ve Müzeler Dairesi tarafından Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulur. Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulurken Fasıl (Bölüm) 96 Yollar ve Binalar Tüzüğü değiştirilmeden veya ilgili maddesine ek yapılmadan Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulduğu için, Anıtlar Yüksek Kurulu’nun aldığı bazı kararlar, eski eserler tespit edilip resmi gazetede yayınlanmasına rağmen yargı tarafından geçersiz sayılır [KKTC Şehir Planlama Dairesi].

Anıtlar Yüksek Kurulu’nun resmiyet kazanabilmesi için, ancak 1994 yılında fasıl (Bölüm) 96 Yollar ve Binalar Yasasının 24. Maddesinde 11yerine 10 yazılır ve

aynı maddenin yanına, Eski Eserler Yasası uyarınca verilen ruhsatlar 60/1994 kelimesi eklenerek resmiyet kazandırılır [Fasıl 96. Yollar ve Binalar Yasasının 24. Madde].

Böylelikle 1994 yılında, Sayı 60/1994 Eski Eserler Yasası yürürlüğe girer. Yasanın 10. Maddesi; 1,2,3,4,5 ve 6 cı bentlerinde, kısaca mülkiyetine bakılmaksızın bu yasa kapsamına giren taşınmaz eski eserler ve doğa varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli karar ve önlemleri alma, aldırma ve bunların her türlü denetimini yapma ve yapılmasını sağlama, alınan kararları uygulama ve/veya işlem yapma yetkisi Müdürlüğe aittir. Bu konuda Müdürlük, Planlama Makamı, Anıtlar Yüksek Kurulu, Belediyeler ve ilgili diğer kuruluşlar ile eşgüdüm içinde çalışır. İmar Yasası uyarınca hazırlanmış herhangi bir plan olsa bile Anıtlar Yüksek Kurulundan izin alınması esastır. Anıtlar Yüksek Kurulunca, bölgenin karakteri, yapıların tarzı, özellikleri, yükseklikleri, mimari yapı malzemesi açısından uyumu, görsel, çevreden algılama ve benzer hususlar göz önünde bulundurulur yazmaktadır. Ayrıca Anıtlar Yüksek Kurulu kararlarına uyulmadığı takdirde proje veya yapılar Nihai Onay Belgesi verilmediği belirtilmektedir [Sayı 60/1994 Eski Eserler Yasası. 24. Madde].

2001 Yılında yapılan İmar Planı da sorun yaratır. Çünkü yapılan çalışma tam anlamıyla imar Planı yerine Nazım İmar Planı diyebileceğimiz bir çalışmaydı. Ayrıca plandan çok Emirnamelerle hareket edildi. En önemlisi ise ülke Fiziksel Planı yapılmadan böyle bir çalışmaya gidilir. Ayrıca başta, İmar planına hakim olan temel ilkeler denilen, toplumun İmar Planını anlayabilmesi veya kabullenebilmesi için temel ilkelere uyulmak istenmez.

Bu da toplumda büyük bir sorun yaratır, yapılan eleştiriler sonunda temel ilkelere uyulur. Ülke Fiziksel Planı ise daha sonra yapılır.

Bence en doğru çalışma 2008 yılında Lefkoşa Surlar ve Hendekleri Kapsayan Alanı İzleme Kordinasyon ve Yönlendirme Kurulu'nun oluşturulması. Ayrıca bu kurulun denetiminde konutunu veya iş yerini tamir ve bakımını yapacak kullanıcıların Turizm Teşvik Priminden yararlanması çalışmasıydı. Bu kurul Lefkoşa surlarını üç ayrı bölgeye ayırarak, Maliye Bakanlığı'nda bir fon oluşturulur. Çok az kullanıcı yararlanabilir. Çünkü bir süre sonra hükümetler bu fona para aktarmaktan vazgeçer.

Kıbrıs Rum Yönetimi Bina Yasa ve Tüzükleri

Fasıl 96 Yollar ve Binalar Yasası tüzüğünün bazı maddeleri değiştirilerek (KKTC' deki gibi) halen daha kullanılmaktadır.

1981 yılında kent için İki tarafın belediyeleri öncülüğünde ortak yapılan İmar Planı uygulanır.

1990 Yılında Kent Planlama yasasını çıkarır. Bu yasa kentlerde fasıl 96 Yasasını yürürlükten kaldırmış olur.

Kent Yasası ile bir çok bina, tarihi ve mimari değerlerine göre eski eser olarak ilan edilir. Eski eser olarak ilan edilen bina hangi nedenle yıkılırsa yıkılsın, mal sahibi eskisinin aynısını yapmakla yükümlüdür. Eskisinin aynısını yapmadığı takdirde para cezasına çarptırılır. Para cezası, maddesi 2011 yılında yeniden düzenlenir. Yeni düzenlemeye göre, yasayı ihlal eden kişi 3400€ (üçbindört yüz euro) kadar para cezası alır. Gerekli düzenleme yapılmaması halinde günde

340€ ek ceza uygulanır. Yasayı ihlal eden, şirket ise ceza 17000€'dur. Eski eser ilan edilen binaların tümünün rölöve çalışması yapılmıştır. Eski eser ilan edilmeyen binalar belediyeden izin almak kaydıyla yıkılabilir. Eski eser ilan edilen binaların tadilatına devlet, harcanan miktarın %40 kullanıcıya ödemektedir. Ödenenin doğru harcanıp harcanmadığı kontrolünü belediye yapar. Ayrıca belediye %40'ın üzerinde harcanan meblağ için vergi indirimi de yapmaktadır [Planning. Moi.gov.cy].

1981 yılında kent için İki tarafın belediyeleri öncülüğünde ortak yapılan İmar Planı, özellikle Lefkoşa surları içinde K.K.T.C' ndeki gibi bir miktar kaosa neden olur. Çünkü yine aynı hatalar Rum kesiminde (Güney Lefkoşa) da yapılır. Bunun yanı sıra Fası 96 Yollar ve Binalar Yasası, yollar ve binalar için Kıbrıs'ın en üst yasasıdır. Dolayısıyla bu yasa ve tüzüklerinin herhangi bir maddesini değiştirmeden veya ek yapmadan, başka bir yasa çıkarılsa bile Kıbrıs'ın genelinde fasıl 96 yasası geçerlidir. Kısaca Fası 96 tüzüğüne dayanılarak yasal boşluklardan yararlanıldığını fark eden yetkililer 1990 yılında Kent Planlama yasasını çıkarır. Bu yasa kentlerde fasıl 96 yasa ve tüzüğünü yürürlükten kaldırmış olur. 1990 yılında çıkarılan Kent Yasasının iyi tarafı eski eser olarak ilan edilen binaların rölöve çalışmasının yapılması ve tadilatını yapacak bina kullanıcılarına yeterli olmasa bile devletin ekonomik katkıda bulunmasıdır.

Kuzey Lefkoşa'da olduğu gibi Güney Lefkoşa' da 1981-1990 yılları arasındaki süreçte en azından surlar dışında oluşmaya başlayan kent bilinci sekteye uğrar. Lefkoşa Kenti genelinde, mozaik yapının bozulmasındaki temel nedenler 1974 savaş sonrası hızlanmıştır. Tüm bunlara rağmen, en azından Lefkoşa surlar dışında oluşmaya başlayan kent bilinci, 1980-1991 yılları arasında sekteye uğratılmıştır diyebiliriz. Bunun en önemli nedeni, kentin herhangi bir bölgesine veya özellikle eski kente yapılacak hataların tüm kenti nasıl etkileyeceği düşünülmeden hareket edilmesi. Ayrıca kent bilimcilerinin, kent bilinci tanımı ile kent bilinci oluşumu için koydukları ilkeleri göz ardı etmemiz yanı sıra, her şeyi yasalarla çözeceğimizi sanmamızdan kaynaklanmaktadır. Elbette ki yasalar da gereklidir. Ancak yasalar yapılırken, kente bilimsel araştırma yapıp, tüm kurum ve kuruluşlar iyi düşünerek ortak hareket etmelidir.

Sonuç

Kent bilinci, toplumsal kurum ve kuruluşların bilimsel yöntemlerle çalışmaları yanı sıra bu çalışmaları doğru yorumlayıp eğitim çalışmaları ile oluşur.

Elbette bunun yanı sıra, yasal önlemler de alınmalı ve yasalar caydırıcı olmalıdır. Ancak yasa ve tüzükler de bilimsel çalışma sonucu tüm kurum ve kuruluşlar tarafından tartışılarak oluşturulmalıdır. Özellikle bu yasalar kentin bazı bölgelerinde yapılırken çok dikkatli olunmalıdır. Çünkü genellikle kentin eski yerleşim bölgesi veya bazen de bir başka bölgesi kent kullanıcıları tarafından kentin kalbi gibi algılanabilir. Ayrıca iyice tartışılmadan veya gerekli kurum ve kuruluşlardan fikir alınmadan yapılan yasalar da yasal boşlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. En önemlisi ise unutulmamalıdır ki yasalarla belli bir yere kadar gidilebilir.

Asıl olan kent bilincinin oluşturulmasıdır. Bunun için de devlet kurum ve kuruluşları, kent bilimcilerinin kent bilinci tanımını ve kent bilincinin oluşumu için

önerdikleri temel yaklaşımları iyi tahlil edip alınacak bilimsel stratejik kararlarla süreç hızlandırılmalıdır.

Kaynakça

- Chapter 31 of The Laws. Cyprus “ANTIQUITIES” 1959. www.mahkemeler.net.
Chapter 96 of The Laws. Cyprus “Street and Buildings” 1956. www.mahkemeler.net.
Eski Eserler ve Müzeler Dairesi arşivi.
60/1994 Eski Eserler Yasası.www.mahkemeler.net.
Gürkan, H.M., Bir Zamanlar Kıbrıs’ ta. Toplu eserler 3. Galeri Kültür Yayınları. Lefkoşa 1986.
Gürcan, B. (2010), Kentlik Bilinci. www.Duyguguncesi.net/kentlik-bilinci/(en son erişim tarihi 15 Şubat 2017)
Fasıl 96. Yollar ve Binalar Yasası. Değiştirilmiş şekliyle. www.mahkemeler.net.
Fasıl 96. Yollar ve Binalar Tüzüğü. Değiştirilmiş şekliyle. www.mahkemeler.net.
KKTC Şehir Planlama Dairesi arşivi.
Sayı: 73/1991, Vakıflar Örgütü ve Din İşleri Dairesi (Kuruluş Görev ve Çalışma Esasları) Yasanın İç düzeni. www.mahkemeler.net.
www.CityPlaning.Moi.gov.cy

Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda Ticari Mekanlara Örnek: Lefkoşa Belediye Pazarı – Bandabulya

Öğrt. Görv. Vedia AKANSU
Near East University, Faculty of Architecture
vedia.akansu@neu.edu.tr

Özet

Çarşı veya Pazar yeri olarak karşımıza çıkan ortak kullanımlı alanlar halkın gelenek, görenek, kültür, sosyal yapı ve yaşayış biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu yapıların kullanılabilirliğinin artırılmasına yönelik yapılan düzenlemeler ise, halkın kaynaşmasını olumlu etkileyecek yönde olmalıdır. Bu tarzdaki mekanlara örnek olarak Kıbrıs adasının merkezi Lefkoşa kentinde bulunan Belediye pazarı diğer bir deyişle Bandabulya köylü ve kentliyi bir araya toplayan döneminin önemli kentsel yapılarından.

Buradan yola çıkılarak; makalede Lefkoşa surlar içerisinde Osmanlı dönemi açık Pazar niteliğinde kullanılan Lefkoşa Belediye Pazarı-Bandabulya binasının bulunduğu arazinin 1571 yılından günümüze kullanımının irdelenmesinin yanında, pazarın yıllara göre yapılan tadilat çalışmaları ile kentsel mekanın yeniden kullanımı yönünde gelişiminin, değişiminin ve kullanıcı etkilerinin incelenmesine yönelik bir çalışma yapılması düşünülmüştür.

Bu doğrultuda çalışma; özel öneme sahip olduğu düşünülen Lefkoşa Belediye Pazarı-Bandabulya'nın hakkında hem fikir sahibi olmamızı hemde mekanın ileriye yönelik kullanımının artırılmasında izlenecek önerilerin paylaşımı açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pazar, Kent, Mekan, Sosyal, Kültürel, İşlevsellik.

A Sample of Commercial Spaces in Nicosia Historical Settlement: Nicosia Municipality Bazaar - Bandabulya

Abstract

The communal areas such as bazaar or market bring out the tradition, culture, social structure and lifestyle of the community. The increase of regulations regarding the usability of these structures affect the coalesce of the community positively. The city bazaar Bandabulya is one of the important urban structures which brings the countrymen and the town-dweller together.

Besides the study of the usage of the Lefkosa city market-Bandabulya building site since 1571, there is the thought of making a study regarding the investigation of development, change and user effects related to the alternations of the market and the reuse of the urban space.

Accordingly; the study is important in terms of giving the reader an opinion regarding the Lefkosa city bazaar – Bandabulya and the sharing of the suggestions to follow for the prospective increase of the usage of the place.

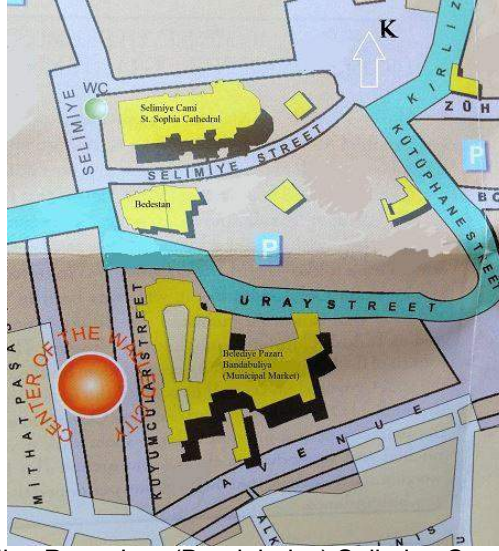
Keywords: Bazaar, Urban, Space, Social, Cultural, Functionality.

Giriş

Kıbrıs adası stratejik konumu, doğal ve tarihi güzellikleriyle Akdeniz’de önemli bir yere sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı, tarihsel süreç içerisinde birbirinden farklı medeniyetlerden olan Katolik, Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma, Bizans, Arap Deniz Kuvvetleri, Frenk, Lüzinyan, Ceneviz, Venedik, Osmanlı ve İngiliz yönetimi gibi çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Kıbrıs adasında kent gelişiminin merkezi konumunda bulunan başkent Lefkoşa şehri yer almaktadır. Şehir Ada’nın 1571 yılında Osmanlı hakimiyetine girmesi ile kentsel alanlarda farklı mekan arayışlarına girmiştir. Kentsel yerleşimin merkezi konumunda bulunan Lefkoşa şehri, değişen ve gelişen kültürün merkezi konumundaydı. Kent özellikle Osmanlı hakimiyeti döneminde önemli bir ticaret ve zanaat merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde Kıbrıs’a getirilen zanaatkarlar ve çeşitli esnaflar kentin ticaret ve zanaat yaşamına yeni bir güç katmışlardır.

Özellikle Kıbrıs adasında kent oluşumunun ilk izlerini taşıyan Lefkoşa sur içi yerleşiminde yaşamsal faaliyetlerin kendini göstermeye başlaması ile konut alanları ve ticari alanlarda birçok canlılık görülmüştür. Kentin kimliğini oluşturan yüzlerce yıllık birikimin sonucunda ortaya çıkan, tarihi doku, mimari yapıları, gelenek ve görenekleri, ekonomik ve kültürel yaşayış biçimleri özel bir öneme sahip olmuştur. Ayrıca, halkın gelenek, görenek ve kültürel değerlerinin kaynaştığı ortak kullanımlı mekanlar kent gelişimi için büyük önem taşıdığı bilinmektedir.

Tüm bu gelişimler içerisinde önemli bir yere sahip olan halkın ortak kullandığı mekanlardan alışveriş amaçlı kullanılan çarşı mekanları halkın ortak buluşma, kaynaşmanın yanında sosyo-kültürel ve ekonomik değerlerin geliştiği önemli mekanlardandır. Değişik dönemlerde farklı kültürlerin bir araya geldiği Lefkoşa kentinin çarşıları adanın önemli ticaret merkezi olmuştur. 1872 de adaya gelen Louis Salvator ‘Levkosia The Capital of Cyprus’ isimli seyahatnamesinde, Lefkoşa çarşılarını sosyal yaşamın merkezi olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca kentte 18 adet çarşının olduğunu, ve çarşı alanının Mağusa ve Baf kapıları arasında uzanıp, kenti ikiye bölmekte ve genellikle üstü açık, hasır veya keten kumaşlarla örtülü olarak tasarlandıklarından söz etmektedir (Salvator, 1881). 19.yy’a ait resimlerden Lefkoşa çarşılarının arasta biçiminde Selimiye Cami’nin (St. Sophia Cathedral) Güney yönünde sıralandığı görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Lefkoşa Belediye Pazarı'nın (Bandabulya) Selimiye Cami ve Bedesten ile birlikte kuşbakışı görünümü (Lefkoşa Türk Belediyesi, Walking Route Map, Nicosia Wall City)

19.yy'dan günümüze varlığını sürdüren çarşılar arasında işlevini değiştirmemiş, Selimiye Cami'nin (St. Sophia Cathedral) güney ucundaki sebze ve et pazarı (Bandabulya) Lefkoşa kenti ve kültürel gelişimi bağlamında önemli bir yere sahip olmuştur. Bu örnekler arasında en önemlilerinden biriside Lefkoşa Belediye pazarıdır. Belediye pazarı Kıbrıs Rumları'nın yunanca bandabulya olarak isimlendirmesi ile halk arasında yıllardır bu şekilde bilinmektedir. Yerel dilde Bandabulya 'Belediye Pazarı' olarak adlandırılan pazar 19.yy endüstrileşme sürecinde Avrupa'nın çeşitli kentlerinde ve Anadolu'da inşa edilen sebze hali kasaphane örneklerinden biridir.

Anadolu'daki sebze-meyve hali olarak, 1930 yılında Robert Oerley tarafından tasarlanan 'Ankara Ulus hali' endüstri dönemi yapılarındandır. Son derece etkileyici lineer düzeni ve 1937 gibi henüz betonarme teknolojisinin çok yeni olduğu bir dönemde tasarlanması dahi zor olan, güçlü, göğe doğru açılan geniş betonarme saçakları gibi unsurları; yaklaşık 80 yıl öncesinin tasarım anlayışını yansıttığı için ciddi bir belge değerine sahiptir (Goethe, 2010). (Şekil 2)

Şekil 2: Endüstri Dönemi Anadolu'da İnşa Edilen Ankara Ulus Hali
(<http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/mar/trindex.htm>)

Bunun yanında dünyada endüstrileşme sürecinde dökme demirden inşa edilmiş birçok çarşı örneğine de rastlamak mümkündür. Bu örnekler arasında Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alan 'Tsentralni Hali' 19.yy dökme demirden inşa edilmiş örnekler arasında yer almaktadır. (Şekil 3)

Şekil 3: Tsentralni Hali-Sofya

(<http://www.loplopculer.com/2012/02/bulgaristan.html>)

Anadolu ve dünyadaki örnekleri Lefkoşa Belediye pazarından ayıran en belirgin özellik ise çelik malzeme yerine kullanılan ahşap makaslardır. Buradan yola çıkılarak bu çalışma, dünyadaki endüstriyel gelişimin Kıbrıs'taki yansımasının ortaya konulmasında önem taşımaktadır. Böylece, Lefkoşa surlar içerisinde Osmanlı dönemi açık Pazar niteliğinde kullanılan Lefkoşa Belediye Pazarı-(Bandabulya) binasının 1571 yılından günümüze kullanımının irdelenmesinin yanında, pazarın yıllara göre yapılan tadilat çalışmaları ile kentsel mekanın yeniden kullanımı yönünde gelişiminin, değişiminin ve kullanıcı etkilerinin incelenmesine yönelik bir çalışma yapılması düşünülmüştür. Çalışmanın sürdürülmesinde yazılı kaynakların yanında bir takım röportajlar doğrultusunda da binanın yıllar içerisindeki gelişimi ve değişimi irdelenmiştir.

Kısacası bu çalışma; özel öneme sahip olduğu düşünülen Lefkoşa Belediye Pazarı-Bandabulya'nın hakkında hem fikir sahibi olmamızı hemde mekanın ileriye yönelik kullanımının artırılmasında izlenecek önerilerin paylaşımı açısından önem taşımaktadır.

Lefkoşa Çarşısı'nın Oluşumu Gelişimi ve Arazi Seçimi

Sebze, meyve, balık gibi yiyeceklerin satıldığı üstü örtülü Pazar yerlerine hal denilmektedir (Hasol, 2014). Halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile üretilen, ürünlerin satışının yapıldığı, yerlere ise çarşı denilmektedir. Çarşı kelimesi kökeni itibariyle farsça, Cıhar-ı suk (dört sokak) terkibinden bozulmuş olup, alışveriş maksadı ile kurulmuş olan ve genellikle iki tarafı bir dizi dükkanla

çevrelenmiş, üstü örtülü veya açık sokak ve meydanlar olarak ifade edilmektedir (Özdeş, 1998). Hasol sözlüğüne göre ise; Farsça'da üstü kapalı alım-satım yerlerine "bazar" denildiğini sonraları ise bu deyim yerini 'çarşı' kelimesine bıraktığı şeklinde ortaya konulmuştur (Hasol, 2014).

Kıbrıs adasında, yıllar içerisinde çarşı kavramı irdelendiği zaman ise, Lüzinyan ve Venedik dönemlerine ait çarşılar hakkında herhangi bir yazılı bilgi olmadığı görülmektedir. Osmanlı ve İngiliz sömürge dönemlerinde ise; varlıklarını sürdüren çarşılar hakkında kısmen de olsa yazılı ve/veya görsel kaynaklara rastlanmaktadır. Arşidük Louis Salvator'un Kıbrıs adasında bazaar diye tanımladığı çarşıları genellikle açık mekanlar olduğunu ortaya koymuştur. Fakat, bu alanlardaki sebze-meyve gibi korunması gerekli ürünler için hasır ve keten kilimler ile mekanın çevrelendiğini belirtmekte idi. Bunun yanında, adada bulunan 23 adet çarşının sadece 4 tanesinin çatıya sahip olduğunu, birinin ise kısmen çatılı olduğunu ortaya koymuştur (Salvator, 2012). (Şekil 4)

Şekil 4: Arşidük Louis Salvator'un Çarşı (Bazaar) Örneği (Salvator, 2012).

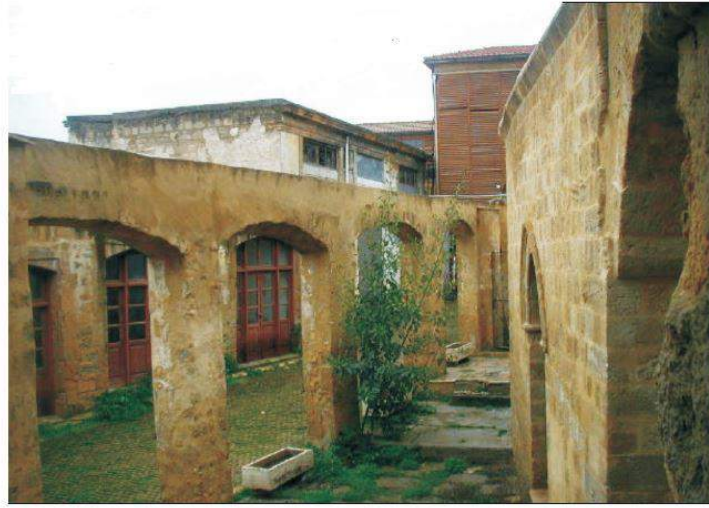
Yukarıda bahsedilen 23 adet çarşının 18 tanesi Lefkoşa kentinde yer almaktadır. Bunlar; Manifaturacılar, terziler, basmacılar-kilimciler-dericiler, avrupalı kunduracılar, Türk ayakkabıcıları, iplikçiler, marangozlar, arabacılar, bakır eşyalar, gümüşçüler, demir eşyalar, toprak eşyalar, tuhafiye, tavernalar, sebze-et, balık ve tatlıcılardan (halava) oluşmakta idi (Salvator, 2012).

O dönemlerde, çarşılar halka hizmet etmek amacının yanında sosyo-kültürel değerlerin kaynaşmasını sağlamakta idi. Çünkü, köyler ve kasabalarda üretilen ürünlerin pazarlanmasında kentlerdeki çarşılar aktif rol üstlenmekte olup farklı kültürlerdeki halkı bir araya toplayıp yapılan alışverişlerle kaynaşmalarını sağlıyordu. Bu amaç doğrultusunda inşa edilen yapılar arasında kentte önemli

bir yere sahip olan kapısında yer alan tarihe göre 1932 yılında inşa edilen Lefkoşa belediye pazarı karşımıza çıkmaktadır.

Coğrafi olarak Lefkoşa'nın ortasında inşa edilmiş olan Bandabulya, bir diğer adıyla Belediye Çarşısı, Lefkoşa'da kurulan ilk sebze çarşısı olma özelliği taşımaktadır. Başlangıçta tamamen açık olan çarşı 1932'de Arasta'nın ucuna bugün olduğu şekli ile kurularak, bölgeye yeni bir dinamizm ve zenginlik getirilmiştir. Ayrıca, Bandabulya Kıbrıs'a özgü yiyecek, içecek, baharat, sebze ve meyvelerin, tarihsel bir mekânda bulunduğu hal örneklerindendir.

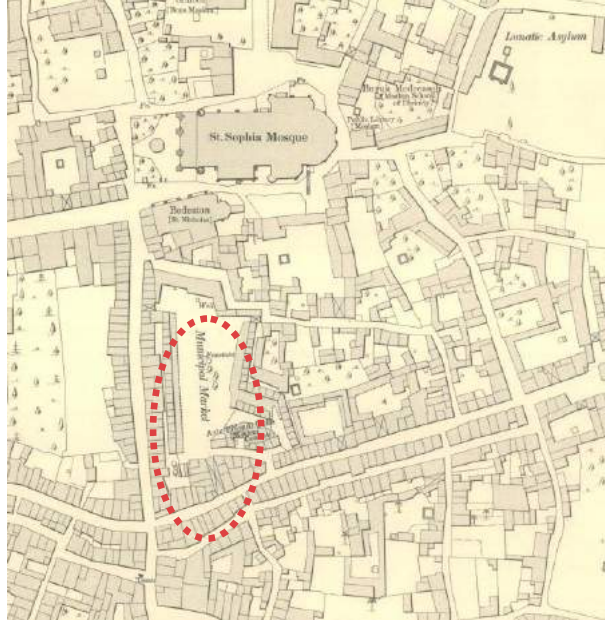
Bu bina ilk olarak, evkafa ait boş arazi üzerinde güney cephesinin Aziziye Tekkesi'nin bitişiğinden 1881-82 yılları arasında konumlandırılan 14 adet dükkan (Şekil 5) nuvesinden oluşmakta idi.

Şekil 5: Aziziye Tekkesi Etrafında düzenlenen Dükkan yerleşkesinden bir görünüm (Bağışkan, 2011).

Yapılan araştırma, gözlem ve röportajlar sonucunda, dükkanların ardından hal binasının inşası Lefkoşa Belediyesi ile Aziziye Tekke vakfı arasında 15.07.1981 tarihinde yapılan yazışma kapsamında inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Bu sebepten dolayı, dükkanların önünden geçen Koryzis Sokağı ile Tekkenin ana giriş kapısının anlaşma kapsamında belirtildiği gibi, 1932 yılda kullanıma sunulan hal binasının (Bandabulya'nın) içine açılmıştır (Bağışkan, 2011). Ayrıca günümüzde de bu durumunu koruyan belediye hal binasının, mimari ve tarihi bağlamda, aşama aşama geliştiği ve gelişmeye devam ettiği yapılan incelemeler sonucunda ortaya konulmuştur.

1881 yılında yayımlanan Kitchener haritasında ise şimdiki Belediye Pazarına ait sınırlar içerisinde 'Market Place' çarşı yeri kaydı yer almaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tapu ve kadastro dairesinden elde edilen 1912 yılına ait haritadan da (Şekil 6) anlaşılacağı gibi Belediye Pazarı'nın bulunduğu arazi üzerinde yine bir belediye çarşısı bulunmakta idi.

Şekil 6: 'Municipal Market' olarak kayıtlara geçen kısmın üzeri açık yine bir belediye çarşısının olduğunu göstermektedir (Lefkoşa Surları içi tapu haritası, 1912).

Ayrıca, Belediye Pazarı'nın konumlandırıldığı arazinin yine bir çarşı görevi gördüğünü çarşı içerisinde dükkanı bulunan Altay Sayıl ile (Ocak, 2013) yapılan röportaj kapsamında ve Deschamp (1893); tarafından da doğrulanmaktadır. Çarşının genel olarak üzerinin açık olduğunu ayrıca; üzeri kapalı dükkanların önünde satılacak malların konulduğu ayrı bir mekanın bulunduğu ortaya konulmuştur (Deschamp, 1983). Belediye Pazarı inşa edilmeden önce şekil 7'den de görüleceği gibi kalabalık bir kitlenin arazi üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.

Şekil 7: Lefkoşa Belediye Pazarı'nın inşa edilmeden önceki durumu (Deschamps, 1893).

Yukarıda da belirtilen alanın çevresinde barındırdığı önemli mekanlardan olan tavernalar, kahvehaneler, arasta ve kuyumcuların yanında; camiler, kiliseler, hanlar, bedesten ve hamamların odağında yer alması halkın devamlı olarak yoğun kullanmasının sebepleri arasında gösterilmektedir. Bu sebeple, günümüzde Lefkoşa Belediye Pazarı'nın bulunduğu arazi 1930'lu yıllarda da halkın önemli ihtiyaçlarından olan sebze ve meyve pazarı olarak kullanılmakta idi.

Lefkoşa çarşısında falliyet gösteren manavların üstü kapalı mekanlarda mallarını sergileyip sattıklarını, halkın kullandığı yürüyüş yollarının üzerinin ise açık olduğu Bağışkan (2011) tarafından ortaya konulmuştur (Bağışkan, 2011). Bağışkan'ın 2011 yılında ortaya koyduğu görüş ise, Legge (1936); tarafından çizilen sulu boya tablo çalışması tarafından desteklenmektedir. (Şekil 8) Kısacası, Legge'nin 1936 yılında ortaya koyduğu suluboya tablosu ile Belediye Pazarı Bandabulya'nın 1932 yılı öncesine ait kullanımının bir yansıması olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında, Belediye Pazarının inşa edildiği arazinin eski yıllardaki durumunun anlaşılmasında tablo büyük önem taşımaktadır. Bunun dışında, Gürkan (1989), ve Salvator (1881)'de Belediye Pazarı'nın bulunduğu alanda eksiden de Belediye Pazarı'nın varlığından söz etmekte olup, et ve sebze satışlarının yapıldığını ortaya koymuştur. Şekil 8'den de anlaşılacağı gibi üstü kapalı düz bir eksen üzerine karşılıklı olarak dizilmiş üzeri hasır ile kapatılmış dönemini yansıtan düzenlemeye sahip olduğu söylenebilmektedir.

Ayrıca bu Pazar alanında; kadın ve erkeklerin karışık olarak alışveriş yaptıkları meyve ve sebze ağırlıklı yiyeceklerin satışının yapıldığı daha çok günümüz açık pazar tarzında olduğu söylenebilmektedir.

Şekil 8: Lefkoşa Belediye Pazarı'nın inşa edilmeden önce sebze ve meyve pazarından bir görünüm, (Legge 1936, Costas ve Rita Severis, koleksiyonundan).

İngilizlerin adayı kiraladığı dönemler içerisinde ise, var olan Pazar alanının endüstrileşme etkisi ile dünya örneklerinde olduğu gibi belediye hali'ne dönüştürülmesi düşüncesi ile 1930'lu yıllara kadar devamlılığını sürdürebilmiştir. 1930 yıllarında halkın yoğun olarak kullandığı pazarın yıkılıp yerine yeni bir Pazar yapılma kararını gerektiren ana neden hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamasa da düz bir eksen üzerine konumlandırılan sebze ve meyve pazarının halkın ihtiyaçlarına yetersiz olduğundan yeni alternatiflerin düşünüldüğü söylenebilmektedir.

İlk olarak yeni bir Pazar inşa düşüncesinin ise, 1929 tarihinde Lefkoşa Belediye Başkanı Themistoclis Dervis başkanlığında toplanan Lefkoşa Belediye Meclisi tarafından ortaya konulması ile eski Belediye Pazar'ının yıkılarak yeni bir pazar inşasına karar verildiği bilinmektedir. Ayrıca, karar şartnamesinin 1930 yılında mühendis Hadji Dimitriou tarafından, 132 adet küçük dükkanın 12'sinin balık dükkanı, cephesi revaklı (gölgelikli) olan 80'inin sebze dükkanı ve 40'ının ise toptancı ambarları, meyve dükkanları, kasap dükkanları ve domuz dükkanları olarak kullanılmasına yönelik tasarlandığı bilinmektedir. Bu kararlar doğrultusunda ise, Belediye Pazarı inşası 1932 yılında tamamlanmıştır. Fakat yeni inşa edilmiş olan yapı olmasına rağmen halkın bir takım ihtiyaçlarına yanıt verememesi ve ürün satışı yapamayan köylülerden gelen dilekçe doğrultusunda 1940 yılı doğu bitişiğindeki arazi alınıp genişletilmiştir (Bağışkan, 2011). Böylece Belediye binası inşasından sonra 1940 yılında yapılan ek bina ile günümüzdeki şeklini almıştır.

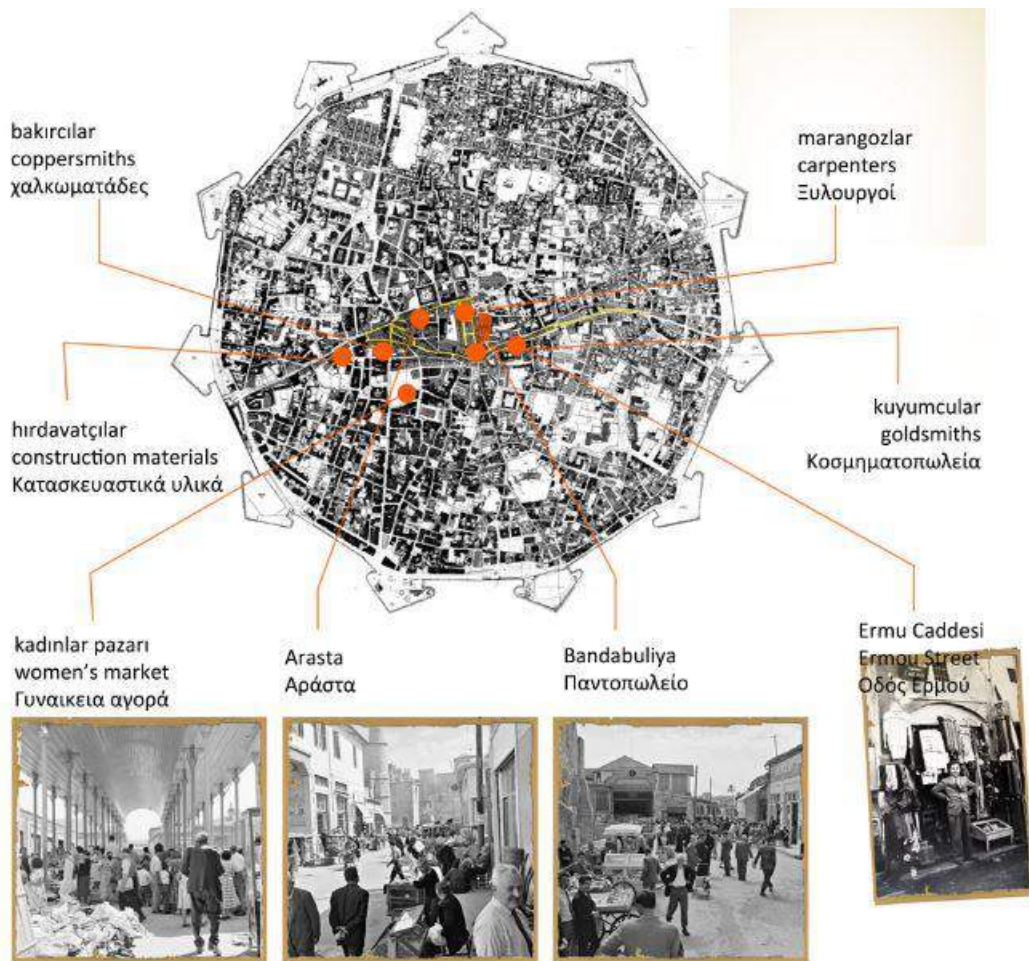
Lefkoşa Belediye Çarşısı (Bandabulya)

Bu kısımda ise, kuruluş yılı ve kullanıcıları, plan, cephe özellikleri, malzeme ve yapım tekniği üzerinde durulacaktır.

Lefkoşa Belediye Pazarı günümüzdeki şeklini 1932 yılında Osmanlıların adayı İngilizlere kiraladığı dönemde aldığı bilinmektedir. İngilizler tarafından inşa edilen bu yapı Lefkoşa kentinin surlar içi bölgesinin merkezinde yer almakta idi. Bunun yanında söyleyebiliriz ki, bina 1932 yılında tamamlanmış olmasına rağmen, 1940 yılında ise yetersiz olduğu düşünülmüş ve toptancıların kullandığı bölüm sonradan eklenmiştir. Bu kısma ise, toptancı hali denilmektedir.

Kentin yerleşim durumuna bakıldığı zaman ise, 1964 yılına kadar karma halkın (Kıbrıslı Türk ve Rumların) yaşamını birlikte devam ettirdiği ve Kıbrıs adasının ilk kentleşme örneğinin gözlemlendiği bölge olarak önemli konuma sahiptir. Bunun etkisiyle kent genelinde olduğu gibi Belediye Pazarındaki satıcılar ve müşterilerde karma olarak bulunmakta idi. Etnik gruplar arasındaki şiddetin 1950 ve 1960'lı yıllarda kızışmasıyla oluşan barikatlar, enkavlar ve ambargolar pazarın çok kültürlü karakterini ve kent yaşamındaki önemli rolünü kökten değiştirmiştir. Bir zamanlar Lefkoşa'nın aktif ticari koridoru olan Ermu caddesi, şimdi şehri ikiye ayıran ara bölgenin içerisinde hapsedilmiştir. Uzun yıllar boyunca 'Ölü Bölge' diye de anılan ara bölge çevresinin ihmal edilmesi, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerin de olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur. 1979 yılında, iki toplumun ortak gayreti ve işbirliği ile 'Lefkoşa İmar Planı' hazırlanmaya başlanmıştır. Bu plan çerçevesinde, toplumlararası ekiplerin

çalışmaları sonucunda, tüm şehrin sosyal ve kültürel dokusunu yeniden canlandırma çalışmaları ivme kazanmıştır (UNDP, 2012). Bu doğrultuda Lefkoşa kentinde yaşayan halkın dün, bugün ve geleceğine yönelik ortak bir vizyon üretilebilmiştir. Bu gelişimler arasında geçmişten günümüze kadar Lefkoşa kentinin bugün ve yarınını belirleyen en önemli merkez ise Lefkoşa Belediye Pazarı 'Bandabulya' olduğu ortaya konulmaktadır (UNDP, 2012). Lefkoşa'nın Bandabulyası birçok farklı pazarların merkezi konumundaydı. Güneyinde Ermu caddesi dükkanları, tavernaları ve kahvehaneleri, batısında da Arasta ve kuyumcular sokağı bulunurdu. Taze et ve sebze Bandabulya'da satılırken çevresindeki sokaklarda kumaşçılar, bakkallar, yorgancılar gibi dükkanlarla çevriliydi. Ayrıca pazara yakın bölgelerde camiler, kiliseler, hanlar, bedesten ve hamamlar bulunurdu (UNDP, 2012). Böylece kullanımı bakımından halkın odak noktası konumundaydı (Şekil 9).

Şekil 9: Lefkoşa Suriçi Bağlamında Belediye Pazarı ve Çevresinin Genel Değerlendirilmesi
(Belediye pazarı içerisinden:Undp, 2012).

Konumu ve geçirdiği evreler incelendiği zaman İngilizler tarafından inşa edilen yapının birçok etnik grub tarafından kullanılıp geliştirildiği bilinmektedir.

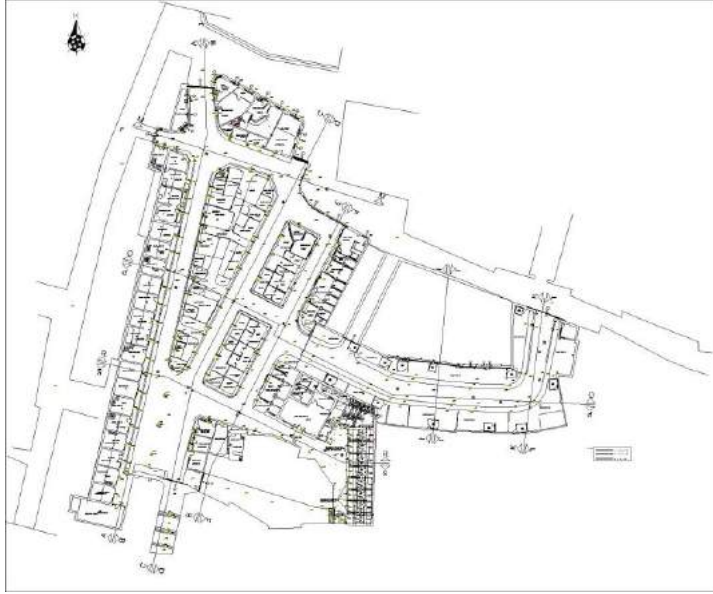
Lefkoşa Belediye Çarşısı Plan Özellikleri

Lefkoşa Belediye hali fonksiyon yerleşimi incelendiğinde giriş holünün oldukça geniş ve kendine özgü plan şemasına sahip olduğu gözlemlenmektedir. Kuşbakışı vaziyet planına bakıldığı zaman farklı açılardaki dikdörtgenlerin birleşiminden oluşturulan plan şemasının farklı açılardan alınan akslar doğrultusunda sirkülasyon (dolaşım) alanlarının sağ ve soluna açık satış bölümlerinin tasarlandığı görülmektedir. Perakente satıcıların yer aldığı kısım olarak gözlemlenen bölüme binanın kuzeyinde yer alan giriş kapısı ile ulaşmak mümkün olmaktadır.

Arazi konumlandırılması açısından, bölgede halkın yoğun olarak bina ulaşımının gerekliliği doğrultusunda girişler tasarlanmıştır. Bu doğrultuda işlevlere ulaşımı kolaylaştırmak adına binaya erişim kolaylığı sağlayacak toplamda 7 adet kapısından bahsetmek mümkündür. Bu kapıların, ana giriş kapısı, han kapısı, dedezade kapısı, yeküncüler kapısı, arabacılar kapısı, kuyumcular kapısı gibi isimlere sahip olduğu yapılan araştırma ve gözlemler sonucunda elde edilen bilgiler arasında yer almaktadır. Alan araştırması kapsamında elde edilen veriler sonucunda ise, günümüzde 7 adet giriş kapısının tümünün kullanılmadığı ortaya konulmuştur. Ayrıca binada kullanılan 7 farklı giriş kapısının kullanım amacı göz önünde bulundurularak, plan düzenlemeleri yapılırken farklı genişlikteki boşluklara sahip olduğu gözlemlenmektedir (Sayıl, 2013). Belediye pazarının batıya bakan kısmı, perakenteciler tarafından kullanılmakta idi. Buna ek olarak söyleyebiliriz ki, binanın giriş cephesinin doğu bölgesine bakan kısım ise ofis olarak kullanılmakta idi. Günümüze kadar ulaşan yapının yapımında halkın temel ihtiyaçlarını karşılayacak fonksiyonel devasa bir yapı olarak tasarlanıldığını söyleyebiliriz.

Şekil 11: 1932-1940 yılları arasında binaya toptancılar kısmı eklenmeden önceki yapının ilk plan organizasyonu (Belediye pazarı içerisinde:Undp, 2012).

Şekil 12: 2010 yılındaki tadilatlar için çizilmiş olan ve toptancılar kısmında yer aldığı plan organizasyonu (Lefkoşa Türk Belediye Arşivi, 2013).

Lefkoşa Belediye Çarşısı Cephe Özellikleri

Yapıldığı döneme kıyasla halen en büyük çarşı yapıları içerisinde yer alan Lefkoşa Belediye Pazarı binasının cephe özellikleri incelendiği zaman İngiliz dönemi önemli malzemeleri arasında bulunan sarı kesme taşın kullanıldığı görülmektedir. Binanın ana girişinin bulunduğu Kuzey cephesinde sade bir şekilde inşa edilen yapının bir kısmının dairesel formda geliştiği gözlemlenmektedir. Bu durum ise, bina cephesinde İngiliz mimarisinin iki farklı üslubu bir arada barındırdığı izlenimi vermektedir. Bunun yanında Kuzey cephede daha önceden de bahsettiğimiz 7 adet giriş kapısının 4 tanesini barındırdığı gözlemlenmektedir. Bu kapılar içerisinde en önemlisi modern üslubu yansıtan keskin düz hatlara sahip ve yalın çizgileri olan ana giriş kapısıdır.(Şekil 13).

Şekil 13: Lefkoşa Belediye Pazarı-Bandabulya'nın Kuzey (Giriş) Cephesi (2017, V. Akansu)

Ana giriş kapısının sol tarafında bulunan hal giriş kapısı yer almaktadır. Üçüncü kapı Bandabulya'nın çarşı bölümü ile hal bölümünü ikiye ayıracak şekilde tasarlanmış yine 1932'de ofis binası olarak kullanılan girişi tanımlayan giriştir. Dördüncü hal giriş kapısı ise, yakın tarihe kadar 'Galbur' olarak bilinen kafe-barın hal bölümünün girişi idi. Fakat şuan kafe-bar işlevini yitirdiğinden dolayı kapı kullanılmamaktadır. Güney cephesi ise; tam sınır noktada yer almaktadır. Bu cephede ise; 2 kapı bulunmaktadır. Bu kapılardan birtanesi Aziziye Tekkesi'nin bulunduğu avluya açılmaktadır. Güney cehhesindeki diğer kapı ise günümüzde yeşil hat olarak isimlendirdiğimiz ara bölgeye açıldığı için kullanılmamaktadır. Son olarakta Belediye pazarının ana giriş kapısının sağ tarafında yani Batı cephesinde de bir adet kapısı bulunduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Bu kapı çarşıya giriş için kullanılmaktadır. Ayrıca belirtecek olursak, Belediye Pazarının ofis binalarında farklı ebatlarda pencereler kullanılmıştır. Bunun yanında gün ışığından yararlanmak için tepe pencereleri kullanılmıştır.

Lefkoşa Belediye Çarşısı Yapım Sistemi ve Malzeme

Lefkoşa Belediye Pazarının günümüzde yapım malzemesi yönünden ahşap, sarı taş ve beton kullanılarak inşa edildiği gözlemlenmektedir. Yapım sistemi açısından günümüz belediye pazarı incelendiği zaman betonarme kolon ve kirişlerin kullanıldığı iskelet sisteminden oluştuğu gözlemlenmektedir. Çatı yapım tekniğinde ise, ahşap makasların kullanıldığı görülmektedir.

Restorasyon çalışmalarının öncesine bakıldığında zaman, dönemin yapım tekniğinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu teknikle kolonların içerisinde betonarme dışının ise ateş tuğlası ile örülmekte olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur.

Fakat, restorasyon öncesi alınan kararlar doğrultusunda yapım sisteminin yıpranmış olması, yenilenecek olan yapıyı taşıyamayacağı düşüncesi doğrultusunda yıkılarak betonarme karkas tekniği ile yeniden inşa edilmesi uygun görülmüştür.

Bu bağlamda söyleyebiliriz ki, yapılan röleve çalışmaları kapsamında binanın orijinal yapım sistemi korunmamış yerine günümüz betonarme tekniği uygulanmıştır. Fakat Lefkoşa Belediye pazarının çatısı orjinaline uygun olarak restore edilmeye çalışılmıştır. Bina içerisinde yer alan dükkanlar içinse, pvc duvar bölücüleri kullanılmıştır. Binada kullanılan ara bölücü duvarlarla kullanıcıların alışılmışın dışında bir kimlikle karşılaşması sağlanmıştır. Eski kullanıma bakıldığında zaman ise, tamamen açık sistemde dükkanların birbiri ile ilişki içerisinde konumlandığı, el yapımı standartlaşmış ve herkesin kendi tarzını yansıtan tabelaların yer almaması alışılmış çarşı havasının dışında bir ortam sunduğu gözlemlenmektedir.

Belediye Pazarı Restorasyon ve Yenilenme Çalışmaları

Önceden de bahsedildiği gibi yıllar içerisinde aşama aşama revize çalışmaları kapsamında binaya çeşitli düzenlemelerin yapıldığı bilinmektedir.

Undp (2012) tarafından elde edilen bilgiler doğrultusunda 2004 yılında, toptan-satış bölümü taverna-kafe merkezi haline getirilmiştir. Ayrıca, Belediye pazarı

binasının 1932 yılından günümüze kadar geçirdiği tadilat ve/veya restorasyon çalışmalarının en kapsamlısını 2010-2012 yılları arasında gerçekleştirdiği ortaya konulmuştur. Böylece 2010 yılında çarşı için gerçekleştirilen restorasyon çalışması ile hem organize yapısını geliştirmek hemde modern, uluslararası standartlara sahip bir görünüm ve alt yapı sağlamak amacı doğrultusunda Undp ve Lefkoşa Belediyesi'nin birlikte çalışmaları doğrultusunda revize edildiği bilgisine ulaşılmıştır. (Şekil 10)

ÖNCESİ

SONRASI

Şekil 10: Belediye Pazarı Revize Çalışmaları öncesi (Sol, 2010, V. Akansu) ve Sonrası (Sağ, 2013, V. Akansu)

Eski Lefkoşa Belediye Pazarının, rehabilitasyon çalışmaları, eylül 2010 da Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve UNDP-Gelecek için ortaklık yönetiminde 'Lefkoşa Suriçi Bölgesi'nin Revitalizasyonu ve Mimari Mirasının Korunması' projeleri kapsamı altında tamamlanmıştır. Perakenteciler alanının iyileşmesi yaklaşık 4.500 m²'lik bir yüzeyde yer alan 77 adet dükkan restorasyonunu ve rehabilitasyonunu kapsamakta idi. Projenin yürütülmesi bağlamında, binanın mevcut yapısal koşullarının iyileştirilmesi ile birlikte tüm çatı, altyapı, tesisler, dükkanlar, kaldırımlar, pencere ve kapıların iyileştirilme çalışmalarından oluşmakta idi (Undp, 2012). Bununla birlikte açık satış alanları olarak inşa edilen yapı için kullanılan duvar bölücüleri plansal olarak değişime neden olmuştur. (Şekil 11 ve Şekil 12).

Genel Değerlendirme

Ada ülkelerinde, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin artırılması gelişmiş ülkelere göre daha kolay olmaktadır. Çünkü, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin sağlanmasında halkın birbirine duyduğu ihtiyaç önemli bir güç olmaktadır. Bu sebeple, halkın ortak kullandığı mekanlardan olan çarşıların insan ilişkilerinin kuvvetli olduğu sosyo-kültürel yapının gelişmesine fırsat sunmasından dolayı önem taşımaktadır.

Sosyal ve kültürel değerlerimizin gelişimi irdelendiği zaman insanların yaşamlarında önemli bir yere sahip olan temel ihtiyaçlara duyulan önem ortaya çıkmaktadır. Buradan yola çıkılarak özellikle halkın ortak kullandığı mekanlara yapılacak tasarımda;

- Mekanlarının konumunun belirlenmesi,
- Mekanın Plan ve cephe tasarım ilişkisi,
- Yapım sistemi ve malzeme seçimi

gibi öğelerin uygun kullanımı ve yapılacak restorasyon çalışmalarında günümüz şartlarının ortaya konulması gerekmektedir. Ayrıca, insanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri için duyulan ihtiyaçlar ve ekonomik kazanç sağlamaya yönelik atılacak her adım için de mekanın konumu, içerisinde barındırdığı fonksiyonel kullanım ve tasarımı büyük öneme sahiptir.

Halkın ortak kullandığı çarşı mekanlarının konumunun belirlenmesinde; yapım aşaması öncesinde ulaşılabilirliğinin ortaya konulması kullanışlılığı artırmaktadır. Hem bina ulaşımı hemde kullanıcı ihtiyaçlarının karşılaşmasında ihtiyaç duydukları ürüne en kısa ve kolay erişimin sağlanması mekan kalitesini artırmaktadır. Bu bağlamda Belediye Pazarı'nın inşa aşamasında çevresinde yer alan önemli yapılar, düşünülerek konumunun belirlenmesi ve bina içi izlenecek yaya aksının erişilebilirliğinin düşünülerek tasarlanmış olması büyük önem taşımaktadır.

Plan-cephe tasarım ilişkisi kapsamında ise; bina planının tasarım aşaması sırasında özellikle mekan kullanımı açısından halkın farklı fonksiyonlara rahat ve kolay erişimin sağlanması yanında algılanabilir düzeyde olmasını gerektirmektedir. Belediye pazarının bina içerisindeki fonksiyonları irdelendiğinde ise, ortaya konulan yaya aksının sağ ve soluna karşılıklı olarak konumlanan satış alanlarının algılanabilir bir düzende yerleştirilmiş olması binanın çekiciliğini artırmaktadır.

Cephe tasarımında ise; arazinin konumlanması sırasında en yoğun kullanıcı kitlesinin binaya nasıl ulaşacağı düşünülüp giriş kısmının belirlenmesi ile mümkün olacağından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, ana ve ara yollar düşünülerek cephe tasarımının yapılması kullanılabilirliği artıracığı düşünülmektedir. Ayrıca, binanın doğal aydınlatma ve havalandırmasının sağlanması hem kullanıcılar hemde satılan ürünler için düşünülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, belediye pazarı irdelendiği zaman, ana girişin bulunduğu cepheye ek olarak 6 farklı girişin tasarlanması bina kullanışlılığı açısından önem taşımaktadır. Bunun yanında, doğal aydınlatma ve havalandırmanın sağlanması için kullanılan açıklıklar kullanıcı kalitesini artırmaktadır.

Yapım sistemi ve malzeme bağlamında, 20. yüzyılda tasarlanan hal binalarında Endüstri dönemi izlerini taşıyan binalarda betonarme ve dökme demir kullanılarak inşa edilen örnekler ilgi çekmektedir. Lefkoşa belediye pazarı binasında ise, ahşap makasların kullanılması binanın dünya örneklerinden ayrılmasını sağlamaktadır. Fakat, ahşap malzemenin dökme demir ve betonarme yapılara göre daha fazla bakıma ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda devamlı olarak tadilat çalışmalarına ihtiyaç duyduğundan yapılacak çalışmalarda binanın yapıldığı dönem özelliklerini kaybetmemesine dikkat edilmelidir. Bu noktada Lefkoşa Belediye Pazarı binası günümüzde;

- Eski tasarımında sahip olduğu tamamen açık düzendeki plan yapısını kaybetmiş olup, birbirinden bağımsız dükkanlara dönüşmüştür,

- Sosyal-kültürel ilişkilerin daha yoğun olduğu açık sebze ve meyve pazarlarındaki samimi insan ilişkilerini kaybetmiştir,
- İnsanların birbirinden bağımsız tarzda el yazması şeklinde kullandıkları dükkan isimlerine ait tabelaları yerini tek düze bir taze bırakmış olması 1932’li yılların çarşı havasını ortadan kaldırmıştır.

Böylece diyebiliriz ki, Lefkoşa Belediye Pazarı yapılan tadilatlar ile dönemin özelliklerini azda olsa kaybetmiştir. Yapılan görüşmeler kapsamında, farklı yaşam tarzına sahip insanların buluşma ve kaynaşma mekanı olan bina günümüzde değerini kaybetmiştir. Kıbrıs geneline hitap eden bina yerini sadece o bölgede yaşayan halkın bir kısmının devamlı kullandığı yapı halini almıştır.

Sonuç

Yıllar içerisinde birçok gelişim ve değişim aşaması yaşayan Lefkoşa kenti tarihi çarşı mekanları bağlamında değişik medeniyetlerden halkın ihtiyaçları doğrultusunda gelişim göstermiştir. Proje uygulama aşamasında ortaya konulacak her aşamada halkın istekleri ön planda tutulmaya çalışılmıştır. Fakat artan ve farklılaşan nüfus her zaman yeni gereksinimleri ve değişimlere duyulan ihtiyacı da beraberinde getirmiştir.

İlk zamanlar üzeri açık ve/veya yarı açık olarak kullanılan Belediye Pazar’ı arazisi zaman içerisinde yine halkın ihtiyaçlarına hizmet eden daha basit yapılardan geliştirilip günümüzdeki şeklini almıştır. Ülke içinde var olan hertürlü etnik gruba hizmet vermiş fakat adanın ikiye bölünmesiyle çok kültürlülük yönünü kaybetmiştir.

Binaya yapılan tadilatlarla dönemin ihtiyaçları doğrultusunda değişimlere uğramıştır. Belediye pazarını genel olarak değerlendirilecek olursak; binaya yapılan her türlü değişikliğin özellikle yapıldığı dönem şartları da dikkate alınarak düzenlenmesi tarihi ve kültürel yapıların devamlılığında büyük önem taşıdığını göstermektedir. Fakat bina içerisindeki düzenlemelerin halkın alıştığı gelenekselliği olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Bu bağlamda sonuç olarak diyebiliriz ki, tarihi değere sahip yapıların restorasyon ve/veya düzenleme çalışmaları kapsamında halkın ortaya koyduğu sosyal ve kültürel ilişkileri artıracak yönde olmalıdır. Aksi halde eski kimliğini kaybedip, zaman içerisinde atıl bina durumuna geçebilmektedir.

Kaynakça

- Bağışkan, T. (2011), **Tarihi Lefkoşa Belediye Çarşısı Bandabulya**, Lefkoşa:CyprusSky.
- Bensel, C. (2013), **Röportaj**, Lefkoşa Belediye Binası: görüşme 13 Mart 2013 saat:14:00’da yapılmıştır.
- Goethe, (2010), **Ankara Ulus Hali**, Ankara Institute
(<http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/mar/trindex.htm>)
- Gürkan, H. M. (1989), **Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa**, Lefkoşa:Galeri Kültür Yayınları,
- Hasol, D. (2014), **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul:Yem Yayınları
- Küçükkömürcü, B. (2005), **Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine bir İnceleme**, İstanbul:

- Mimar Sinan Üniversitesi, Master Tezi,
Lefkoşa Türk Belediye Arşivi, (2013) **Dijital Veriler**, Lefkoşa
Legge, A. (1936), **Costas ve Rita Severis Koleksiyonu**
Özdeş, G. (1998), **Türk Çarşıları**, İstanbul: Tepe Yayınları
Salvator, A. L. (1881), **Levkosia The Capital of Cyprus**, London: C. Kegan Paul and Co
Sayıl, A. (2013), **Röportaj**, Lefkoşa Belediye Pazarı: görüşme 06 Mart 2013 saat:15:00'da yapılmıştır.
Undp (2012), Lefkoşa Belediye Pazarı Görsel ve Yazılı Kaynakları, Lefkoşa belediye pazarı içerisindeki panolardan elde edilmiştir.
Yektaoğlu, V. (2012) **Kıbrıs'ın Başkenti Levkosia**, Salvator A. L.(1881), Levkosia
The Capital of Cyprus , C. Kegan Paul and Co, London eserinden çevrilmiştir.
Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa.